

Fri- och rättigheter, m.m.

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen ställer sig bakom det utskottet anför om nationell samordning och en nationell kommunikationsstrategi och tillkänner det för regeringen.

Utskottet föreslår att riksdagen avslår övriga motioner från de allmänna motionstiderna 2016/17 och 2017/18 om fri- och rättigheter och om förebyggande av våldsbejakande extremism.

I betänkandet finns 22 reservationer (M, SD, C, V, L, KD) samt 3 särskilda yttranden (M, SD, KD).

Behandlade förslag

Drygt 60 motionsyrkanden från de allmänna motionstiderna 2016/17 och 2017/18.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	4
Redogörelse för ärendet	8
Ärendet och dess beredning.....	8
Utskottets överväganden.....	9
Avd. I: Fri- och rättigheter	9
Inledning.....	9
Rättighetsskydd för en enskild mot en annan enskild.....	13
En äganderätts- och näringsfrihetskommision	16
En gemensam värdegrund	20
Ett tredje juridiskt kön	21
Diskriminering m.m.	25
Förbud mot rasistiska organisationer.....	28
Återkallande av medborgarskap	34
Förbud mot slöja på offentliga platser	37
Böneutrop	43
En framtida översyn av regeringsformen	45
Kommuners medlemskap i bostadsrättsföreningar	49
En värdekommission	51
Uppmärksamma och motarbeta religionsförföljelse	52
Mänskliga rättigheter i EU	54
Avd. II: Förebyggande av våldsbejakande extremism	62
Inledning.....	62
Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser	81
Individer som återvänder	86
Nationell samordning	93
Kommunernas ansvar	98
Utländska bidrag till svenska trossamfund	100
Reservationer	103
1. Rättighetsskydd för en enskild mot en annan enskild, punkt 1 (M)....	103
2. En äganderätts- och näringsfrihetskommision, punkt 2 (M, C, L, KD).....	104
3. En gemensam värdegrund, punkt 3 (M, C, KD)	104
4. Ett tredje juridiskt kön, punkt 4 (V).....	106
5. Ett tredje juridiskt kön, punkt 4 (L)	107
6. Diskriminering m.m., punkt 5 (M)	107
7. Diskriminering m.m., punkt 5 (SD).....	109
8. Diskriminering m.m., punkt 5 (V)	110
9. Återkallande av medborgarskap, punkt 7 (M)	110
10. Återkallande av medborgarskap, punkt 7 (SD).....	112
11. Återkallande av medborgarskap, punkt 7 (KD).....	113
12. Förbud mot slöja på offentliga platser, punkt 8 (SD)	114
13. Böneutrop, punkt 9 (SD)	114
14. En framtida översyn av regeringsformen, punkt 10 (M, C, KD)	116
15. Kommuners medlemskap i bostadsrättsföreningar, punkt 11 (SD)	117
16. En värdekommission, punkt 12 (KD)	118
17. Mänskliga rättigheter i EU, punkt 14 (M, C, L, KD).....	119
18. Mänskliga rättigheter i EU, punkt 14 (V)	120

19. Utökat informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser, punkt 15 (SD)	122
20. Nationell samordning, punkt 17 (V)	123
21. Kommunernas ansvar, punkt 18 (M, L, KD)	123
22. Utländska bidrag till svenska trossamfund, punkt 19 (M, SD, KD) ...	124
Särskilda yttranden	127
1. Böneutrop, punkt 9 (M)	127
2. Böneutrop, punkt 9 (KD)	127
3. Individer som återvänder, punkt 16 (SD)	128
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	129
Motioner från allmänna motionstiden 2016/17	129
Motioner från allmänna motionstiden 2017/18	132
<i>Bilaga 2</i>	
Reservanternas lagförslag	139

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Rättighetsskydd för en enskild mot en annan enskild

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:1183 av Anette Åkesson (M) och

2016/17:3291 av Andreas Norlén m.fl. (M).

Reservation 1 (M)

2. En äganderätts- och näringsfrihetskommision

Riksdagen avslår motion

2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkande 4.

Reservation 2 (M, C, L, KD)

3. En gemensam värdegrund

Riksdagen avslår motion

2016/17:3288 av Andreas Norlén m.fl. (M) yrkande 1.

Reservation 3 (M, C, KD)

4. Ett tredje juridiskt kön

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:58 av Robert Hannah (L) yrkande 1,

2016/17:1079 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 13,

2016/17:2811 av Börje Vestlund m.fl. (S),

2017/18:750 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan Gustafsson (båda S),

2017/18:1820 av Teres Lindberg m.fl. (S),

2017/18:2857 av Rickard Nordin (C) och

2017/18:3596 av Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V) yrkande 1.

Reservation 4 (V)

Reservation 5 (L)

5. Diskriminering m.m.

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:2560 av Mikael Jansson och David Lång (båda SD) yrkandena 2 och 3,

2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkandena 3 och 4,

2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkandena 3 och 4,

2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkande 2 och

2017/18:3881 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 6.

Reservation 6 (M)

Reservation 7 (SD)

Reservation 8 (V)

6. Förbud mot rasistiska organisationer

Riksdagen avslår motion
2016/17:640 av Paula Holmqvist m.fl. (S).

7. Återkallande av medborgarskap

Riksdagen avslår motionerna
2016/17:173 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2016/17:2299 av Kent Ekeröth och Adam Marttinen (båda SD) yrkande
3,
2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkande
11,
2016/17:3302 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 44,
2016/17:3409 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 42,
2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkande 11,
2017/18:887 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -) yrkande 4,
2017/18:1519 av Lars Beckman (M),
2017/18:2377 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2017/18:3179 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkandena 7 och 8,
2017/18:3394 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 39,
2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 26 och
2017/18:3890 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkandena 49 och 51.

Reservation 9 (M)

Reservation 10 (SD)

Reservation 11 (KD)

8. Förbud mot slöja på offentliga platser

Riksdagen avslår motionerna
2016/17:790 av Richard Jomshof (SD) och
2017/18:2355 av Richard Jomshof (SD).

Reservation 12 (SD)

9. Böneutrop

Riksdagen avslår motionerna
2016/17:793 av Richard Jomshof m.fl. (SD) och
2017/18:2351 av Richard Jomshof m.fl. (SD).

Reservation 13 (SD)

10. En framtida översyn av regeringsformen

Riksdagen avslår motionerna
2017/18:2250 av Jan Ericson (M) och
2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkandena 1 och 3.

Reservation 14 (M, C, KD)

11. Kommuners medlemskap i bostadsrättsföreningar

Riksdagen avslår motion

2017/18:1595 av Mattias Bäckström Johansson och Josef Fransson
(båda SD) yrkande 2.

Reservation 15 (SD)

12. En värdekommission

Riksdagen avslår motion

2016/17:2859 av Tuve Skånberg m.fl. (KD).

Reservation 16 (KD)

13. Uppmärksamma och motarbeta religionsförföljelse

Riksdagen avslår motion

2016/17:3398 av Désirée Pethrus (KD) yrkandena 3 och 4.

14. Mänskliga rättigheter i EU

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:812 av Hans Linde m.fl. (V) yrkandena 6 och 8,

2016/17:1077 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 1,

2016/17:1079 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 26,

2016/17:2791 av Börje Vestlund m.fl. (S) yrkande 4,

2017/18:2681 av Åsa Westlund m.fl. (S) yrkande 4,

2017/18:3194 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 2,

2017/18:3240 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 6 och 12 samt

2017/18:3684 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 2.

Reservation 17 (M, C, L, KD)

Reservation 18 (V)

15. Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser

Riksdagen avslår motionerna

2017/18:188 av Markus Wiechel (SD),

2017/18:895 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -),

2017/18:3544 av Kent Ekeröth (SD) yrkande 1,

2017/18:3583 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 10 och

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 4.

Reservation 19 (SD)

16. Individer som återvänder

Riksdagen avslår motionerna

2017/18:3126 av Beatrice Ask m.fl. (M, KD) yrkande 3,

2017/18:3685 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 51 och

2017/18:3898 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 2.

17. Nationell samordning

Riksdagen ställer sig bakom det utskottet anför om nationell samordning och en nationell kommunikationsstrategi och tillkännager det för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna

2017/18:3126 av Beatrice Ask m.fl. (M, KD) yrkande 1,

2017/18:3583 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 3 och

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 2 och
avslår motion

2017/18:229 av Said Abdu (L).

Reservation 20 (V)

18. Kommunernas ansvar

Riksdagen avslår motionerna

2017/18:497 av Robert Hannah (L) yrkande 3,

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 3 och

2017/18:3898 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Reservation 21 (M, L, KD)

19. Utländska bidrag till svenska trossamfund

Riksdagen avslår motion

2017/18:3126 av Beatrice Ask m.fl. (M, KD) yrkande 2.

Reservation 22 (M, SD, KD)

Stockholm den 24 april 2018

På konstitutionsutskottets vägnar

Andreas Norlén

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Andreas Norlén (M), Hans Ekström (S), Veronica Lindholm (S), Jonas Millard (SD), Marta Obminska (M), Per-Ingvar Johnsson (C), Agneta Börjesson (MP), Fredrik Eriksson (SD), Tina Acketoft (L), Mia Sydow Mölleby (V), Tuve Skånberg (KD), Laila Naraghi (S), Eva-Lena Gustavsson (S), Lisbeth Sundén Andersson (M), Jörgen Hellman (S), Ida Karkiainen (S) och Ida Drougge (M).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet drygt 60 motionsyrkanden från de allmänna motionstiderna 2016/17 och 2017/18.

Drygt 50 yrkanden gäller frågor om fri- och rättigheter, t.ex. frågor om äganderätt, föreningsfrihet och ett tredje juridiskt kön, och behandlas i den första delen av betänkandet.

I den senare delen av betänkandet behandlas mellan 15 och 20 yrkanden som gäller frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism, t.ex. frågor om utökat informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser.

Utskottets överväganden

Avd. I: Fri- och rättigheter

Inledning

Regeringsformen

Enligt 1 kap. 2 § regeringsformen ska den offentliga makten utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det allmänna ska särskilt trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och goda förutsättningar för hälsa.

Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer, verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden och värna den enskildes privatliv och familjeliv. Det allmänna ska vidare verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

Bestämmelserna i 1 kap. 2 § regeringsformen ger, till skillnad från reglerna i 2 kap. om de grundläggande fri- och rättigheterna, inte upphov till några rättigheter för den enskilde. Dessa bestämmelser är inte rättsligt bindande utan anger målsättningen för samhällsverksamhetens inriktning. Stadgandets främsta funktion är att ålägga det allmänna att positivt verka för att målsättningarna i största möjliga utsträckning förverkligas. Den enskilde kan alltså inte med stöd av 1 kap. 2 § regeringsformen begära domstols ingripande mot det allmänna, utan den utsträckning i vilken det allmänna lever upp till målsättningarna kan enbart bli föremål för politisk kontroll. Stadgandet kan dock få rättslig betydelse som tolkningsdata vid tillämpningen av olika rättsregler.

I 2 kap. regeringsformen finns bestämmelserna om grundläggande fri- och rättigheter. Kapitlet inleds med en beskrivning i 1 § av de positiva opinionsfriheterna: yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten, föreningsfriheten och religionsfriheten. De negativa opinionsfriheterna behandlas i 2 § och innebär ett skydd mot tvång från det allmänna att ge till känna sin åskådning i politiska, religiösa, kulturella eller andra sådana hänseenden. I bestämmelsen anges också att det allmänna inte

får tvinga någon att tillhöra sammanslutningar för sådana åskådningar eller delta i demonstrationer och dylikt.

Kapitlet innehåller också bestämmelser om skydd mot registreringar enbart på grund av politisk åskådning (3 §), förbud mot dödsstraff (4 §), förbud mot kroppsstraff och tortyr (5 §), skydd mot kroppsvisitation och andra påtvingade ingrepp samt skydd mot betydande intrång i den personliga integriteten (6 §), förbud mot landsförvisning och skydd för medborgarskap (7 §), rörelsefrihet (8 §), rätt till domstolsprövning vid frihetsberövande (9 §), förbud mot retroaktiva straff- och skattelagar (10 §), rätt till offentlig rättegång och förbud mot att inrätta domstol för en redan begången gärning (11 §). Vidare finns bestämmelser om skydd mot diskriminering (12 och 13 §§), som innebär att lagar och andra föreskrifter inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller liknande eller med hänsyn till sexuell läggning eller kön. Vad gäller diskriminering på grund av kön finns ett undantag för de fall då en lag eller annan föreskrift utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt.

Föreskrifter om möjligheterna att göra begränsningar i fri- och rättigheterna finns i 20–25 §§. Begränsningar får endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. En begränsning får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. En begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös eller kulturell eller annan sådan åskådning.

Vidare innehåller 2 kap. regeringsformen bestämmelser om rätten till fackliga stridsåtgärder (14 §), egendomsskydd och allemansrätt (15 §), upphovsrätt (16 §), närings- och yrkesfrihet (17 §) och rätten till utbildning (28 §). Fri- och rättighetsregleringen i 2 kap. gäller till stor del även till förmån för utlänningar som vistas i Sverige (25 §). I kapitlet anges också att lagar eller andra föreskrifter inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen (19 §).

Det skydd för fri- och rättigheter som ges i 2 kap. regeringsformen gäller gentemot det allmänna och inte mellan enskilda. Bestämmelserna om fackliga stridsåtgärder och om upphovsrätt kan dock ses som undantag från detta.

Europakonventionen

Europakonventionen är numera uppdelad i tre avdelningar där fri- och rättigheter behandlas i avdelning I (artiklarna 2–18).

Konventionen innehåller bestämmelser om rätten till liv (artikel 2), förbud mot tortyr samt omänsklig och förnedrande behandling och bestraffning (artikel 3), förbud mot slaveri, trældom och tvångsarbete (artikel 4), rätten till frihet och personlig säkerhet (artikel 5), rätten till domstolsprövning och en rättssäker process (artikel 6), förbud mot att döma till straff utan stöd i lag och

religionsfrihet (artikel 9), rätten till yttrandefrihet (artikel 10), rätten till församlings- och föreningsfrihet (artikel 11), rätten att ingå äktenskap (artikel 12), rätten till ett effektivt rättsmedel (artikel 13) och förbud mot diskriminering (artikel 14). I artiklarna 15–18 regleras möjligheterna för staterna att i vissa situationer göra inskränkningar i rättigheterna.

Europakonventionen och vissa ändrings- och tilläggsprotokoll till konventionen införlivades 1994 med svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna mot retroaktiva straffdomar (artikel 7), rätten till skydd för privat- och familjeliv, hem och korrespondens (artikel 8), rätten till tanke-, samvets- och religionsfrihet (artikel 9), rätten till yttrandefrihet (artikel 10), rätten till församlings- och föreningsfrihet (artikel 11), rätten att ingå äktenskap (artikel 12), rätten till ett effektivt rättsmedel (artikel 13) och förbud mot diskriminering (artikel 14). I artiklarna 15–18 regleras möjligheterna för staterna att i vissa situationer göra inskränkningar i rättigheterna.

Europakonventionen och vissa ändrings- och tilläggsprotokoll till konventionen införlivades 1994 med svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

EU:s anslutning till Europakonventionen

Det framgår av artikel 6.2 i EU-fördraget att EU ska ansluta sig till Europakonventionen. Avsikten är att det ska bli möjligt för enskilda och stater att inför Europadomstolen påtala att en rättsakt i EU eller EU:s egen rättstillämpning strider mot Europakonventionen. Ett utkast till anslutningsfördrag mellan EU och Europarådets medlemsstater har förhandlats fram och remitterades sommaren 2013 till EU-domstolen för yttrande. EU-domstolen yttrade sig i december 2014. Enligt yttrandet var utkastet till anslutningsavtal på flera punkter inte förenligt med EU:s fördrag. Domstolen påminde i sitt yttrande bl.a. om EU-rättens unika karaktär – särskild och självständig i förhållande till både nationella rättsordningar och folkrätten.

Av kommissionens rapport om tillämpningen av EU:s stadga, som lämnades i maj 2017, framgår att kommissionen har för avsikt att fortsätta att undersöka lösningar på de problem som EU-domstolen tog upp i sitt yttrande i december 2014 och som innebar att utkastet till anslutningsavtal från 2013 förklarades oförenligt med fördragen. I oktober 2017 antog rådet slutsatser om tillämpningen av stadgan. Rådet stod då fast vid sitt engagemang för EU:s anslutning till Europakonventionen och uppmanade kommissionen att snabbt färdigställa sin analys av de rättsliga frågorna, så att rådet kan fortsätta sitt arbete (skr. 2017/18:118 Verksamheten i Europeiska unionen under 2017, s.113 f.).

EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna

Stadgans räckvidd fastställs i artikel 51, där det anges bl.a. att bestämmelserna riktar sig till unionens institutioner och organ samt till medlemsstaterna endast när dessa tillämpar unionsrätten. Stadgan medför inte någon ny befogenhet eller ny uppgift för unionen. I artikel 52.3 förklaras att i den mån som stadgan omfattar rättigheter som motsvarar sådana som garanteras av Europakonventionen ska de ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen, men bestämmelsen hindrar inte unionsrätten från att tillförsäkra ett mer långtgående skydd.

Stadgan innehåller medborgerliga och politiska rättigheter med bl.a. Europakonventionen och gemensamma konstitutionella traditioner som förebild samt ekonomiska och sociala rättigheter.

Rättigheterna sammanfattas i sex kapitel:

1. Världighet
2. Friheter
3. Jämlikhet
4. Solidaritet
5. Medborgarnas rättigheter
6. Rättskipning.

Enligt artikel 6.1 i EU-fördraget ska unionen erkänna de rättigheter, friheter och principer som fastställs i stadgan om de grundläggande rättigheterna, som ska ha samma rättsliga värde som fördragen.

Rådsslutsatser om EU:s stadga

Den 12 oktober 2017 antog rådet slutsatser om tillämpningen av stadgan. Rådet påminde om de gemensamma värdena i artikel 2 i EU-fördraget där det fastslås att unionen ska bygga på respekt för människans världighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna. I slutsatserna betonas också vikten av att öka medvetenheten bland beslutsfattare, rättstillämpare och rättighetshavarna om tillämpningen av stadgan på nationell nivå och EU-nivå (skr. 2017/18:118 s. 113).

Tillkännagivanden till regeringen våren 2016

Motioner om fri- och rättigheter behandlades senast av utskottet riksmötet 2015/16. På förslag av konstitutionsutskottet beslutade riksdagen om två tillkännagivanden till regeringen med anledning av motionsyrkanden om skadestånd vid dels överträdelse av Europakonventionen, dels överträdelse av grundlagsskyddade fri- och rättigheter i regeringsformen (bet. 2015/16:KU15, rskr. 192).

- Regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag till reglering av enskilda fysiska och juridiska personers möjlighet att få skadestånd av staten eller en kommun vid överträdelse av Europakonventionen.
- Regeringen bör tillsätta en utredning med uppgift att analysera frågan om skadestånd vid överträdelse av grundlagsskyddade fri- och rättigheter i regeringsformen.

En ändring i skadeståndslagen

Genom en ändring i skadeståndslagen (1972:207), som träder i kraft den 1 april 2018, införs en bestämmelse om skadestånd vid överträdelser av Europakonventionen. Staten eller en kommun ska enligt bestämmelsen ersätta skador som har uppkommit till följd av att någons rättigheter enligt Europakonventionen har överträtts av staten eller kommunen. Skadestånd ska betalas ut i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen (prop. 2017/18:7, bet. 2017/18:KU12, rskr. 2017/18:140).

Regeringens redovisning med anledning av tillkännagivandena

Regeringen har i skrivelsen Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2017 (skr. 2017/18:75 s. 31) redovisat att propositionen Skadestånd och Europakonventionen (prop. 2017/18:7) har samband med den punkt som gäller skadestånd vid överträdelse av Europakonventionen.

När det gäller skadestånd vid överträdelse av regeringsformen har regeringen redovisat en avsikt att under 2018 tillsätta en utredning med uppdrag att analysera och överväga den fråga som tillkännagivandet avser (skr. 2017/18:75 s. 31). Punkten är inte slutbehandlad.

Rättighetsskydd för en enskild mot en annan enskild

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om dels ändringar i 2 kap. regeringsformen som går ut på att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda, dels skyddet för äganderätten till fast egendom.

Jämför reservation 1 (M).

Motionerna

Anette Åkesson (M) begär i motion 2016/17:1183 ett tillkännagivande om att stärka det rättsliga skyddet för äganderätten till fast egendom så att svensk lagstiftning följer Europakonventionen liksom den svenska grundlagen genom att en privatperson inte ska kunna tvingas sälja en del av sin fastighet till en annan privatperson eller ett företag. Motionären hänvisar till 2 kap. 15 § första

stycket regeringsformen, och anför att man kan tycka att äganderätten till fast egendom borde vara speciellt stark, men att man som markägare kan upptäcka att man har en förvånansvärt svag ägarställning. Tvångsinlösen kan ske mot markägarens vilja. I dag kan det räcka med att en privatperson eller ett företag begär en s.k. lantmäteriförrättning. Privata intressen ställs mot varandra, och ärendet avgörs av en förrättningslantmätare. Ett sådant beslut kan visserligen överklagas till domstol, men det blir en lång och dyr process med osäker utgång. Utan att det finns angelägna allmänna intressen kan man tvingas sälja en del av sin fastighet till en annan privatperson eller till ett företag, enligt motionären i strid mot Europakonventionen och den svenska grundlagen. Därför bör äganderätten till fast egendom stärkas i svensk lagstiftning.

Andreas Norlén m.fl. (M) yrkar i kommittémotion 2016/17:3291 att riksdagen ska ställa sig bakom det som anförs i motionen om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga rättigheterna på så sätt att det slås fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda, och tillkännage detta för regeringen.

Motionärerna anför att inte bara stater utan även enskilda personer och organisationer kan kränka mänskliga fri- och rättigheter. Detta konstaterande ska även ses i ljuset av Europadomstolens praxis. Enligt Europadomstolen handlar Europakonventionen inte enbart om skydd av mänskliga rättigheter gentemot stater, utan också om att konventionsstaterna har ett ansvar för att skydda enskilda från rättighetskränkningar utförda av andra enskilda. Motionärerna menar att det vore värdefullt att i regeringsformens andra kapitel slå fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda. Ett sådant stadgande skulle kunna tjäna som en påminnelse till lagstiftaren att beakta detta perspektiv i lagstiftningsarbetet, men också som en signal till alla som bor i Sverige att rättighetskränkningar är något mycket allvarligt och något som riksdagen har tagit avstånd ifrån genom ett så tungt vägande stadgande som en grundlagsbestämmelse.

Motionärerna framhåller att deras förslag inte handlar om att i grundlagen ange vilka gärningar som en enskild inte får begå gentemot en annan enskild. För att uppnå det sistnämnda skulle man t.ex. behöva inkorporera stora delar av brottsbalken i regeringsformen, och det vore självfallet ogörligt. Det motionärerna efterlyser är ett allmänt stadgande om statens skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda.

Gällande ordning

Grundlagsregleringen av skyddet för fri- och rättigheter finns som framgår ovan i 2 kap. regeringsformen. När det gäller frågan om gentemot vem som skyddet gäller anför Holmberg m.fl. (Grundlagarna [13 maj 2016, Zeteo], kommentar till 2 kap. RF, Regleringens huvuddrag) följande:

Det skydd som RF ger för fri- och rättigheter gäller enbart gentemot ”det allmänna”. Detta anges uttryckligen i flera av kapitlets paragrafer (RF 2:1–3, 6, 8) men är fallet även enligt några av de andra (RF 2:4, 5, 7, 9–11). Bestämmelserna i RF 2:14–16 kan ses som undantag från regeln, men de rättigheter som slås fast där får inte något nämnvärt materiellt innehåll direkt genom grundlagen utan deras utformning beror på vad som föreskrivs i lag (i fråga om RF 2:14: lag eller avtal). Beträffande diskrimineringsförbuden i RF 2:12 och 2:13, se vid dessa paragrafer. I fråga om näringsfriheten och rätten till utbildning se vid RF 2:17 och 2:18.

Skälen till att skyddet på detta sätt i huvudsak begränsades till den enskildes relation till den offentliga makten och inte avser förhållandet enskilda emellan är främst följande (se prop. 1975/76:209 s. 85 f.): Ett rättighetsskydd som ska gälla gentemot lagstiftaren, riksdagen, måste ges i en form som binder denna, alltså i grundlag, medan det däremot för att skydda medborgarnas rättigheter mot angrepp från andra enskilda i de flesta fall är tillräckligt med vanlig lag. Det är vidare inte praktiskt möjligt att låta rättighetsskyddet generellt avse också förhållandet mellan enskilda inbördes. Man skulle i så fall vara nödsakad att i grundlagen detaljerat ange vilka beteenden som är förbjudna för den enskilde och vilka rättsverkningar som är knutna till överträdelse av förbuden. En grundlagsreglering som generellt skyddar fri- och rättigheterna också gentemot enskilda skulle vidare medföra problem för civilrättens del, bl.a. konflikter mellan grundlagens rättighetsregler och de civilrättsliga reglerna på avtals- och egendomsrättens områden.

Konstitutionsutskottet behandlade den ovannämnda propositionen i betänkan-
de 1975/76:56. Utskottet ansåg då (s. 20) att det inte var vare sig praktiskt
möjligt eller lämpligt att utreda den i sin helhet mycket omfattande frågan om
rättighetsskydd för enskild mot annan enskild. Enligt utskottet borde frågor
om ett sådant skydd precis som hittills lösas inom den vanliga lagstiftningens
ram. De önskemål som därvid kan vara aktuella får övervägas allteftersom de
framkommer, anförde utskottet.

När det gäller skyddet för äganderätt, föreskrivs i 2 kap. 15 § regerings-
formen att vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå
sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller
något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker använd-
ningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna
allmänna intressen. Vidare föreskrivs i 2 kap. 15 § andra stycket att den som
genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå sin
egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten.

Artikel 1 i det första tilläggsprotokollet till Europeiska konventionen om
skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna gäller
skydd för egendom. Där föreskrivs att varje fysisk eller juridisk person ska ha
rätt till respekt för sin egendom och att ingen får berövas sin egendom annat
än i det allmänna intresse och under förutsättningar som föreskrivs i lag och
i folkrättens allmänna grundsatser.

Tidigare behandling

Ett yrkande om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga rättigheterna genom att en ny bestämmelse införs i 2 kap. regeringsformen om att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda, behandlades senast våren 2016 (bet. 2015/16:KU15). Utskottet var då inte berett att föreslå att riksdagen ska göra ett tillkännagivande när det gäller frågan om grundlagsskydd för fri- och rättigheter för enskild mot annan enskild. Utskottet avstyrkte motionsyrkandet (med en reservation från M), och riksdagen följde utskottet.

Motioner om ett stärkt rättsligt skydd för äganderätten till fast egendom har tidigare behandlats av civilutskottet, senast våren 2016 (bet. 2015/16:CU15) och dessförinnan våren 2014 (bet. 2013/14:CU18). Våren 2014 uttalade civilutskottet att hänvisningar till expropriationslagens ersättningsregler finns i bl.a. fastighetsbildningslagen. Ersättningsreglerna hade relativt nyligen ändrats, och ett utredningsförslag om ytterligare ändringar av dem bereddes inom Regeringskansliet. Både de genomförda och de föreslagna ändringarna av ersättningsbestämmelserna innebär ett stärkande av äganderätten. Utskottet ansåg att det saknades anledning att på grundval av motionen överväga andra typer av regelförändringar med detta syfte. Motionen avstyrktes, och riksdagen följde utskottet. Våren 2016 stod civilutskottet fast vid sin tidigare redovisade uppfattning och avstyrkte motionen; riksdagen följde utskottet.

Utskottets ställningstagande

Utskottet är alltjämt inte berett att föreslå att riksdagen ska göra ett tillkännagivande när det gäller frågan om grundlagsskydd för fri- och rättigheter för en enskild mot en annan enskild. Utskottet avstyrker därmed motion 2016/17:3291.

Inte heller ser utskottet skäl att föreslå ett tillkännagivande om att stärka det rättsliga skyddet för äganderätten till fast egendom. Utskottet avstyrker därmed motion 2016/17:1183.

En äganderätts- och näringsfrihetskommision

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om en äganderätts- och näringsfrihetskommision.

Jämför reservation 2 (M, C, L, KD).

Motionen

Beatrice Ask m.fl. (M) begär i kommittémotion 2017/18:3130 yrkande 4 att riksdagen ska ställa sig bakom det som anförs i motionen om en äganderätts- och näringsfrihetskommision för att kartlägga hot mot och inskränkningar i

äganderätten och näringsfriheten och tillkännage detta för regeringen. Motionärerna anför att det är lättare att inskränka äganderätten och näringsfriheten än vissa andra fri- och rättigheter i och med att begränsningsreglerna och reglerna om vilandeförklaring inte är tillämpliga på äganderätten och näringsfriheten. De uppmärksammar vidare expropriation, ingripanden med hänvisning till miljö- och bevarandesynpunkter samt att det i debatten om den s.k. Reepalu-utredningen och kraven på vinstbegränsningar för privata välfärdsföretag har anförts att sådana vinstregleringar i praktiken innebär inskränkningar av både äganderätten och näringsfriheten. Det här är, anför motionärerna, några exempel på situationer då frågor om äganderättens och näringsfrihetens ställning i dagens Sverige aktualiseras. Olika intressen och principer måste alltid vägas mot varandra om de kommer i konflikt när konkreta fall ska avgöras, t.ex. när äganderättens princip står mot intresset att bygga en ny väg, men frågan är om äganderätten och näringsfriheten får stå tillbaka i alltför hög grad i dag. Mot bakgrund av äganderättens och näringsfrihetens grundläggande betydelse för ett fritt och välmående samhälle framstår det enligt motionärerna som angeläget att nu göra en omfattande kartläggning av hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten i dagens Sverige.

Gällande ordning

Enligt 2 kap. 15 § regeringsformen är vars och ens egendom tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Enligt paragrafens andra stycke ska den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på ett sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag.

Enligt tredje stycket gäller dock att vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning.

Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan enligt fjärde stycket i samma paragraf.

Bestämmelsen ändrades 2010 så att huvudprincipen om full ersättning vid expropriation och annat sådant förfogande tydliggjordes. Vidare infördes det tillägg i bestämmelsen som innebär att vad som följer av lag gäller i fråga om rätt till ersättning vid rådighetsinskränkningar som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl (prop. 2009/10:180 s. 163 f.).

I fråga om rätten att bedriva näring föreskrivs i 2 kap. 17 § regeringsformen att begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag.

För andra än svenska medborgare här i riket får särskilda begränsningar göras genom lag i fråga om rätten att driva näring eller utöva yrke (2 kap. 25 § första stycket 1 p. 8 regeringsformen).

Av Holmberg m.fl. (Grundlagarna [13 maj 2016, Zeteo], kommentar till 2 kap. RF, 17 §) med hänvisningar framgår följande.

1973 års fri- och rättighetsutredning (FRU) framhöll att närings- och yrkesfriheten ingår bland de ”klassiska” fri- och rättigheterna. Författningsutredningen (FU) hade lagt fram förslag till ett grundlagsstadgande om rätt att driva näring och utöva yrke såvitt annat inte var särskilt stadgat, men förslaget hade kritiserats som alltför urholkat eller rentav meningslöst. FRU ansåg med hänvisning härtill att det inte gick att införa ett starkare grundlagsskydd än så och att ett sådant skydd blev dåligt och inte nådde upp till den nivå som regeringsformen då föreskrev i 2 kap. (SOU 1975:75 s. 169).

1991 års Fri- och rättighetskommitté (FRK) ansåg att närings- och yrkesfriheten var av grundläggande betydelse för det moderna samhället och att detta borde leda till att denna frihet gavs ett skydd i regeringsformen. Med tanke på att tidigare föreslagna bestämmelser varit alltför allmänt hållna, ett problem som sades kvarstå, fann FRK att det fanns särskilt ett moment i närings- och yrkesfriheten som kunde lyftas fram och utgöra en lämplig utgångspunkt för en grundlagsbestämmelse. Det var den s.k. likhetsprincipen, som kunde sägas innebära att alla ska ha möjlighet att konkurrera på lika villkor under förutsättning att de i övrigt uppfyller de krav som kan ställas på t.ex. kompetens. Det måste emellertid även i fortsättningen finnas möjligheter att föreskriva de inskränkningar i närings- och yrkesfriheten som från allmänna utgångspunkter bedöms angelägna av hänsyn till miljö, säkerhet, utbildning och andra liknande intressen. Se SOU 1993:40 del A s. 118. FRK hänvisade till en redovisning av då gällande lagstiftning på området (anf. arb. s. 299–303). I princip är det inte tillåtet att införa regler som innebär att nyetableringar inom en viss näring eller ett visst yrke förhindras eftersom detta innebär ett skydd för de redan etablerade, såvida det inte samtidigt finns något angeläget allmänt intresse som ändå motiverar en sådan reglering. Monopol för det allmänna att driva verksamhet inom ett visst område strider enligt FRK inte mot grundlagsbestämmelsen eftersom lagstiftning om monopol drabbar alla övriga konkurrenter lika. (Se anf. arb. s. 236 f.) Regeringen anslöt sig till FRK:s förslag (prop. 1993/94:117 s. 20 f.) och framhöll att syftet med en begränsning av närings- och yrkesfriheten inte får vara att ekonomiskt gynna vissa näringsidkare eller yrkesutövare framför andra, utan för att en begränsning ska få införas krävs att syftet är att skydda något från samhällets synpunkt skyddsvärt intresse. Ordet företag omfattar både juridiska och fysiska personer som driver näring till skillnad från enskilda personer som utövar ett yrke hos något offentligt organ (prop. 1993/94:117 s. 52).

Bestämmelsen i första stycket anger inte i vilken form begränsningar i närings- och yrkesfriheten ska beslutas. Enligt huvudregeln i 8 kap. 2 § regeringsformen ska sådana föreskrifter beslutas genom lag men med möjlighet enligt 8 kap. 3 § regeringsformen och 8 kap. 10 § till delegering av normgivningskompetensen till regeringen och dess myndigheter eller kommuner.

Frågan om grundlagsenlighet hos begränsningar i näringsfriheten har aktualiserats i några lagstiftningsärenden. Med anledning av ett förslag om inskränkning i landstingens rätt att överlämna driften av akutsjukhus till någon annan ställde Lagrådet frågan hur förslaget förhöll sig till bestämmelsen, när effekten var att möjligheterna i praktiken begränsades för vissa som bedrev näring genom att ge hälso- och sjukvård, och om förslaget syftade endast till att skydda angelägna allmänna intressen (prop. 2000/01:36 s. 31 f.). Regeringen tog upp frågan om vad som var ett angeläget allmänt intresse i sammanhanget och förklarade att avsikten endast var att skydda ett sådant, en inställning som riksdagen delade (prop. 2000/01:36 s. 16 f., bet. 2000/01:SoU6 s. 6). Lagrådet efterlyste i ett annat ärende en bedömning av frågan om grundlagsenligheten av ett förslag om att Konsumentverket skulle kunna vid vite förelägga näringsidkare att upphöra med finansiell rådgivning till konsumenter (prop. 2002/03:133 s. 74). Regeringen menade – liksom riksdagen – att behovet att skapa ett heltäckande och effektivt skydd för konsumenterna mot grovt oseriös rådgivningsverksamhet var ett angeläget allmänt intresse och att förslaget var förenligt med grundlagen (prop. 2002/03:133 s. 43, bet. 2003/04:LU3 s. 14). Ett förslag om ändring i tobakslagen (1993:581) om införande av rökfria miljöer ansågs förenligt med bestämmelsen (prop. 2003/04:65 s. 15, 38 f.). I proposition 2005/06:197 om skärpta djurskyddskrav för minkuppfödning diskuterades förslagets förenlighet med bestämmelsen (prop. 2005/06:197 s. 20 f., 33). I ett ärende som rörde indragning av fiskerättigheter utan kompensation ifrågasatte Lagrådet förenligheten med bl.a. numera 2 kap. 17 § regeringsformen eftersom det inte framgick vilka allmänna intressen som motiverade åtgärden. Regeringen preciserade dessa i motiven (se prop. 2008/09:169 s. 28 f., 54).

I RÅ 1999 ref. 76 ansågs regeringens beslut angående upphörande av rätten att driva kärnkraftsreaktorn Barsebäck I inte strida mot bestämmelsen.

Tidigare behandling

Våren 2016 behandlade utskottet ett motionsyrkande som gällde att inte alla fri- och rättigheter som är garanterade enligt regeringsformen har samma skydd mot rättighetsbegränsande lagstiftning. Skyddet för äganderätten och näringsfriheten är t.ex. svagare än skyddet för sådana fri- och rättigheter som yttrande-, informations-, mötes-, demonstrations- och föreningsfriheterna, eftersom de båda förstnämnda inte omfattas av de begränsningsregler som framgår av 2 kap. 21 § regeringsformen och inte heller av reglerna om vilande-förklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen (bet. 2015/16:KU15). Utskottet

uttalade då som sin uppfattning att bestämmelserna i 2 kap. 15 § regeringsformen om egendomsskydd och i 2 kap. 16 § regeringsformen om upphovsrätt är väl avvägda. Utskottet var inte heller berett att föreslå några ändringar när det gäller bestämmelserna i regeringsformen om förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter. Utskottet avstyrkte det då aktuella motionsyrkandet (med en reservation från M).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att dagens regelverk är väl balanserat när det gäller möjligheter att inskränka fri- och rättigheter och att vilandeförklara lagförslag. Utskottet avstyrker därmed motion 2017/18:3130 yrkande 4.

En gemensam värdegrund

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om ett tillkännagivande om värderingar som är grundläggande för vårt samhälle.

Jämför reservation 3 (M, C, KD).

Motionen

Andreas Norlén m.fl. (M) begär i kommittémotion 2016/17:3288 yrkande 1 ett tillkännagivande till regeringen om betydelsen av att värderingar om demokrati och mänskliga fri- och rättigheter, inklusive jämställdhet, har ett brett stöd i alla delar av Sverige samt att behovet av ett aktivt arbete för att säkerställa det.

Motionärerna anför bl.a. att hedersrelaterat våld och förtryck utgör ett allvarligt hot mot mänskliga fri- och rättigheter i vårt land samt att det behöver lyftas fram som en prioriterad MR-fråga. Motionärerna framhåller vikten av att lyfta fram och öka stödet för de demokratiska värderingar och värderingar om mänskliga rättigheter, som också är svenska värderingar. Sverige måste än mer aktivt än i dag gripa in till skydd för de människor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Fler insatser krävs för att motverka hedersvåldet och förtrycket – både från myndigheter och från de grupper där förtrycket förekommer. Diskussionen om våra mänskliga fri- och rättigheter, demokratiska värderingar och jämställdhet måste hållas levande. De värderingar som har gjort Sverige till ett av världens bästa länder att leva i är värda att försvara. Motionärerna framhåller bl.a. värdet av jämställdhet mellan kvinnor och män samt anför att decennier av jämställdhetskamp har gjort Sverige till ett av världens mest jämställda länder. Det är mycket allvarligt när jämställdheten hotas av fundamentalistiska och traditionalistiska krafter som inskränker människors, ofta flickors, kvinnors och hbtq-personers, frihet.

Att blunda för hedersvåld och hedersförtryck är, anför motionärerna, att svika de människor som är utsatta. När värderingarna i fråga om jämställdhet och frihet utmanas så måste det motverkas dels genom en livskraftig värderingsdebatt, dels genom konkret politik. Motionärerna understryker att det svenska samhället behöver arbeta mer aktivt med att motarbeta ojämsställdheten samt stödja människor och organisationer som vill ha jämställdhet och respekt för individens frihet i alla delar av Sverige.

Tidigare behandling

Våren 2017 gjorde riksdagen, på konstitutionsutskottets förslag, ett tillkännagivande till regeringen om ett värdebaserat arbete mot bristande jämlikhet, homofobi och hedersförtryck. I sitt ställningstagande uttalade utskottet att en viktig del av det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism måste vara att slå vakt om de fri- och rättigheter som grundlagen och Europakonventionen garanterar och att arbeta för att principerna om alla människors lika värde oberoende av kön, etniskt ursprung eller religiös tillhörighet ska gälla för alla. Utskottet konstaterade att regeringen bedriver ett omfattande arbete mot rasism. Utskottet ansåg att regeringen därutöver borde överväga ytterligare satsningar på ett värdebaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck (bet. 2016/17:KU23, rskr. 2016/17:294).

Utskottets ställningstagande

Demokrati och mänskliga fri- och rättigheter, inklusive jämställdhet, är grundläggande för vårt samhälle. Dessa värden kan inte tas för givna utan behöver alltid säkerställas genom aktivt arbete. Utskottet anser dock inte att det finns skäl att föreslå ett tillkännagivande om detta, och avstyrker motion 2016/17:3288 yrkande 1.

Ett tredje juridiskt kön

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om att låta utreda möjligheten att införa ett tredje juridiskt kön.

Jämför reservation 4 (V) och 5 (L).

Motionerna

Flera motionsyrkanden avser tillkännagivanden om att införa eller låta utreda möjligheten att införa ett tredje juridiskt kön, och i ett fall att låta utreda möjligheten att införa minst ett tredje kön. Sådana yrkanden har framställts av Robert Hannah (L) i motion 2016/17:58 yrkande 1, Jan Björklund m.fl. (L) i partimotion 2016/17:1079 yrkande 13, Börje Vestlund m.fl. (S) i motion

2016/17:2811, Alexandra Völker och Azadeh Rojhan Gustafsson (båda S) i motion 2017/18:750, Teres Lindberg m.fl. (S) i motion 2017/18:1820, Rickard Nordin (C) i motion 2017/18:2857 och Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V) i kommittémotion 2017/18:3596 yrkande 1. Som motivering anförs i huvudsak att en del individer inte identifierar sig vare sig som män eller kvinnor och inte heller vill göra det juridiskt. Det framförs även att icke-binära är en särskilt utsatt grupp i samhället, som generellt har sämre hälsa än resten av gruppen transpersoner, som har mycket dålig hälsa jämfört med befolkningen i övrigt.

Gällande ordning

Folkbokföringslagen

Av 18 § folkbokföringslagen (1991:481) framgår att för varje folkbokförd person fastställs ett personnummer som identitetsbeteckning. Personnumret innehåller födelsetid, födelsennummer och kontrollsiffra. Födelsennumret består av tre siffror och är udda för män och jämnt för kvinnor.

Fastställande av könstillhörighet

I vissa fall kan en persons könstillhörighet sådan den framgår av folkbokföringen ändras i enlighet med bestämmelserna i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Således anges i lagen (1 §) att en person efter egen ansökan ska få fastställt att han eller hon har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon

1. sedan en lång tid upplever att han eller hon tillhör det andra könet
2. sedan en tid uppträder i enlighet med denna könsidentitet
3. måste antas komma att leva i denna könsidentitet även i framtiden
4. har fyllt 18 år.

Vidare anges i 2 § att en person efter ansökan ska få fastställt att han eller hon

1. har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon har en medfödd avvikelse i könsutvecklingen
2. en ändring av könstillhörigheten är
 - a. förenlig med utvecklingen av könsidentiteten
 - b. mest förenlig med sökandens kroppsliga tillstånd.

Diskrimineringslagen

I diskrimineringslagen (2008:567) avses med kön man och kvinna (1 kap. 5 §). I förarbetena till lagen (prop. 2007/08:95 s. 112 f.) anges att regeringens utgångspunkt är att det rättsligt sett finns två kön – man och kvinna. Regeringen anför att diskrimineringskommittén hade föreslagit att kön skulle definieras som ”det biologiska kön som registrerats för en person vid födelsen eller det kön som senare fastställs för henne eller honom”. Bakgrunden synes

vara det faktum att ett nyfött barn i Sverige i allmänhet tilldelas ett personnummer enligt bestämmelserna i folkbokföringslagen (1991:481). Ett problem med kommitténs förslag till definition var enligt regeringen att inte alla som borde kunna åberopa diskrimineringsförbudet folkbokförs i landet. Till exempel är barn vars föräldrar inte är folkbokförda i landet samt asylsökande och turister eller andra tillfälliga besökare i landet inte folkbokförda enligt bestämmelserna i folkbokföringslagen. Det går därmed inte att låta ”det biologiska kön som registrerats” ligga till grund för vad som menas med kön. Regeringen såg vidare ett värde i att definitionen av kön är enkel och tydlig och ansåg att det för diskrimineringslagens ändamål borde vara tillräckligt att ange, till en början, att det med kön avses ”att någon är kvinna eller man”.

Utredningsbetänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor

Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner har i sitt betänkande Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92) föreslagit att regeringen ska tillsätta en utredning i syfte att utreda möjligheten till ett tredje juridiskt kön i Sverige samt därmed ett införande av könsneutrala personnummer (SOU 2017:92 s. 488 f.).

Betänkandet har remitterats, och sista dag att svara på remissen är den 19 mars 2018.

Utredningen anför bl.a. att för många transpersoner och personer med intersexvariation har konstruktionen med könsspecifika personnummer betydande nackdelar, samt nämner att det innebär att transpersoner riskerar att få sin transidentitet eller transbakgrund känd mot sin vilja. Det förhållandet att könsmarkören är binär och enbart utgår från kategorierna man och kvinna innebär även att personer som inte kan eller vill identifiera sig i enlighet med dessa kategorier osynliggörs i statistiken. Gruppen får inte heller, anför utredningen, ett rättsligt erkännande eftersom den egna identiteten inte erkänns av staten. I utredningsbetänkandet anförts vidare följande (s. 488 f.).

I Transgender Europes (TGEU:s) enkätundersökning från år 2016 (TGEU 2017b) ställdes frågan om det skulle vara en bra idé att införa ett alternativ till ett tredje juridiskt kön. 79 procent av respondenterna som var transpersoner instämde starkt och 72 procent av vårdgivarna ansåg att det skulle vara en bra idé. Av de svenska respondenterna svarade 54 procent av de som inte planerade att ändra juridiskt kön att anledningen till det är att det inte finns något alternativ som passar dem.

För att transpersoners levnadsvillkor och hälsa ska förbättras är synlighet och rättsligt erkännande centralt. Det är i förlängningen en fråga om rätten till privatliv som fastställts av Europadomstolen vid flera tillfällen (se Europadomstolens domar B. mot Frankrike den 25 mars 1992 [plenum] appl.nr 13343/87, Christine Goodwin mot Förenade kungariket [GC] den 11 juli 2002, appl.nr 28957/95; Y.Y. mot Turkiet den 10 mars 2015, appl.nr 14793/08). Europarådet har även, vilket vi redogjort för i kapitel 3, uppmanat medlemsstaterna att överväga att införa en tredje

könskategori för dem som önskar tillhöra en sådan (se PACE resolutionen 2048 [2015]).

För att minimera de negativa konsekvenser som följer av att den enskilde inte obehindrat kan delta i samhällslivet anser vi att regeringen bör tillsätta en utredning som får i uppgift att utreda konstruktionen av personnummer, det vill säga det sätt som juridiskt kön registreras i Sverige, på så sätt att ett tredje juridiskt kön möjliggörs.

Propositionen Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner

Regeringen har i propositionen Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner (prop. 2017/18:59) föreslagit att grunden könsöverskridande identitet eller uttryck läggs till i bestämmelserna om hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt i åtalsregeln om förolämpning. I propositionen föreslås också ett tillägg så att det uttryckligen framgår att det är en försvårande omständighet om ett motiv för ett brott har varit att kränka en person eller en grupp av personer på grund av könsöverskridande identitet eller uttryck.

Regeringen bedömer i propositionen (s. 30) att begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck i diskrimineringslagen, lagen om Diskrimineringsombudsmannen, skollagen och lagen om uthyrning av arbetstagarare för närvarande inte bör ändras.

Lagärendet bereds i konstitutionsutskottet (bet. 2017/18:KU14).

Tidigare behandling

Motionsyrkanden om ett tredje kön behandlades senast våren 2016 (bet. 2015/16:KU15). Utskottet ansåg då liksom tidigare att den omläggning av personnumren som krävs för att införa ett tredje kön är en förhållandevis genomgripande förändring som ställer nya krav, t.ex. för dem som använder personnumrens könsuppgift för statistik. Utskottet var inte berett att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandena och avstyrkte de då aktuella motionerna.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare inställning, och avstyrker motion 2016/17:58 yrkande 1, motion 2016/17:1079 yrkande 13 samt motionerna 2016/17:2811, 2017/18:750, 2017/18:1820, 2017/18:2857 och 2017/18:3596.

Diskriminering m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om utformningen av regeringsformens bestämmelser om diskriminering respektive stöd åt minoriteter.

Jämför reservation 6 (M), 7 (SD) och 8 (V).

Motionerna

Mikael Jansson och David Lång (båda SD) begär i motion 2016/17:2560 yrkande 2 ett tillkännagivande till regeringen om att man i 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen bör stryka uppräkningsgruppen av grupper som kan bli föremål för diskriminering för att i stället ersätta den med en skrivning om att samhället ska verka för att ingen utsätts för otillbörlig särbehandling med avseende på omständigheter som rör den enskilde som person. I samma motion yrkande 3 begärs även ett tillkännagivande om att det i regeringsformen bör införas en skrivning som går ut på att till Sverige invandrade minoriteter ska assimileras, i stället för att man som nu främjar deras kultur. Yrkandena framförs även av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) i kommittémotion 2016/17:2932 yrkande 3 och 4 samt i kommittémotion 2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkande 3 och 4.

Beatrice Ask m.fl. (M) begär i kommittémotion 2017/18:3130 yrkande 2 ett tillkännagivande om att man vid nästa översyn av regeringsformen bör överväga utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen. Motionärerna uppmärksammar att det i 2 kap. 12 § regeringsformen stadgas att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning. Motionärerna jämför formuleringen med 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) som lyder ”Denna lag har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder”. Enligt motionärerna har diskrimineringslagen en rimligare utgångspunkt än regeringsformen när det gäller avgränsningen av diskrimineringsskyddet. Motionärerna anser att utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen bör övervägas vid nästa översyn av regeringsformen. Då skulle man, anför motionärerna, även kunna överväga om ytterligare diskrimineringsgrunder bör införas i regeringsformen.

Linda Snecker m.fl. (V) begär i kommittémotion 2017/18:3881 yrkande 6 ett tillkännagivande om att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att könsidentitet och könsuttryck läggs till i uppräkningsgruppen i 2 kap. 12 § regeringsformen. I motionen anförs att kampen för hbtq-personers

juridiska rättigheter de senaste åren har tagit viktiga kliv framåt. Lagstiftningen ger dock fortfarande inte hbtq-personer ett heltäckande skydd. Detta gäller särskilt transpersoner. Enligt motionärerna bör därför ett grundlagsskydd införas mot lagar och föreskrifter som missgynnar någon på grund av könsidentitet eller könsuttryck.

Gällande ordning

Regeringsformen

Av 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen framgår att det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person. I sjätte stycket föreskrivs att det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

I 2 kap. 12 § regeringsformen anges att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning. Diskrimineringskyddet i 2 kap. regeringsformen utvidgades från den 1 januari 2011 till att omfatta sexuell läggning. Enligt en övergångsbestämmelse gäller dock att äldre föreskrifter, som innebär särbehandling på grund av sexuell läggning, utan hinder av 2 kap. 12 § behåller sin giltighet tills vidare. Sådana föreskrifter får ändras även om ändringen innebär en fortsatt särbehandling.

Av förarbetena till regeringsformen framgår (prop. 2009/10:80 s. 156) att flera remissinstanser föreslog ytterligare ändringar av det grundlagsfästa diskrimineringskyddet, bl.a. att det skulle införas fler diskrimineringsgrunder i 2 kap. Det fanns emellertid inte enligt regeringen underlag att behandla dessa förslag i lagstiftningsärendet. I ett par motioner som konstitutionsutskottet behandlade (bet. 2009/10:KU19 s. 46 f.) i samband med lagförslaget begärdes att könsidentitet och könsuttryck skulle omfattas av bestämmelsen i 1 kap. 2 § regeringsformen om målsättningen för det allmänna att motverka viss diskriminering samt av diskrimineringskyddet i 2 kap. regeringsformen. Utskottet anförde att en sådan ordning när det gäller 2 kap. regeringsformen förordades från flera håll under remissbehandlingen av Grundlagsutredningens betänkande. Vidare anförde utskottet att regeringen i propositionen framhöll att det inte fanns underlag för att i lagstiftningsärendet behandla vissa remissinstansers förslag om fler diskrimineringsgrunder i 2 kap. regeringsformen. Utskottet delade regeringens bedömning i detta avseende och var inte berett att förorda ytterligare skydd i enlighet med vad som föreslogs i motionerna.

Diskrimineringslagen

I 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) anges att lagen har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Med uttrycket ”könsöverskridande identitet eller uttryck” avses att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på något annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön (1 kap. 5 § 2). Det framgår vidare av 1 kap. 5 § 1 att med kön avses att någon är man eller kvinna.

Diskrimineringsförbud för könsöverskridande identitet eller uttryck gäller alla samhällsområden som lagen omfattar. Lagen innehåller diskrimineringsförbud som gäller arbetsgivare, utbildningsverksamhet, arbetsmarknadspolitisk verksamhet och arbetsförmedling utan offentligt uppdrag, start eller bedrivande av näringsverksamhet, yrkesbehörighet, medlemskap i vissa organisationer, varor, tjänster och bostäder, allmän sammankomst och offentlig tillställning, hälso- och sjukvården, socialtjänsten, socialförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen, studiestöd, värnplikt och civilplikt samt offentlig anställning. Vidare innehåller lagen förstärkta förbud mot repressalier och en skyldighet för arbetsgivare, utbildningsanordnare och den som utbildar någon som ska fullgöra värnplikt och civilplikt att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier.

I förarbetena till diskrimineringslagen (prop. 2007/08:95 s. 496) anfördes att könsöverskridande identitet eller uttryck tog sikte på vad som i olika sammanhang kallats ”transpersoner”. Definitionen hade inte några skarpa avgränsningar. Allmänt sett avsågs dels en persons mentala eller självupplevda könsbild, dvs. det som inte utan vidare är iakttagbart för andra, dels hur någon uttrycker sitt sociala kön, exempelvis med kläder, kroppsspråk, smink eller frisyr. Avsikten var att den som identifierar sig eller uttrycker sig som exempelvis transvestit eller intersexuell ska kunna åberopa diskrimineringsförbuden. Dessa kategorier skulle inte ses som en uttömmande lista på vem som kan åberopa diskrimineringsgrunden, utan som exempel.

Propositionen Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner

I propositionen Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner (prop. 2017/18:59) har regeringen föreslagit ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner. Det föreslås att grunden könsöverskridande identitet eller uttryck läggs till i bestämmelserna om hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt i åtalsregeln om förolämpning. Det föreslås också ett tillägg så att det uttryckligen framgår att det är en försvårande omständighet om ett motiv för ett brott har varit att kränka en person eller en grupp av personer på grund av könsöverskridande identitet eller uttryck. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2018, förutom ändringarna i

bestämmelserna om hets mot folkgrupp i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken som föreslås träda i kraft den 1 januari 2019.

Propositionen behandlas i utskottets betänkande 2017/18:KU14.

Tidigare behandling

Våren 2016 behandlade utskottet (bet. 2015/16:KU15) motionsyrkanden angående en annan utformning av bestämmelserna i regeringsformen, något som utskottet inte var berett att ställa sig bakom. Utskottet påtalade att frågan huruvida könsidentitet och könsuttryck borde omfattas av målsättningsstadgandet i 1 kap. 2 § regeringsformen och av diskrimineringsskyddet i 2 kap. regeringsformen behandlades i samband med förslaget om en reformerad grundlag och att utskottet då inte var berett att förorda ytterligare skydd i detta avseende. Utskottet vidhöll detta ställningstagande våren 2016, och avstyrkte då aktuella motionsyrkanden.

Våren 2016 uttalade utskottet vidare som sin uppfattning att bestämmelsen i regeringsformen om stöd åt minoriteter är väl avvägd. Utskottet avstyrkte därmed ett då aktuellt motionsyrkande.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare inställning när det gäller utformningen av regeringsformens bestämmelser om diskriminering respektive stöd åt minoriteter. Utskottet avstyrker motionerna 2016/17:2560 yrkande 2 och 3, 2016/17:2932 yrkande 3 och 4, 2017/18:878 yrkande 3 och 4, 2017/18:3130 yrkande 2 samt motion 2017/18:3881 yrkande 6.

Förbud mot rasistiska organisationer

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion angående förbud mot rasistiska organisationer.

Motionen

Paula Holmqvist m.fl. (S) begär i motion 2016/17:640 att riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om FN:s rasdiskrimineringskonvention och tillkännager detta för regeringen. Motionärerna menar att Sverige inte fullt ut lever upp till sina åtaganden enligt konventionen samt att de främst tänker på det som står i artikel 4 och att Sverige ännu inte har förbjudit hatiska och nazistiska grupper som t.ex. Svenska motståndsrörelsen.

Gällande ordning

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering

Sverige tillträdde FN:s rasdiskrimineringskonvention 1971. Konventions-texten finns i SÖ 1971:40.

Enligt artikel 1.1 i konventionen avses med uttrycket rasdiskriminering varje skillnad, undantag, inskränkning eller företräde på grund av ras, hudfärg, härkomst eller nationellt eller etniskt ursprung, som har till syfte eller verkan att omintetgöra eller inskränka erkännande, åtnjutande eller utövande på lika villkor av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller andra områden av det offentliga livet.

I artikel 2 stadgas att konventionsstaterna fördömer rasdiskriminering och förbinder sig att med alla lämpliga medel och utan dröjsmål föra en politik som syftar till att avskaffa rasdiskriminering i alla dess former och till att främja förståelsen mellan alla raser. Varje konventionsstat ska därför förbjuda och med alla lämpliga medel, däribland genom sådan lagstiftning som omständigheterna kräver, göra slut på rasdiskriminering som utövas av enskilda personer, grupper och organisationer.

Enligt artikel 4 i rasdiskrimineringskonventionen fördömer konventionsstaterna all propaganda och alla organisationer som grundar sig på uppfattningar eller teorier om att någon ras eller persongrupp av viss hudfärg eller visst etniskt ursprung är överlägsen någon annan, eller som söker rättfärdiga eller främja rashat och diskriminering i någon form. Konventionsstaterna förbinder sig bl.a. att vidta vissa i artikel 4 punkterna a–c angivna åtgärder för att avskaffa all uppmaning till eller utövande av sådan diskriminering. Punkterna a–c har följande lydelse.

- a. förklara som brottslig gärning som är straffbar enligt lag allt spridande av idéer grundade på rasöverlägsenhet eller rashat, uppmaning till rasdiskriminering, liksom alla våldshandlingar eller uppmaning till sådana handlingar mot en viss ras eller en grupp av personer av annan hudfärg eller annat etniskt ursprung och även lämnande av stöd i någon form till rasistiska aktiviteter, inklusive finansiering av sådana aktiviteter
- b. olagligförklara och förbjuda organisationer samt organiserad propaganda och all annan propaganda som främjar och uppmanar till rasdiskriminering, samt förklara deltagande i sådana organisationer eller i sådan verksamhet som brottslig gärning som är straffbar enligt lag, samt
- c. inte tillåta offentliga myndigheter eller offentliga institutioner, vare sig nationella eller lokala, att främja eller uppmana till rasdiskriminering.

Staterna ska även beakta de principer som skyddas i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och de rättigheter som uttryckligen anges i artikel 5 i konventionen. Detta innebär framför allt att principerna om yttrande- och föreningsfrihet inte får inskränkas. Enligt punkt a ska konventionsstaterna för att uppfylla skyldigheten i artikeln kriminalisera spridande av idéer, som

grundas på rasöverlägsenhet eller rashat, uppmaning till rasdiskriminering, våldshandling eller uppmaning till sådan handling mot någon ras eller persongrupp av annan hudfärg eller annat etniskt ursprung samt lämnande av stöd åt rasföljelse.

Enligt artikel 5 förbinder sig konventionsstaterna att tillförsäkra envar, utan åtskillnad på grund av ras, hudfärg eller nationellt eller etniskt ursprung, likhet inför lagen särskilt i vad avser

- a. rätten till lika behandling inför domstolar och andra rättsvårdande organ
- b. rätten till personlig säkerhet och till skydd från staten mot våld eller kroppsskada orsakad av någon myndighetsperson eller av någon enskild person, grupp eller institution
- c. politiska rättigheter, i synnerhet rätten att delta i val, att rösta och vara valbar, grundat på allmän och lika rösträtt, m.m.
- d. andra medborgerliga rättigheter, bl.a. rätten till åsiktsfrihet och yttrandefrihet (viii) och rätten till församlingsfrihet och föreningsfrihet i fredligt syfte (ix)
- e. rätten till tillträde till alla platser och serviceinrättningar som är avsedda för allmänheten.

I artikel 6 åtar sig konventionsstaterna att tillförsäkra varje person inom sin jurisdiktion verksamt skydd och verksamma rättsmedel, genom behöriga nationella domstolar och andra statliga institutioner, mot varje rasdiskriminerande handling som kränker hans eller hennes mänskliga rättigheter och grundläggande friheter i strid med konventionen, liksom rätten att hos sådana domstolar föra talan om skadestånd för skada som lidits till följd av sådan diskriminering.

Enligt artikel 7 åtar sig konventionsstaterna att vidta närmare angivna åtgärder för att bekämpa fördomar som leder till rasdiskriminering och att främja förståelse, tolerans och vänskap mellan nationer och mellan rasgrupper eller etniska grupper m.m.

I konventionen finns vidare reglering av upprättande av och val till en kommitté för avskaffande av rasdiskriminering (artikel 8), åtagande för konventionsstaterna att till generalsekreteraren för kommitténs granskning avge rapporter om de lagstiftningsåtgärder, judiciella åtgärder, förvaltningsåtgärder och andra åtgärder som de har vidtagit för att uppfylla konventionens bestämmelser (artikel 9), kommitténs arbetsordning m.m. (artikel 10), konventionsstaters rätt att anmäla andra konventionsstater som inte följer konventionens bestämmelser samt hantering av sådana ärenden (artikel 11–13) m.m.

Regeringsformen

Enligt 2 kap. 1 § 5 regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften. Föreningsfriheten får enligt 2 kap. 14 §

begränsas endast såvitt gäller sammanslutningar, vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung.

Brottsbalken

I brottsbalkens 16 kap. som gäller brott mot allmän ordning finns i 8 § en bestämmelse om hets mot folkgrupp med följande lydelse.

Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om meddelandet haft ett särskilt hotfullt eller kränkande innehåll och spritts till ett stort antal personer på ett sätt som varit ägnat att väcka betydande uppmärksamhet.

Enligt 29 kap. 2 § 7 brottsbalken ska som försvårande omständighet vid bedömning av en gärnings straffvärde, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet.

Enligt en lagkommentar till brottsbalken (Berggren m.fl., Brottsbalken m.m. [10 november 2017, Zeteo] 29 kap.) avser bestämmelsen, som infördes år 1994, att ett motiv för brottet varit vissa former av kränkning. I förarbetena påpekades att det redan tidigare fanns möjligheter att beakta kränkande motiv som en försvårande omständighet med stöd av bestämmelsen i 29 kap. 1 §. Det ansågs emellertid finnas anledning att tydligare markera att kränkningar av rasistiskt och liknande slag är omständigheter som bör ägnas särskild uppmärksamhet vid bedömningen av en gärnings straffvärde. Den personkrets som skyddas av bestämmelsen motsvarar i första hand samma krets som skyddas av bestämmelsen om hets mot folkgrupp.

I lagkommentaren framhålls att bestämmelsen oftast torde aktualiseras vid brott som riktas mot minoritetsgrupper eller någon som tillhör en sådan grupp, och att som framhålls i förarbetena kan bestämmelsen emellertid tillämpas även om någon eller några angripits av exempelvis det skälet att de är svenskar. Bestämmelsen sträcker sig också längre än den mot hets mot folkgrupp genom att den också avser kränkningar på grund av någon annan med de särskilt uppräknade omständigheterna liknande omständighet. (Som exempel nämns i lagkommentaren att bestämmelsen, enligt vad som uttalas i förarbetena, kan tillämpas vid kränkning på grund av transsexualism och transvestism trots att detta inte är avsett att omfattas av uttrycket sexuell läggning [prop. 2001/02:59 s. 61].) För att punkten ska vara tillämplig krävs att avsikten varit att kränka genom själva den åtalade gärningen. Brott som

begåtts i avsikt att exempelvis finansiera en rasistisk organisation faller således inte på den grunden under bestämmelsen.

Regeringens skrivelse Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism

I regeringens skrivelse Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism (skr. 2014/15:144), finns som åtgärd 15 nämnt att regeringen gett Göteborgs universitet i uppdrag att utveckla och sprida kunskap och metoder för att minska rekryteringen av människor till våldsbejakande ideologier och rörelser och till rasistiska organisationer.

Konstitutionsutskottet gjorde i sin behandling av regeringens skrivelse (bet. 2015/16:KU4) inte något uttalande som specifikt avsåg åtgärd 15.

Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet erbjuder i samarbete med Institutionen för pedagogik, kommunikation och lära 15-hp-kursen ”Tolerans, identitet och extremism”. Kursen har sin utgångspunkt i ungdomsforskning, normkritisk pedagogik och socialfilosofi, där ämnesdidaktik kombineras med socialpedagogik och psykologi för att undersöka hur identiteter uppstår och utvecklas med särskilt fokus på hur man kan undervisa för ökad inkludering, kritiska dialoger och tolerans.¹

Segerstedtinstitutet har tillsammans med Århus universitet, Helsingfors universitet och Högskolan i Oslo och Akershus beviljats medel av Nordiska ministerrådet för att utveckla ett nordiskt masterprogram i ”extremism studies” (tillfälligt arbetsnamn). Syftet är att kunna erbjuda en högklassig och tvärvetenskaplig utbildning för yrkesverksamma som i dag arbetar eller i framtiden vill arbeta med förebyggande av extremism i första linjen (såsom socialarbetare och lärare) eller på policynivå (t.ex. som samordnare mot våldsam extremism).²

Rapporter om avskaffande av rasdiskriminering

Sveriges tjugooandra och tjugotredje periodiska rapport till FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering avlämnades av regeringen i januari 2017. Under rubriken Rasist- och extremistorganisationer, särskilt om punkten 13 i Kommitténs rekommendationer, framfördes följande.

91. Sverige vill återigen framhålla att svensk lagstiftning på ett effektivt sätt förbjuder varje form av uttryck för rasism (jfr punkterna 119–122 i den nittonde till tjugoförsta rapporten, punkterna 81–89 i den sjuttonde och artonde rapporten och punkterna 66–74 i den femtonde och sextonde rapporten).

92. Av särskild betydelse är bestämmelsen om hets mot folkgrupp, som kriminaliserar spridning av rasistiska uttalanden och hot både bland allmänheten och inom en grupp. Bestämmelsen ändrades 1989 för att tvinga rasistiska grupper till passivitet. Före 1989 fanns ett krav på att

¹ Enligt uppgift på <https://segerstedtinstitutet.gu.se/>.

² Se <https://segerstedtinstitutet.gu.se/>.

meddelandet skulle ha spritts bland allmänheten. I och med lagändringarna togs det kravet bort så att även uttalanden inom bland annat organisationer skulle omfattas av straffansvaret. Syftet bakom ändringen var att i praktiken göra det omöjligt för rasistiska organisationer att verka. Ändringen angavs också som ett skäl mot att föreslå ett uttryckligt förbud mot rasistiska organisationer; ett sådant förbud ansågs inte nödvändigt med hänsyn till straffbestämmelsen i dess nya och vidare lydelse.

93. Som Sverige tidigare har framhållit finns det också ett antal andra straffbestämmelser som motverkar rasistiska gruppers aktiviteter. Det gäller t.ex. bestämmelserna om olovlig kårverksamhet och uppvigling. Sverige har vidare långtgående bestämmelser om medverkan (anstiftan eller medhjälp), försök, förberedelse och stämpling till brott. De tar sikte på förstadier till brott eller brott som involverar fler personer än den egentlige gärningsmannen. Det gör dem särskilt användbara i fråga om brott som planeras eller begås inom ramen för organiserade grupper.

94. Sammantaget innebär den svenska straffrättsliga regleringen att det i praktiken är omöjligt för grupper som förespråkar rasdiskriminering att verka utan att deras medlemmar begår brott.

95. För information om relevant straffrättslig lagstiftning se punkten 123 i den nittonde till tjugoförsta rapporten.

Svenska FN-förbundet³ presenterade den 21 mars 2018 en alternativ rapport till FN:s rasdiskrimineringskommitté (Alternative Report to Sweden's 22nd and 23rd Periodical Reports to the Committee on the elimination of Racial Discrimination). I rapporten framförs bl.a. att

- Sveriges regering och svenska myndigheter måste bli striktare i bemötandet av rasistiska och nazistiska organisationer; såväl vit makt-rörelsen som Nordiska motståndsrörelsen har blivit mer aktiva och NMR har registrerats som politiskt parti
- en mer strikt tillämpning av gällande lagstiftning mot hets mot folkgrupp efterlyses
- det ökande hotet från rasistiska och nazistiska grupper måste bemötas
- tillämpningen av hetslagstiftningen bör ses över av en parlamentarisk kommitté.

Tidigare behandling

Utskottet behandlade våren 2003 en motion om ett förbud mot rasistiska organisationer (bet. 2002/03:KU26). I betänkandet finns en utförlig redogörelse för tidigare utredningsarbete m.m. Utskottet ansåg då liksom vid tidigare ställningstaganden att bl.a. svårigheterna att upprätthålla grundläggande rättssäkerhetskrav vad gäller förutsebarhet och avgränsning av det straffbara området för med sig att ett förbud mot rasistiska organisationer inte borde införas. Utskottet har därefter vidhållit tidigare ställningstagande, t.ex. i

³ Svenska FN-förbundet är en fristående medlemsorganisation med 6 000 individuella medlemmar, omkring 100 lokalföreningar och 90 anslutna riksorganisationer. Förbundet engagerar också företag m.m. Svenska FN-förbundet är en del av en världsomspännande rörelse som arbetar för ett bättre och starkare Förenta Nationerna. FN-förbund finns i cirka 100 länder. Mer information finns på förbundets webbplats www.fn.se

betänkandena 2003/04:KU12 och 2005/06:KU17; sådana yrkanden har även beretts i förenklad ordning (t.ex. i bet. 2004/05:KU27).

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare inställning och avstyrker motion 2016/17:640.

Återkallande av medborgarskap

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner angående återkallande på olika grunder av medborgarskap och uppehållstillstånd.

Jämför reservation 9 (M), 10 (SD) och 11 (KD).

Motionerna

Flera motioner innehåller yrkanden om att införa en möjlighet att återkalla eller dra in ett svenskt medborgarskap.

Yrkanden om att regeringen ska återkomma till riksdagen med lagförslag som gör det möjligt att upphäva det svenska medborgarskapet för personer som reser utomlands för att ha samröre med terroristnätverk eller dylikt, med dubbla medborgarskap respektive för tidigare utländska medborgare med enbart svenskt medborgarskap, även i de fall personen blir statslös, finns i motion 2016/17:173 av Richard Jomshof (SD) yrkande 2 och 3 och motion 2017/18:2377 av samma motionär yrkande 2 och 3, samt för personer som frivilligt deltar i utländsk militär styrka och för brott som är till allvarlig skada för statens vitala intressen i kommittémotion 2017/18:3179 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 8. Yrkanden om återkallande av medborgarskap vid brott, t.ex. brott som utgör terroristbrott enligt lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, finns i kommittémotion 2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD) yrkande 11 samt i kommittémotionerna 2016/17:2299 av Kent Ekeroth och Adam Marttinen (båda SD) yrkande 3, 2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkande 11, 2017/18:887 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -) yrkande 4, motion 2017/18:1519 av Lars Beckman (M) samt kommittémotion 2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 26.

Yrkanden som går ut på att göra det möjligt för domstol att återkalla ett svenskt medborgarskap när en person fått medborgarskapet genom mutbrott eller på falska grunder finns i kommittémotionerna 2016/17:3302 yrkande 44 av Aron Modig m.fl. (KD) 2017/18:3179 yrkande 7 av Johan Forsell m.fl. (M), 2017/18:3394 yrkande 39 av Aron Modig m.fl. (KD) samt partimotionerna 2016/17:3409 yrkande 42 och 2017/18:3890 yrkande 49 och 51 båda av Jimmie Åkesson m.fl. (SD).

Gällande ordning

I 2 kap. 7 § första stycket regeringsformen anges att ingen svensk medborgare får landsförvisas eller hindras att resa in i riket. I andra stycket anges att ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i riket får fråntas sitt medborgarskap. Det får dock föreskrivas att medborgarskapet för barn under 18 år ska följa föräldrarnas medborgarskap.

Regler om svenskt medborgarskap finns i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap. Av 7 § följer att ett barn som inte har svenskt medborgarskap förvärvsar svenskt medborgarskap genom anmälan av den eller dem som har vårdnaden om barnet, om barnet har

1. permanent uppehållstillstånd i Sverige
2. hemvist här i landet sedan tre år eller, om barnet är statslös, två år.

Enligt 8 § samma lag förvärvsar en utlänning som har fyllt 18 men inte 21 år svenskt medborgarskap genom anmälan, om han eller hon har

1. permanent uppehållstillstånd i Sverige
2. hemvist här i landet sedan han eller hon fyllde 13 år eller, i fråga om den som är statslös, 15 år.

Enligt 11 § kan en utlänning efter ansökan beviljas svenskt medborgarskap (naturaliseras), om han eller hon har

1. styrkt sin identitet
2. fyllt 18 år
3. permanent uppehållstillstånd i Sverige
4. hemvist här i landet sedan ett visst antal år som närmare anges i lagen
5. haft och kan förväntas komma att ha ett hederligt levnadssätt.

Om kraven i 11 § inte är uppfyllda kan enligt 12 § en utlänning ändå naturaliseras om vissa krav är uppfyllda, t.ex. att sökanden tidigare har varit svensk medborgare eller är gift med eller sambo med en svensk medborgare eller om det finns särskilda skäl.

Enligt 14 § förlorar en svensk medborgare sitt svenska medborgarskap när han eller hon fyller 22 år om han eller hon är född utomlands, aldrig har haft sin hemvist i Sverige och inte heller har varit här under förhållanden som tyder på samhörighet med landet. Om en ansökan görs innan den svenske medborgaren fyller 22 år får dock medges att medborgarskapet behålls. När någon förlorar sitt svenska medborgarskap enligt dessa bestämmelser förlorar även hans eller hennes barn sitt svenska medborgarskap, om barnet förvärvat detta på grund av att föräldern varit svensk medborgare. Barnet förlorar dock inte sitt medborgarskap om den andra föräldern har kvar sitt svenska medborgarskap och barnet härleder sitt svenska medborgarskap även från honom eller henne. Förlust av svenskt medborgarskap sker inte om detta skulle leda till att personen blir statslös.

I 7 kap. 1 § utlänningslagen (2005:716) anges att nationell visering, uppehållstillstånd och arbetstillstånd får återkallas för en utlänning som medvetet

har lämnat oriktiga uppgifter eller medvetet har förtigit omständigheter som hade varit av betydelse för att få tillståndet. Om utlänningen har vistats i Sverige i mer än fyra år med uppehållstillstånd när frågan om återkallelse prövas av den myndighet som först beslutar i saken, får uppehållstillståndet återkallas endast om det finns synnerliga skäl för det. I 7 kap. 2 § anges att utöver vad som anges i 7 kap. 1 § får nationell visering, uppehållstillstånd och arbetstillstånd återkallas för en utlänning som ännu inte rest in i landet om det finns särskilda skäl för det.

Enligt 7 kap. 4 § ska det vid bedömningen av om uppehållstillståndet bör återkallas för en utlänning som har rest in i landet tas hänsyn till den anknytning som utlänningen har till det svenska samhället och till om andra skäl talar mot att tillståndet återkallas. Vid en sådan bedömning ska särskilt beaktas utlänningens levnadsomständigheter, om utlänningen har barn i Sverige och, om så är fallet, barnets behov av kontakt med utlänningen, hur kontakten har varit och hur den skulle påverkas av att utlänningens uppehållstillstånd återkallas, utlänningens övriga familjeförhållanden och hur länge utlänningen har vistats i Sverige.

Utredningen om omprövning av medborgarskap

Utredningen om omprövning av medborgarskap överlämnade sitt betänkande Omprövning av medborgarskap (SOU 2006:2) i januari 2006. Av betänkandet framgår att de kontakter som utredningen haft med olika myndigheter har visat att det förekommer att svenskt medborgarskap beviljas på grundval av oriktiga eller ofullständiga uppgifter från sökanden. Antalet fall per år bedömdes dock vara litet. Hur många fall det rör sig om hade inte kunnat fastställas. Det hade också framkommit att det kunde ha förekommit mutor vid handläggningen av medborgarskapsärenden.

Skälen mot att införa en återkallelsemöjlighet var enligt utredaren många och starka. Det var därför tveksamt om de skäl som fanns för en ändrad inställning var tillräckliga för att ändra ett stabilt system som ger den enskilde rättstrygghet och som en stor majoritet i riksdagen flera gånger har ställt sig bakom. Utredaren valde ändå att lägga fram ett förslag som innebar att det i fortsättningen skulle vara möjligt att i vissa fall återkalla ett felaktigt medborgarskapsbeslut. Det var enligt utredaren från allmänna utgångspunkter önskvärt att myndigheters beslut skulle vara riktiga i såväl formellt som materiellt hänseende. Det var dock otillfredsställande att staten i efterhand inte kunde ingripa mot den som på ett illojalt eller bedrägligt sätt har tillskansat sig en så långtgående och grundläggande rättighet som medborgarskap. Förslaget tog främst sikte på de fall då en person genom mutor eller annat otillbörligt förfarande beviljats medborgarskap. Även de fall då felaktiga identitetsuppgifter har lämnats för att dölja grov kriminell belastning, terroristanknytning eller liknande omfattades.

Utredningens författningsförslag innebar att det i 2 kap. 7 § regeringsformen skulle läggas till att det får föreskrivas att medborgarskapet ska fråntas

den som förvärvat det genom oriktiga eller ofullständiga uppgifter eller genom annat otillbörligt förfarande.

Arbetsmarknadsdepartementet har informerat om att betänkandet skrevs av hösten 2015 i samband med att regeringen fattade beslut om skrivelse 2014/15:14 Förebygga, förhindra och försvåra – Den svenska strategin mot terrorism.

Tidigare behandling

Motionsyrkanden om återkallande av medborgarskap och uppehållstillstånd som har getts på felaktiga grunder eller med hjälp av falska uppgifter behandlades senast av utskottet våren 2016 (bet. 2015/16:KU15). Utskottet vidhöll då sitt tidigare ställningstagande och var inte berett att föreslå några möjligheter att återkalla ett svenskt medborgarskap eller ett uppehållstillstånd på grund av att det har getts på felaktiga grunder eller med hjälp av falska uppgifter. Inte heller var utskottet berett att föreslå några regler om återkallande av ett svenskt medborgarskap på grund av att någon har begått brott av olika slag. Utskottet avstyrkte de då aktuella motionerna (med en reservation från SD).

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare inställning när det gäller återkallande av medborgarskap och uppehållstillstånd som har getts på felaktiga grunder eller falska uppgifter, eller på grund av att någon har begått brott av olika slag. Utskottet avstyrker motionerna 2016/17:173 yrkande 2 och 3, 2016/17:2299 yrkande 3, 2016/17:2932 yrkande 11, 2016/17:3302 yrkande 44, 2016/17:3409 yrkande 42, 2017/18:878 yrkande 11, 2017/18:887 yrkande 4, 2017/18:1519, 2017/18:2377 yrkande 2 och 3, 2017/18:3179 yrkande 7 och 8, 2017/18:3394 yrkande 39, 2017/18:3735 yrkande 26 och 2017/18:3890 yrkande 49 och 51.

Förbud mot slöja på offentliga platser

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om förbud mot slöja på offentliga platser.

Jämför reservation 12 (SD).

Motionerna

Richard Jomshof (SD) begär i motionerna 2016/17:790 och 2017/18:2355 ett tillkännagivande till regeringen om att införa ett förbud mot heltäckande muslimsk slöja på alla offentliga platser. Motionären anför, med hänvisning

till förhållanden i Lettland och Frankrike, att det är av största vikt att vi försvaret våra demokratiska, kulturella och sekulära värderingar mot alla försök att bekämpa dessa. Ett led i detta är att vi förbjuder den heltäckande och kvinnoförtryckande slöjan på alla offentliga platser.

Gällande ordning

Regeringsformen

Varje medborgare är enligt 2 kap. 1 § första stycket 6 regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet, dvs. frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag enligt 2 kap. 20 § regeringsformen. I en kommentar till regeringsformen (Holmberg m.fl., Grundlagarna [1 januari 2015], kommentar till 2 kap. § 1 RF) anförs att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten.

Enligt 2 kap. 20 § regeringsformen kan bl.a. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten begränsas genom lag. Av 2 kap. 21 § regeringsformen följer att begränsningar endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Europakonventionen

Europakonventionens artikel 9 behandlar tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Var och en har, enligt punkt 1, rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor eller ritualer. Enligt punkt 2 får friheten att utöva sin religion eller tro endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra människors fri- och rättigheter.

Den som tar en tjänst eller en anställning kan anses ha underkastat sig de krav som gäller för tjänsten eller anställningen och som ibland kan inkräkta på möjligheterna till religionsutövning (Danelius, Mänskliga rättigheter i

europaisk praxis, 5 uppl., 2015, s. 449 f.). Den anställde kan i princip inte med hänvisning till sin religion vägra att utföra uppgifter som normalt ingår i arbetet, och om tjänsten eller anställningen är organiserad så att arbete ska utföras på en dag som för en arbetstagare har särskild religiös betydelse är arbetsgivaren inte nödvändigtvis förpliktad från att avstå från att utkräva arbete på den dagen. Ett motsvarande synsätt bör enligt Danelius tillämpas när det gäller krav på ett visst uppträdande eller en viss klädsel under arbetet. Europadomstolen har i några fall prövat huruvida förbud mot att använda slöja, huvudduk och liknande i vissa situationer har varit förenligt med artikel 9. Det viktigaste avgörandet är, enligt Danelius, Leyla Sahin mot Turkiet. Fallet gällde en medicine studerande vid universitetet i Istanbul. Eftersom hon av religiösa skäl insisterade på att bära huvudduk avstängdes hon från föreläsningar och tentamina. Hon varnades för att hon hade brutit mot universitetets regler och suspenderades temporärt från universitetet för att hon hade deltagit i protester mot dessa regler. Europadomstolen konstaterade att det turkiska samhället bygger på sekularism och att bärande av huvudduk på senare år fått karaktären av en politisk fundamentalistisk handling i Turkiet, där det finns rörelser som vill förvandla landet till en islamisk stat. Eftersom universiteten ska främja pluralism, respekt för andras rättigheter och jämställdhet mellan män och kvinnor, var det inte onaturligt att förbjuda bärande av religiösa symboler. Slutsatsen blev att artikel 9 inte hade kränkts genom förbudet mot att bära huvudduk. I målet Kurtumulus mot Turkiet ansågs det inte strida mot artikel 9 att en universitetslärare blev föremål för disciplinär bestraffning på grund av att hon trots varning fortsatte att bära huvudduk, och i målet Dahlab mot Schweiz ansågs ett förbud för en lärarinna att bära huvudduk under lektioner inte heller strida mot artikel 9. Det franska förbudet mot att på offentlig plats bära en klädsel som döljer ansiktet ansågs i målet S.A.S. mot Frankrike inte innebära ett brott mot artikel 9.

Diskrimineringslagen

Enligt 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) har lagen till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

I förarbetena till diskrimineringslagen (prop. 2007/08:95 s. 196 f.) anfördes om klädsel och liknande att särskilt diskrimineringsgrunden religion eller annan trosuppfattning kan aktualisera frågan om huruvida t.ex. en skolas eller en enskild lärares synpunkter på elevernas klädsel kan ha ett diskriminerande inslag. Klädsel är något som normalt bestäms av individen själv. Utgångspunkten bör vara att utbildningsanordnare ska visa respekt för enskilda deltagares val av klädsel och liknande, särskilt när det är fråga om religiöst betingade uttryck. Ett förbud för t.ex. skolelever att i vissa angivna sammanhang bära en speciell klädsel – något som har blivit aktuellt i fråga om

heltäckande slöja, s.k. burka – kan dock godtas även om klädseln har religiös bakgrund, ifall klädseln i enskilda fall väsentligt skulle försvåra kontakten och samspelet mellan lärare och elever eller medföra särskilda risker vid laborationer eller liknande övningar. Ett avsteg från diskrimineringsförbudet bör emellertid i ett sådant sammanhang motiveras av ett syfte som ligger inom ramen för verksamhet som regleras i skollagen.

Vissa bestämmelser om maskering

I 1 § första stycket lagen (2005:900) om förbud mot maskering i vissa fall finns en bestämmelse om att en deltagare i närmare angivna allmänna sammankomster inte helt eller delvis får täcka ansiktet på ett sätt som försvårar identifikation, om det vid sammankomsten uppkommer en störning av den allmänna ordningen eller en omedelbar fara för en sådan störning. Detta gäller allmänna sammankomster som är demonstration eller som annars hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i en allmän eller enskild angelägenhet. Detsamma gäller den som på allmän plats deltar i en folksamling, som inte utgör allmän sammankomst eller offentlig tillställning enligt ordningslagen, om folksamlingen genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna.

Förbudet gäller inte den som täcker ansiktet av religiösa skäl. Det gäller inte heller i den utsträckning deltagare i en allmän sammankomst, som avses i första stycket, med stöd av 2 kap. 11 a § ordningslagen fått tillstånd att helt eller delvis täcka ansiktet.

När det gäller undantaget för den som täcker ansiktet av religiösa skäl anförde regeringen i propositionen (prop. 2005/06:11 s. 43) att undantagsregeln endast borde gälla personer som har särskilt starka skäl att täcka ansiktet. Med hänvisning till detta ansåg regeringen att undantagsregeln borde omfatta endast personer som av religiösa skäl täcker ansiktet. I författningskommentaren (prop. s. 50) anges att undantagsregeln omfattar personer som av religiösa skäl täcker ansiktet. Religiösa skäl föreligger om personen täcker ansiktet i enlighet med en religiös sedvana som han eller hon normalt tillämpar.

Konstitutionsutskottet inhämtade Lagrådets yttrade i lagärendet. I sitt yttrande till justitieutskottet yttrade konstitutionsutskottet att Lagrådet hade bedömt att den av regeringen föreslagna begränsningen av mötesfriheten och demonstrationsfriheten inte kan anses gå längre än vad regeringsformen medger och att den även kan anses förenlig med Europakonventionen. Utskottet gjorde inte någon annan bedömning än Lagrådet i den frågan. Inte heller justitieutskottet gjorde någon annan bedömning än Lagrådet och konstitutionsutskottet när det gällde lagförslagets förenlighet med regeringsformen och Europakonventionen.

Tilläggs kan att den som bryter mot förbudet riskerar böter eller fängelse i högst sex månader, och det som han eller hon har använt för att täcka ansiktet får förverkas.

Ordningslagens (1993:1617) femte kapitel innehåller särskilda bestämmelser vid vissa idrottsarrangemang. I 4 § första stycket 3 föreskrivs att när idrottsarrangemang anordnas på en idrottsanläggning får inte någon på idrottsanläggningen helt eller delvis täcka ansiktet på ett sätt som försvårar identifikationen av personen. Enligt paragrafens tredje stycke gäller inte förbudet den som täcker ansiktet av religiösa skäl eller den som har skäl att täcka ansiktet i tjänsten eller för idrottsarrangemangets genomförande. Förbudet gäller inte heller om det med hänsyn till väderförhållanden, hälsoskäl eller övriga omständigheter är att anse som befogat att täcka ansiktet. Vid bedömningen av om det är befogat att täcka ansiktet ska risken för hot mot den allmänna ordningen och säkerheten särskilt beaktas.

I propositionen (prop. 2016/17:41 s. 9 f.) anförs, som skäl för förbudet och om dess syfte, bl.a. att ordningen och säkerheten vid idrottsarrangemang är ett skyddsvärt intresse för samhället i stort. Våld och ordningsstörningar vid idrottsarrangemang riskerar ytterst människors liv, hälsa och egendom. Ett våldsdåd på en folktät arena, en brand eller ett upplopp på en idrottsanläggning kan få mycket allvarliga konsekvenser.

I författningskommentaren (prop. s. 29) anförs bl.a. att religiösa skäl föreligger om personen täcker ansiktet i enlighet med en religiös sedvana som han eller hon normalt tillämpar. När det gäller täckande av ansiktet i tjänsten eller för idrottsarrangemangets genomförande avses personer som i sin yrkesutövning har behov av viss utrustning (exempelvis polismän med skyddsutrustning eller brandmän med hjälmar) eller idrottsutövare med viss skyddsutrustning (exempelvis ishockeymålvakter). Personer som täcker ansiktet på grund av dessa omständigheter omfattas av undantaget från förbudet.

Justitiekanslerns beslut den 24 november 2013

Tre kvinnor begärde genom en skrivelse till Justitiekanslern (JK) dels diskrimineringsersättning, dels kränkingsersättning på grund av brott och dels skadestånd för ideell skada. Grunden för yrkandena var att de nekats tillträde till och utvisats från en förhandlingssal i samband med en häkningsförhandling i en tingsrätt. JK pekade i sitt beslut den 24 september 2013 på att Justitieombudsmannen på eget initiativ tagit upp ärendet till granskning och på ett tydligt sätt kritiserat beslutet samt förklarat att detta inte kunde ses som ett uttryck för det allmännas inställning. JK konstaterade vidare för sin del att sökandenas konventionsrättigheter åsidosatts och att staten bär ansvaret för detta. Sammantaget ansåg JK att dessa uttalanden och beslut utgjorde tillräcklig kompensation och upprättelse för den kränkning som sökandena utsatts för. Mot den bakgrunden var det inte i detta fall nödvändigt att även ge dem ekonomisk ersättning.

En frågestund i riksdagens kammare den 8 februari 2018

Vid en frågestund i riksdagens kammare den 8 februari 2018 besvarade statsrådet Åsa Regnér en fråga om hur regeringen ser på frågor om förbud mot att bära heltäckande slöja på allmän plats, varvid frågeställaren hänvisade till det lagförslag som den danska regeringen stod i begrepp att lägga fram och undrade om regeringen hade för avsikt att återkomma med ett lagförslag likt det danska.

Statsrådet Åsa Regnér (anf. 76) svarade bl.a. att regeringen inte förbereder något slöjförbud.

Tidigare behandling

Utskottet har vid flera tillfällen behandlat motioner som handlar om rätten att bära slöja, senast våren 2016 (bet. 2015/16:KU15). Utskottet vidhöll sin uppfattning att det är en självklar utgångspunkt att var och en har en frihet att klä sig som han eller hon själv vill utan att påtvingas andras värderingar, men att det kan finnas vissa situationer, t.ex. under viss yrkesutövning eller inom utbildningsväsendet, där det kan ha konsekvenser om man döljer hela ansiktet. I enlighet med vad utskottet tidigare uttalat bör emellertid, anförde utskottet, en lagstiftning som förbjuder burka eller niqab ute i samhället eller som förbjuder slöja för barn i vissa verksamheter inte komma i fråga. Utskottet avstyrkte det då aktuella motionsyrkandet. I betänkandet finns en reservation när det gäller förbud mot slöja i offentliga verksamheter (SD). Riksdagen följde utskottet.

Frågan om rätten att bära burka eller niqab behandlades ingående i betänkande 2009/10:KU27 med anledning av ett motionsyrkande om att utreda tydliga gränser för användningen av burka och niqab i Sverige. I betänkandet redovisade utskottet utförligt för praxis och beslut om inskränkningar i rätten att bära olika klädsel. En motion avstyrktes.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare inställning och avstyrker motionerna 2016/17:790 och 2017/18:2355.

Böneutrop

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om förbud mot böneutrop.

Jämför reservation 13 (SD) och särskilt yttrande 1 (M) och 2 (KD).

Motionerna

Richard Jomshof m.fl. (SD) begär ett tillkännagivande om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader i motionerna 2016/17:793 och 2017/18:2351, med hänvisning bl.a. till religionsfrihetens rätt till frihet från religiösa budskap på offentlig plats.

Gällande ordning

Enligt 2 kap. 1 § första stycket 6 regeringsformen är var och en gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet. Religionsfrihet definieras enligt bestämmelsen som frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Enligt 2 kap. 2 § regeringsformen får ingen av det allmänna tvingas att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Inte heller får någon av det allmänna tvingas att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring eller att tillhöra en politisk sammanslutning, ett trossamfund eller någon annan sammanslutning för åskådning som avses i första meningen. Paragrafen ger skydd åt de centrala ”negativa opinionsfriheterna”. De negativa förenings- och religionsfriheterna gjordes absoluta 1976 så att de inte skulle kunna begränsas genom lag. Detta uppnåddes delvis genom att friheten begränsades till att gälla sammanslutningar för åskådningar i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende (se Holmberg m.fl., Grundlagarna [13 maj 2016, Zeteo], kommentar till 2 kap. § 2 RF).

I 2 kap. 19 § regeringsformen anges att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag enligt 2 kap. 20 § regeringsformen. I en kommentar till regeringsformen anförs att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion (se Holmberg m.fl., Grundlagarna [13 maj 2016, Zeteo], kommentar till 2 kap. § 1 RF). Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten.

Enligt 2 kap. 20 § regeringsformen kan bl.a. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten begränsas genom lag. Av 2 kap. 22 § regeringsformen följer att begränsningar endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

I förarbetena (prop. 1975/76:209 s. 114 f.) till regeringsformen anges att uppgiften att utforma grundlagsregler till skydd för religionsfriheten är förbunden med särskilda svårigheter på grund av att denna frihet innehåller betydande moment av andra fri- och rättigheter. Religionsfriheten anses t.ex. normalt inte bara innefatta en frihet att hysa viss religiös övertygelse och att enskilt utöva religion utan också frihet att sprida och ta del av religiös förkunnelse, att anordna och delta i gudstjänster samt att bilda och medverka i religiösa sammanslutningar. Samtidigt som det är angeläget att ge dessa särskilda inslag i religionsfriheten ett tillfredsställande skydd är det självklart att reglerna om religionsfriheten inte får hindra att de bestämmelser som i allmänhet gäller för begränsning av yttrande-, informations-, mötes-, demonstrations- och föreningsfriheterna är tillämpliga också när dessa friheter utövas i ett religiöst sammanhang. En i allmänhet straffbar handling ska t.ex. inte vara skyddad bara för att den förekommer i ett religiöst sammanhang.

Religionsfriheten beskrevs i den ursprungliga texten i regeringsformen som en frihet att sammansluta sig med andra till trossamfund och att utöva sin religion. I proposition 1975/76:209 föreslogs att det moment som utgjordes av frihet att sammansluta sig med andra för religiös gemenskap skulle utgå ur definitionen av religionsfriheten och att definitionen i stället skulle vara frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Denna ändring skulle enligt propositionen förebygga det missförstånd att eventuella allmänna begränsningar av föreningsfriheten inte skulle gälla för religiösa sammanslutningar, samtidigt som den klargjorde att reglerna om religionsfriheten hindrar regler som riktar sig enbart mot religiösa sammanslutningar.

I artikel 9.1 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna anges att var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer. Dessa friheter får enligt artikel 9.2 underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till den allmänna säkerheten, till skydd för hälsa eller moral eller till skydd för andra personers rättigheter.

I den nu pågående debatten i Sverige nämns ett rättsfall från Europadomstolen som handlar om frihet att missionera. Danelius skriver följande om

rättsfallet (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl. 2015 s. 455).

I Kokkinakis mot Grekland hade Kokkinakis straffats för att han brutit mot ett förbud i grekisk lag mot s.k. proselytism, varmed förstods försök att påverka annan person i dennes trosuppfattning genom erbjudanden av förmåner eller med utnyttjande av brist på erfarenhet eller mognad. I det aktuella fallet hade Kokkinakis, som tillhörde Jehovas vittnen, uppsökt en kvinna i hennes hem och sökt förmå henne att överge sin ortodoxa tro. Detta handlande hade ådragit honom åtal och bestraffning. Europadomstolen konstaterade att artikel 9 innefattar en rätt att påverka andra genom religiös förkunnelse. Domstolen gjorde ett förbehåll för speciella fall av obehörig påverkan, särskilt om sådan utövas genom våld eller hjärntvätt, men i förevarande fall var det inte fråga om sådana otillåtna medel. Även om det straff som Kokkinakis dömts till hade stöd i lag och var avsett att skydda andras friheter och rättigheter, innebar det en oproportionerlig inskränkning i rätten till religionsfrihet, och denna inskränkning kunde därför inte anses nödvändig i ett demokratiskt samhälle. Det förelåg således ett brott mot artikel 9.

Tidigare behandling

Frågan om böneutrop behandlades senast av utskottet våren 2016 (bet. 2015/16:KU15), varvid utskottet vidhöll sitt tidigare ställningstagande och avstyrkte de då aktuella motionerna (med en reservation från SD). Dessförinnan behandlade utskottet frågan i betänkande 2013/14:KU14. Utskottet anförde att religionsfriheten och föreningsfriheten är grundlagsfästa genom bestämmelserna i 2 kap. regeringsformen. Utskottet förutsatte att olika samfund och kommunerna och berörda myndigheter för en dialog för att nå en lösning vad gäller böneutrop som är hållbar och bra för alla parter. Motionerna avstyrktes.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare inställning och avstyrker motionerna 2016/17:793 och 2017/18:2351.

En framtida översyn av regeringsformen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om att se över regeringsformens bestämmelser om begränsning av fri- och rättigheter och om vilandeförklaring samt om s.k. negativ föreningsfrihet.

Jämför reservation 14 (M, C, KD).

Motionerna

Beatrice Ask m.fl. (M) framställer i kommittémotion 2017/18:3130 flera yrkanden om tillkännagivanden till regeringen inför en framtida översyn av

regeringsformen. Yrkande 1 gäller ett tillkännagivande om att överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringensformen samt reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringensformen; enligt motionärerna finns det skäl att överväga om fler fri- och rättigheter, t.ex. äganderätten och näringsfriheten, borde omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringensformen och reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringensformen. Mycket talar, anför motionärerna, för att grundlagens skydd mot rättighetsinskränkningar borde vara lika starkt oavsett vilken fri- och rättighet det gäller, men en analys behöver göras rättighet för rättighet för att ge underlag för en bedömning av om det finns sakliga skäl att ge vissa rättigheter ett starkare skydd än andra. Ett yrkande om att skyddet för äganderätten bör stärkas i grundlagen framförs även av Jan Ericson (M) i motion 2017/18:2250.

Yrkande 3 i kommittémotion 2017/18:3130 gäller ett tillkännagivande om att överväga utformningen av skyddet för föreningsfriheten; motionärerna menar att grundlagsskyddet även borde omfatta den s.k. negativa föreningsfriheten, dvs. rätten att stå utanför en organisation. Motionärerna anför vidare att Europakonventionen också innehåller en bestämmelse om föreningsfrihet, och den täcker även den negativa föreningsfriheten. Eftersom Europakonventionen har införlivats med den svenska rättsordningen finns därmed ett skydd för den negativa föreningsfriheten även i vårt land. Med tanke på det omfattande svenska föreningslivet och den svenska föreningskulturen framstår det dock som egendomligt att inte båda formerna av föreningsfrihet har ett uttryckligt skydd i regeringensformen, anför motionärerna.

Gällande ordning

Regeringsformens bestämmelser i 2 kap. om begränsning och vilandeförklaring

I 2 kap. 21–22 §§ regeringensformen finns bestämmelser om förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter. I 20 § anges vilka fri- och rättigheter som får begränsas genom lag, under närmare angivna förutsättningar, nämligen

1. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten (1 § första stycket 1–5)
2. skyddet mot annat kroppsligt ingrepp än som avses i 4 och 5 §§, mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång, mot intrång i förtroliga försändelser och meddelanden samt i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 §)
3. rörelsefriheten (8 §) och
4. offentligheten vid domstolsförhandling (11 § andra stycket andra meningen).

I 2 kap. 21 § föreskrivs att begränsningar enligt 20 § får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Enligt 2 kap. 22 § regeringsformen ska ett förslag till lag enligt 20 §, om det inte avslås av riksdagen, på yrkande av lägst tio av dess ledamöter vila i minst tolv månader från det att det första utskottsytrandet över förslaget anmälades i riksdagens kammare. Riksdagen får dock anta förslaget direkt, om minst fem sjuättedelar av de röstande enas om beslutet.

Det nyss sagda gäller inte förslag till lag om fortsatt giltighet i högst två år av lag. Det gäller inte heller förslag till lag som enbart rör

1. förbud att röja sådant som någon har fått kännedom om i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt och vars hemlighållande är nödvändigt med hänsyn till något av de intressen som anges i 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen,
2. husrannsakan eller liknande intrång, eller
3. frihetsstraff som påföljd för viss gärning.

Konstitutionsutskottet prövar för riksdagens del bestämmelsens tillämplighet i fråga om ett visst lagförslag.

Föreningsfrihet

Enligt 2 kap. 1 § 5 regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften. Enligt 2 kap. 2 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot tvång att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring. En medborgare är också skyddad gentemot det allmänna mot tvång att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende.

I artikel 11.1 i Europakonventionen anges att var och en har rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen.

I första hand innefattar artikel 11 en förpliktelse för staten att inte ingripa och förhindra sammankomster. Europadomstolen har funnit att artikel 11 också skyddar rätten att inte vara medlem av en förening, den negativa föreningsfriheten. Stater får anses vara skyldiga att i viss utsträckning ingripa i relationer mellan enskilda i syfte att se till att denna frihet respekteras, men när det gäller relationerna på arbetsmarknaden får staterna anses ha stor frihet att avgöra var gränserna ska gå för statligt ingripande och vilka medel som ska

användas (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 3 uppl. 2007, s. 422).

I Danelius bok anges också (s. 409) att staten har en förpliktelse till positivt handlande eller med andra ord en förpliktelse att se till att enskilda inte hindras av andra att utöva sina rättigheter. Hur långt denna förpliktelse sträcker sig är enligt Danelius inte tydligt, och en plikt till statligt ingripande måste ofta balanseras mot andra likaledes konventionsskyddade intressen.

Enligt artikel 14 i Europakonventionen ska åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen säkerställas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. politisk eller annan åskådning.

I artikel 5 i den europeiska sociala stadgan anges att alla arbetstagare och arbetsgivare har rätt att fritt organisera sig i nationella och internationella sammanslutningar för att tillvarata sina ekonomiska och sociala intressen.

Europadomstolen

Arbetsdomstolen (AD) prövade en fråga om granskningsavgifter i kollektivavtal 2001 (dom AD 2001 nr 20). Sådana granskningsavgifter togs även ut från oorganiserade arbetstagare. Domstolen fann att de löneavdrag för granskningsarvode som det var fråga om i målet inte kunde jämföras med tvångsanslutning. Avdragen ansågs inte heller utsätta de oorganiserade arbetstagarna för tvång eller påverkan att bli medlemmar i förbundet. Förfarandet med avdrag för granskningsarvode var alltså enligt AD inte någon kränkning av deras negativa föreningsrätt.

Frågan anhängiggjordes senare vid Europadomstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg av de berörda oorganiserade arbetstagarna och arbetsgivarparten i AD-målet.

I en dom den 13 januari 2007 konstaterade Europadomstolen att uttagandet av granskningsarvodena genom löneavdrag innebar att de klagande hade frånhänts egendom och att detta varit lagenligt, men att en kränkning av egendomsskyddet likväl ägt rum eftersom åtgärden inte kunde anses stå i proportion till de allmänna syften som systemet med den kollektivavtalskyddade rätten att ta ut avgiften avsåg att skydda. Staten ansågs här ha en positiv skyldighet att skydda klagandenas intressen. Den svenska domaren i Europadomstolen var skiljaktig på så vis att hon, av de skäl domstolen hade anfört till stöd för sin bedömning att en kränkning av egendomsskyddet hade ägt rum, ansåg att en kränkning av den negativa föreningsfriheten i stället hade bort konstateras, bl.a. med hänsyn till de relativt små belopp som klagandena hade frånhänts.

Tidigare behandling

Motionsyrkanden om negativ föreningsfrihet behandlades i sak av utskottet senast våren 2012 (bet. 2011/12:KU14). Utskottet uttalade då att den grundlagsskyddade föreningsfriheten ger skydd mot att det allmänna tvingar någon att tillhöra en sammanslutning för åskådning i politisk, religiös, kulturellt eller

annat sådant hänseende. På samma sätt är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften. På förslag av utskottet avslag riksdagen då aktuella motioner (bet. 2011/12:KU14, rskr. 2011/12:187, med en reservation från SD).

Våren 2016 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om ett stärkt skydd för äganderätten (bet. 2015/16:KU15). Utskottet uttalade som sin uppfattning att bl.a. bestämmelserna i 2 kap. 15 § regeringsformen om egendomsskydd är väl avvägda. Utskottet var inte heller berett att föreslå några ändringar när det gäller bestämmelserna i regeringsformen om förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter. De då aktuella motionerna avstyrktes (med en reservation från M). Riksdagen följde utskottet (rskr. 2015/16:192).

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser inte skäl att föreslå ett tillkännagivande om en framtida översyn av regeringsformen såvitt avser begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringsformen, reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen samt den s.k. negativa föreningsfriheten. Utskottet avstyrker motionerna 2017/18:2250 och 2017/18:3130 yrkande 1 och 3.

Kommuners medlemskap i bostadsrättsföreningar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om kommuners medlemskap i bostadsrättsföreningar.

Jämför reservation 15 (SD).

Motionen

Mattias Bäckström Johansson och Josef Fransson (båda SD) begär i motion 2017/18:1595 yrkande 2 ett tillkännagivande om att regeringen ska efterfråga ett klagörande från Europadomstolen om hur svenska kommuners och landstingskommuners köp av bostadsrätter för att täcka behov av bostäder till asylsökande förhåller sig till föreningsfriheten. I sammanhanget uppmärksammar motionärerna bestämmelsen i 2 kap. 4 § andra stycket bostadsrättslagen (1991:614), där det föreskrivs att en kommun eller ett landsting som har förvärvat en bostadsrätt till en bostadslägenhet inte får vägras inträde i föreningen.

Gällande ordning

Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, gäller som svensk lag sedan 1994.

Två typer av mål kan anhängiggöras inför Europadomstolen, nämligen mellanstatliga mål (artikel 33) och enskilda klagomål (artikel 34).

I artikel 33 föreskrivs att en hög fördragsslutande part till domstolen får hänskjuta ett påstående om brott mot bestämmelserna i konventionen och i protokollen till denna begånget av en annan hög fördragsslutande part.

Ett mellanstatligt mål anhängiggörs genom att en konventionsstat inger en anmälan med påstående om att en annan konventionsstat har brutit mot sina förpliktelser enligt konventionen. Den stat som väcker en sådan talan behöver inte ha något eget intresse i saken, utan varje konventionsstat är behörig att väcka talan mot varje annan konventionsstat med påstående om att den senare staten har brutit mot konventionen (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., 2015, s. 23).

Enligt artikel 34 får domstolen ta emot klagomål från enskilda personer icke-statliga organisationer eller grupper av enskilda personer som påstår sig av någon av de höga fördragsslutande parterna ha utsatts för en kränkning av någon av de i konventionen eller i protokollen till denna angivna rättigheterna. De höga fördragsslutande parterna förbinder sig att inte på något sätt förhindra ett effektivt utövande av denna klagorätt.

Som icke-statliga organisationer räknas i detta sammanhang bolag, föreningar och andra privaträttsliga juridiska personer. Myndigheter och andra offentliga organ får inte klaga. Det har t.ex. inte ansetts tillåtet för en kommun att vid Europadomstolen väcka talan mot staten på grund av att staten ingripit med lagstiftning eller andra åtgärder som berört kommunal egendom (Danelius s. 24).

Huvudregeln är att endast den som påstår sig vara offer ("victim") för en kränkning av konventionen har rätt att klaga (Danelius s. 24). Det är med andra ord inte tillåtet för en person att enbart som intresserad samhällsmedlem föra talan vid Europadomstolen. Inte enbart den som är direkt drabbad, utan även den som på ett indirekt sätt berörs av ett beslut eller en åtgärd har rätt att klaga.

Nämnas bör även att ett mål får väckas vid domstolen först när alla nationella rättsmedel har uttömts i enlighet med den internationella rättens allmänt erkända regler, och senast fyra månader från dagen för beslutet; detta framgår av artikel 35 punkt 1.

Utskottets ställningstagande

Utskottet avstyrker ett motionsyrkande om ett tillkännagivande om att regeringen ska begära ett klagorätt från Europadomstolen om hur svenska kommuners och landstingskommuners köp av bostadsrätter för att täcka behov av bostäder till asylsökande förhåller sig till föreningsfriheten, i motion 2017/18:1595 yrkande 2.

En värdekommission

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om att inrätta en värdekommission.
Jämför reservation 16 (KD).

Motionen

Tuve Skånberg m.fl. (KD) begär i kommittémotion 2016/17:2859 ett tillkännagivande till regeringen om att inrätta en värdekommission för att stimulera samtalet om värden.

Motionärerna framhåller betydelsen av tillit för bl.a. ett människovänligt och demokratiskt samhälle, och att tillit grundas i värden. Varje dialog, varje diskussion blir till en meningslöshet, om det inte hos de diskuterande finns ett gemensamt etiskt minimum, anför motionärerna som också framhåller att en gemensam uppsättning värden och värderingar är ett fundament för dialogen. Motionärerna framhåller också politikens behov av samtal och debatt kring de grundläggande mänskliga och demokratiska värdena. Motionärerna anser att Sverige i syfte att bredda och entusiasmera den etiska diskussionen med sikte på samhällets fundament och därmed de mänskliga fri- och rättigheterna bör tillsätta en värdekommission.

Tidigare behandling

Utskottet har tidigare i ett flertal betänkanden avstyrkt yrkanden om att inrätta en värdekommission. Våren 2016 uttalade utskottet (bet. 2015/16:KU15) att utskottet liksom tidigare ansåg att en diskussion kring etik och människovärde är av centralt värde och att värdegrundsarbete är viktigt i all mänsklig verksamhet. Utskottet ansåg dock inte att det fanns något skäl till ett tillkännagivande i frågan (med en reservation från KD).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser liksom tidigare att en diskussion kring etik och människovärde är av centralt värde och att värdegrundsarbete är viktigt i all mänsklig verksamhet. Utskottet anser dock inte att det finns något skäl att föreslå ett tillkännagivande i frågan och avstyrker därför motion 2016/17:2859.

Uppmärksamma och motarbета religionsförföljelse

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden angående uppmärksammande och motarbetande av religionsförföljelse.

Motionen

Désirée Pethrus (KD) begär i motion 2016/17:3398 tillkännagivanden till regeringen om att regeringen måste agera för att motverka religionsförföljelse i Sverige (yrkande 3) och om att regeringen bör verka för att religionsförföljelse och kristofobiska hatbrott på asylboenden liksom annan förföljelse på grund av religion uppmärksammas (yrkande 4). Motionären anför bl.a. att en person som flytt på grund av sin kristna tro inte ska komma till Sverige och åter känna sig hotad. Sverige måste vara en fristad för dem som söker skydd här. Hatbrott måste beivras varhelst de uppstår. Den judiska gruppen i Sverige känner sig alltmer hotad i Sverige, vilket är oacceptabelt. Inte heller kristna asylsökande ska känna oro i vårt land. Alla ska kunna leva i fred och frihet. Motionären anför också att det i många fall som rapporterats i media har framkommit att kristna asylsökande varit särskilt utsatta, ifall de visade att de var kristna. Fortfarande finns det kristna som känner sig hotade. Även om säkerhetsåtgärder vidtagits, där Migrationsverket fått hyra in säkerhetsvakter på många boenden, så kvarstår oro bland många kristna asylsökande. Särskilt utsatta är konvertiter som övergått från islam till kristen tro. I Sverige har vi religionsfrihet, och därmed är det en grundläggande mänsklig rättighet som kränks. Motionären menar också att problemet är särskilt graverande med tanke på att det i flera av fallen handlar om kristna som flytt undan förföljelse på grund av religiös övertygelse.

Tidigare behandling i riksdagen

Motioner med yrkanden som ligger nära de nu aktuella har behandlats bl.a. i socialförsäkringsutskottet.

Våren 2016 behandlade socialförsäkringsutskottet (bet. 2015/16:SfU14) en motion om förtryck och våld på asylboenden, där motionären begärde tillkännagivanden om att principen bör vara att det är den som mobbar, diskriminerar eller förtrycker som ska flyttas från asylboendet och inte den som blir mobbad, diskriminerad eller förtryckt. Både privat och offentligt styrda asylboenden ska ha handlingsplaner för att motverka mobbning, förtryck och våld på boendena samt för att säkerställa kvinnors samt sexuella och religiösa minoriteters trygghet. Även privat styrda asylboenden ska genom avtal förpliktas att skydda asylsökande från diskriminering, mobbning och förtryck från andra asylsökande. En utredning borde tillsättas för att se hur

kvinnors och minoriteters rättigheter och boendesituation i asylboenden kan stärkas.

Socialförsäkringsutskottet avstyrkte då aktuella motioner samt anförde bl.a. att Migrationsverket ska erbjuda lämpligt boende för de asylsökande som inte ordnar boendet på egen hand. Enligt Migrationsverkets handbok har en asylsökande rätt till ett boende som är anpassat efter den sökandes behov om han eller hon befinner sig i en särskilt utsatt situation. Det kan gälla exempelvis en hbtq-person, ett ensamkommande barn, en gravid kvinna eller ensamstående med minderåriga barn. Utskottet anförde vidare bl.a. att alla asylsökande får ta del av boenderegler och av information om att alla som bor i boendet ska kunna känna sig trygga i sin boendemiljö och att det därför är viktigt att alla i boendet respekterar varandra och visar varandra hänsyn, oavsett religion, kultur eller sexuell läggning (med reservationer från SD samt V).

Interpellation

I en interpellationsdebatt den 10 september 2015 (prot. 2014/15:123, § 13) uppgav statsrådet Morgan Johansson bl.a. att generaldirektören för Migrationsverket den sommaren tagit ett initiativ för att se till att alla som bor på asylboenden ska underteckna en särskild handling där de bekräftar att de ska respektera personer med andra religioner eller annan sexuell läggning. När dokumentet tas fram och man får skriva under det är det ett bra tillfälle att ta en grundläggande diskussion om vilka rättigheter och skyldigheter man har och vilken värdegrund som gäller här, uttalade Morgan Johansson, som tyckte att det var ett bra initiativ och ett exempel på hur Migrationsverket jobbar systematiskt med detta.

Utskottets ställningstagande

Utskottet är av uppfattningen att religionsförföljelse ska motarbetas men ser inte anledning att föreslå något tillkännagivande. Utskottet avstyrker motion 2016/17:3398 yrkande 3 och 4.

Mänskliga rättigheter i EU

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner angående arbetet med mänskliga rättigheter i EU.

Jämför reservation 17 (M, C, L, KD) och 18 (V).

Motionerna

Flera motioner gäller frågor om åtgärder mot medlemsstater i EU som bryter mot regelverk om mänskliga rättigheter.

Hans Linde m.fl. (V) begär i kommittémotion 2016/17:812 yrkande 6 ett tillkännagivande om att regeringen bör se över möjligheterna för ytterligare åtgärder mot de medlemsländer som inte respekterar de mänskliga rättigheterna och verka för att man inom EU sätter hårdare press på de medlemsländer som diskriminerar sina medborgare på grund av sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Yrkanden om åtgärder mot de medlemmar i EU som inte respekterar hbt-personers mänskliga rättigheter framförs av Börje Vestlund m.fl. (S) i motion 2016/17:2791 yrkande 4 och av Åsa Westlund m.fl. (S) i motion 2017/18:2681 yrkande 4. Motionärerna uppmärksammar bl.a. en rapport som sammanställts av EU:s byrå för grundläggande rättigheter: ”Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States”. Vidare anför motionärerna att enligt Köpenhamnskriterierna kan diskriminering av hbt-personer inte accepteras. Det är ett tydligt och bra ställningstagande, men tyvärr finns inte motsvarande tydlighet när ett land väl har blivit medlem i EU. Under de senaste åren har det kommit många rapporter från länder som Polen, Litauen och Lettland om att man där aktivt motarbetar hbt-personers mänskliga rättigheter. EU:s reaktioner på dessa angrepp på mänskliga rättigheter har, anför motionärerna, varit tama och uddlösa.

Jan Björklund m.fl. (L) begär i partimotion 2016/17:1077 yrkande 1 ett tillkännagivande till regeringen om en kraftigare rättighetsmekanism i EU. Motionärerna anför att ett EU-medlemskap i sig inte är någon garant för att de grundläggande fri- och rättigheterna alltid respekteras. EU saknar i dag effektiva verktyg för att motverka brott mot de mänskliga rättigheterna när de begås av medlemsstaterna själva. Sverige bör driva på för att det skyndsamt skapas en MR-mekanism som innebär tydliga konsekvenser för de medlemsstater som inte garanterar eller själva begår brott mot medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. Motionärerna vill ge kommissionen möjlighet att dra ett medlemsland inför EU-domstolen för brott mot de grundläggande värderingar som listas i artikel 2 i Lissabonfördraget. Kommissionen ska kunna föreslå kännbara sanktioner i form av exempelvis frysning av EU-stöd eller använda möjligheten att dra in rösträtten i rådet. Priset ska vara högt för den som bryter mot unionens grundläggande värderingar, precis som det i dag

är mot den som trotsar unionens ekonomiska regelverk. Ett första steg mot den sanktionsmöjlighet motionärerna vill se skulle vara att Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter årligen publicerar en lägesbedömning av fri- och rättigheterna i varje medlemsstat.

Vidare begär Jan Björklund m.fl. (L) i partimotion 2017/18:3194 yrkande 2 ett tillkännagivande om att värna rättsstatens principer. Motionärerna påminner om det s.k. ramverket som gör det möjligt att markera kraftfullt mot EU-länder som kränker rättsstatens principer. Detta måste enligt motionärerna utvecklas till en rättsstatsmekanism där kommissionen regelbundet granskar samtliga medlemsländer och redovisar i ministerrådet. Systematiska kränkningar av medborgarnas rättigheter eller diskriminering av minoriteter ska kunna leda till sanktioner i form av indragna EU-stöd efter beslut av EU-domstolen. Kommissionen ska fullgöra sin skyldighet att väcka artikel 7 och föreslå indragen rösträtt för länder som flagrant bryter mot grundläggande rättsstatsprinciper.

Karin Enström m.fl. (M) begär i kommittémotion 2017/18:3240 yrkande 6 ett tillkännagivande till regeringen om att tydliggöra Europarådets roll i arbetet med mänskliga rättigheter inom EU. Motionärerna anför att det är tydligt att EU inte har verktygen för att kunna påverka medlemsländer i detta avseende. Europarådets roll i detta arbete måste tydliggöras. Europarådets konvention om mänskliga rättigheter är ett viktigt verktyg. Vidare begär motionärerna i yrkande 12 ett tillkännagivande om att införa ett system med löpande oberoende revision av situationen för mänskliga rättigheter, rättssystemet och den demokratiska statusen i medlemsländerna, med möjlighet att besluta om sanktioner vid allvarliga avvikelser.

Annie Lööf m.fl. (C) begär i partimotion 2017/18:3684 yrkande 2 ett tillkännagivande till regeringen om att Sverige ska driva att EU alltid ska vara en garant för demokrati, rättssäkerhet och mänskliga rättigheter och att medlemsländer inte ska tillåtas att bryta mot dessa grundläggande principer.

Andra motionsyrkanden som förs fram gäller kränkningar av hbt-personers rättigheter i EU och möjlighet att ändra juridiskt kön i EU:s medlemsstater.

Jan Björklund m.fl. (L) begär i partimotion 2016/17:1079 yrkande 26 ett tillkännagivande om kränkningar av hbt-personers rättigheter i EU:s medlemsländer. Motionärerna uppmärksammar bl.a. att EU:s byrå för grundläggande rättigheter 2013 genomförde en omfattande undersökning om situationen för hbt-personer i EU. Drygt 93 000 personer från samtliga 28 nuvarande medlemsländer deltog. Av rapporten framgår att ungefär hälften av alla svars-personer sade att de personligen hade känt sig diskriminerade eller trakasserade på grund av sin sexuella läggning. Arbetet för att stärka EU:s diskrimineringsskydd för hbt-personer måste därför fortsätta. I motionen nämner motionärerna även att de anser att EU behöver större möjligheter att kunna sätta ned foten gentemot de medlemsländer som inte respekterar mänskliga rättigheter.

Hans Linde m.fl. (V) begär i kommittémotion 2016/17:812 yrkande 8 ett tillkännagivande till regeringen om att Sverige bör arbeta för att transpersoner

i alla EU:s medlemsstater ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön utifrån sin självidentifikation.

Gällande ordning

I artikel 2 i fördraget om europeiska unionen föreskrivs att unionen ska bygga på värdena respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter. Dessa värden ska vara gemensamma för medlemsstaterna i ett samhälle som kännetecknas av mångfald, icke-diskriminering, tolerans, rättvisa, solidaritet och principen om jämställdhet mellan kvinnor och män.

Av artikel 7 i samma fördrag följer vidare att rådet under vissa omständigheter får slå fast att det finns en klar risk för att en medlemsstat allvarligt åsidosätter värden som anges i artikel 2. Innan detta slås fast ska rådet höra den berörda medlemsstaten och får i enlighet med samma förfarande framföra rekommendationer till denna stat. Det följer vidare av artikeln att Europeiska rådet på förslag från en tredjedel av medlemsstaterna eller från Europeiska kommissionen och efter Europaparlamentets godkännande, samt efter att ha uppmanat den ifrågasvarande medlemsstaten att framföra sina synpunkter, enhälligt får slå fast att en medlemsstat allvarligt och ihållande åsidosätter värden som anges i artikel 2. Rådet, som ska fatta beslut med kvalificerad majoritet, får därefter besluta om att tillfälligt upphäva vissa av de rättigheter som den ifrågasvarande medlemsstaten har till följd av tillämpningen av fördragen, inbegripet rösträtten i rådet för företrädaren för den medlemsstatens regering. Rådet ska då beakta de möjliga följderna som ett sådant tillfälligt upphävande kan få för fysiska och juridiska personers rättigheter och skyldigheter.

EU:s rättighetsstadga beskriver de fri- och rättigheter som EU erkänner att varje människa har. Det handlar t.ex. om tanke-, religions-, yttrande- och mötesfrihet, rätt till ett skyddat privatliv och barns rätt till skydd och omvårdnad. Stadgan är till stor del en sammanfattning av de rättigheter som redan finns inom EU genom fördragen och EU-domstolens praxis.

Av artikel 258 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget) framgår följande:

Om kommissionen anser att en medlemsstat har underlåtit att uppfylla en skyldighet enligt fördragen, ska kommissionen avge ett motiverat yttrande i ärendet efter att ha givit den berörda staten tillfälle att inkomma med sina synpunkter. Om den berörda staten inte rättar sig efter yttrandet inom den tid som angivits av kommissionen, får denna föra ärendet vidare till Europeiska unionens domstol.

Ramverk för att stärka rättsstaten

I mars 2014 presenterade kommissionen ett meddelande om inrättande av ett nytt ramverk i EU för att stärka rättsstaten (se faktapromemoria 2013/14:FPM 73). Syftet med ramverket är att göra det möjligt för kommissionen att finna

en lösning med en berörd medlemsstat för att avvärja systematiska och allvarliga hot mot rättsstatsprincipen. Ramverket kompletterar överträdelseförfarandet enligt artikel 258 i EUF-fördraget och mekanismerna i artikel 7 i EU-fördraget och ska bestå av en process i tre steg: kommissionens bedömning, rekommendation och uppföljning. Ramverket presenterades vid rådets (allmänna frågor) möte den 18 mars 2014. Sverige välkomnade ramverket och dess övergripande utformning.

Under hösten 2014 diskuterade rådet (allmänna frågor) på det italienska ordförandeskapets initiativ hur rådet kunde utveckla sitt eget arbete för att stärka rättsstaten, parallellt med kommissionens ansvar som väktare av fördragen. Vid rådets möte i december 2014 antogs rådsslutsatser om att rådet ska hålla en årlig dialog om rättsstatsfrågor för att bidra till gemensam förståelse av efterlevnad av rättsstaten. Dialogen i rådet ska baseras på objektivitet, icke-diskriminering och likabehandling av alla medlemsstater och utformas så att den drar nytta av andra EU-institutioners och internationella organisationers instrument och expertis. Den årliga dialogen kan kompletteras med tematiska diskussioner.

I enlighet med rådsslutsatserna från december 2014 utvärderades dialogerna i slutet av 2016 vid rådets möte den 15 november. Det slovakiska ordförandeskapet sammanfattade att det fanns stöd för att göra dialogerna mer strukturerade och resultatutriktade genom bättre förberedelser, samarbete med andra aktörer och tematiska diskussioner (skr. 2016/17:115 s. 26).

Regeringen uppger i Verksamheten i Europeiska unionen under 2016 (skr. 2016/17:115 s. 26) att den ser dialogerna som viktiga i arbetet med att stärka den gemensamma förståelsen för efterlevnad av rättsstatens principer och övriga grundläggande värden som EU-samarbetet vilar på. Om den negativa utvecklingen fortsätter är regeringen redo att överväga om ytterligare åtgärder behöver vidtas på EU-nivå.

Rådsslutsatser om lika möjligheter för hbt-personer

Rådet för sysselsättning och socialpolitik antog i juni 2016 slutsatser om lika möjligheter för hbt-personer i EU. I rådsslutsatserna riktade rådet uppmaningar till kommissionen, till EU:s byrå för grundläggande rättigheter (FRA) och till medlemsstaterna. Bland annat uppmanade rådet kommissionen att

- främja de åtgärder som anges i dess åtgärdslista för främjande av lika möjligheter för hbt-personer, med full respekt för medlemsstaternas nationella identiteter och konstitutionella traditioner samt för medlemsstaternas behörighet på området för familjerätt
- före utgången av 2016, och därefter årligen, rapportera om de framsteg som gjorts avseende åtgärdslistan för främjande av lika möjligheter för hbt-personer
- öka insatserna i fråga om jämförande datainsamling om diskriminering av hbt-personer i EU, i fråga om riktad upplysningsverksamhet på viktiga

områden såsom sysselsättning, utbildning, hälsa och idrott, samt i fråga om kunskap om rättigheter och bekämpandet av underrapportering av diskriminering.

Vidare kan nämnas att rådet uppmanade

- FRA att ytterligare studera hbt-personernas situation genom att sammanställa högkvalitativ statistik på grundval av de mest tillförlitliga metoderna
- kommissionen och medlemsstaterna att förstärka och fortsätta att stödja de insatser som görs av institutionella mekanismer, bl.a. nationella organ för främjande av likabehandling, vilka är väsentliga instrument för icke-diskriminering av hbt-personer, liksom verksamheten inom det europeiska nätverket för likabehandlingsorgan (Equinet)
- medlemsstaterna att överväga att samarbeta med Europeiska kommissionen när det gäller dess åtgärdslista för främjande av lika möjligheter för hbt-personer och fullt ut utnyttja högnivågruppen för icke-diskriminering, jämställdhet och mångfald för att diskutera relevanta frågor samt utforska metoder för att påskynda framstegen, med full respekt för medlemsstaternas behörigheter, nationella identiteter och konstitutionella traditioner, och
- vidta åtgärder för att bekämpa diskriminering på grund av sexuell läggning och könsidentitet.

Kommissionen har lämnat två årliga rapporter om den utveckling som varit avseende åtgärdslistan för främjande av lika möjligheter för hbt-personer, 2016 och 2017.

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) är en av EU:s decentraliserade myndigheter och har till uppgift att bistå EU:s institutioner och medlemsländerna med stöd och sakkunskap i fråga om de grundläggande rättigheterna. Enligt artikel 6 i EU-fördraget ska unionen erkänna de rättigheter, friheter och principer som fastställs i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och så som de garanteras i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. FRA samlar bl.a. in och analyserar data och publicerar årliga rapporter om utvecklingen vad gäller grundläggande rättigheter. FRA publicerar även tematiska rapporter och kan på begäran av EU:s institutioner lämna ett yttrande i en specifik fråga.

Internationell granskning

Eftersom EU:s medlemsländer har tillträtt flera internationella organisationers konventioner om mänskliga rättigheter är ländernas regeringar skyldiga att med intervaller på mellan ett och fem år rapportera till respektive organisation

om genomförandet av konventionsbestämmelserna. Nedan följer en kort beskrivning av de olika organisationernas granskning.

Europarådet

Att Europakonventionen följs kontrolleras genom att Europadomstolen kan pröva klagomål från enskilda om kränkningar av Europakonventionen. För fyra andra centrala konventioner har kommittéer av oberoende experter etablerats. Kommittéernas uppdrag är att övervaka att staterna skyddar och respekterar rättigheterna i de konventioner de ratificerat.

Med undantag för Europeiska konventionen till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, är de stater som har tillträtt en av dessa konventioner skyldiga att med regelbundna intervaller på mellan två och fem år rapportera till kommittén om genomförandet av konventionsbestämmelserna på nationell nivå. För tortyrkonventionen gäller i stället att dess kommitté anordnar besök på platser där frihetsberövade personer befinner sig för att bedöma hur dessa behandlas. Efter varje besök sänder kommittén en rapport till den berörda staten med sina observationer, rekommendationer och uppföljande frågor.

Även Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) genomför landsbesök och presenterar därefter rapporter med rekommendationer till medlemsländerna. ECRI grundar inte sitt arbete på någon specifik konvention men har i uppgift att bekämpa rasism, främlingsfientlighet och diskriminering på grund av etnicitet m.m. utifrån bl.a. den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna.

FN:s råd för mänskliga rättigheter

FN:s råd för mänskliga rättigheter (MR-rådet) granskar regelbundet situationen för mänskliga rättigheter i alla FN:s medlemsstater genom s.k. Universal Periodic Reviews. Varje år granskas 48 länder. Detta innebär att varje stat granskas vart fjärde år. Länder som är medlemmar i MR-rådet granskas någon gång under sin mandatperiod.

FN:s konventionskommittéer

Sverige har tillträtt sju centrala FN-konventioner om mänskliga rättigheter. För var och en av konventionerna har en kommitté av oberoende experter etablerats. Kommittéernas uppdrag är att övervaka att staterna skyddar och respekterar rättigheterna i de konventioner de ratificerat.

Tidigare behandling

Våren 2016 behandlade utskottet motioner om åtgärder mot medlemmar i EU som inte respekterar hbt-personers mänskliga rättigheter, ett system med löpande revision av situationen för mänskliga rättigheter och den demokratiska statusen i medlemsländerna, en kraftfullare rättighetsmekanism och

att stärka EU:s granskning av hur medlemsländerna lever upp till sina åtaganden om mänskliga rättigheter (bet. 2015/16:KU15). Utskottet anförde följande i sitt ställningstagande.

Utskottet vill när det gäller EU:s medlemsländers respekt för mänskliga rättigheter framhålla att värnandet av de mänskliga rättigheterna och människors demokratiska delaktighet är hörnstenar som ska genomsyra arbetet i såväl EU som globalt. Det är därför positivt att ett ramverk inrättats i EU för att stärka rättsstaten. Utskottet ser likaså positivt på att rådet (allmänna frågor) ska hålla en årlig dialog om rättsstatsfrågor. Utskottet noterar vidare att erfarenheterna av dialogerna ska utvärderas i slutet av 2016. Utskottet är mot denna bakgrund inte berett att göra något tillkännagivande i frågan. Motionerna 2014/15:1610, 2015/16:1482 yrkande 7, 2015/16:2261 yrkande 8 och 2015/16:2332 yrkande 8 avstyrks.

Utskottet instämmer i vad som anförs i motion 2015/16:2206 yrkande 4 om vikten av att alla medlemmar i EU respekterar hbt-personers mänskliga rättigheter. Det är därför med tillfredsställelse som utskottet noterar det förslag till rådsslutsatser om bl.a. hbt-personers rättigheter som för närvarande förhandlas i EU. Med hänsyn till det pågående förhandlingsarbetet anser utskottet inte att det finns någon anledning att göra ett tillkännagivande till regeringen. Motionsyrkandet avstyrks.

I betänkandet finns två reservationer i denna fråga (M, L).

Vidare värdesatte utskottet i januari 2017 i sitt yttrande till utrikesutskottet om Europeiska kommissionens arbetsprogram för 2017 (2016/17:KU3y) att Europeiska kommissionen avser att fortsätta sitt arbete för att främja och försvara rättsstatsprincipen. Respekten för mänskliga rättigheter och rättsstaten är fundamentet i en demokrati. Såväl EU-institutionerna som medlemsstaterna måste ta sitt ansvar för att mänskliga rättigheter och rättsstatens principer följs och respekteras. Utskottet var också positivt till kommissionens arbete för en bättre lagstiftning och värdesatte att kommissionen fortsätter att begränsa antalet nya förslag jämfört med tidigare år för att kunna lägga ett ökat fokus på att genomföra, tillämpa och utvärdera den lagstiftning som redan finns på plats.

Utskottets ställningstagande

När det gäller EU:s medlemsländers respekt för mänskliga rättigheter vill utskottet på nytt framhålla att värnandet av de mänskliga rättigheterna och människors demokratiska delaktighet är hörnstenar som ska genomsyra arbetet såväl i EU som globalt. Det är därför positivt att ett ramverk har inrättats i EU för att stärka rättsstaten och att rådet för allmänna frågor ska hålla en årlig dialog om rättsstatsfrågor. Vidare ser utskottet positivt på EU:s rådsslutsatser i juni 2016 om lika möjligheter för hbt-personer och på kommissionens m.fl. fortsatta arbete. Utskottet ser dock inte anledning att föreslå något tillkännagivande till regeringen om de nämnda frågorna.

Inte heller ser utskottet skäl att föreslå något sådant tillkännagivande om att tydliggöra Europarådets roll i arbetet med mänskliga rättigheter inom EU, om

att Sverige ska driva att EU alltid ska vara en garant för demokrati, rätts-säkerhet och mänskliga rättigheter och att medlemsländer inte ska tillåtas att bryta mot dessa grundläggande principer eller om att transpersoner i alla EU:s medlemsstater ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön utifrån sin själv-identifikation.

Utskottet avstyrker motionerna 2016/17:812 yrkande 6 och 8, 2016/17:1077 yrkande 1, 2016/17:1079 yrkande 26, 2016/17:2791 yrkande 4, 2017/18:2681 yrkande 4, 2017/18:3194 yrkande 2, 2017/18:3240 yrkande 6 och 12 samt 2017/18:3684 yrkande 2.

Avd. II: Förebyggande av våldsbejakande extremism

Inledning

Regeringens skrivelse 2014/15:144

I skrivelsen Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism (skr. 2014/15:144) redovisade regeringen 21 åtgärder som den har vidtagit för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Regeringen definierade våldsbejakande extremism som ideologier som bejakar och legitimerar våld som medel för att förverkliga ideologiska åsikter och idéer. De 21 åtgärderna syftar till att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och att utveckla förebyggande insatser och metoder. Myndigheter, kommuner och det civila samhällets organisationer, inklusive trossamfund, ska genom dessa åtgärder mer samordnat och effektivt kunna bidra till att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Åtgärderna kan delas in i fem grupper.

Nationell samordning för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism

Regeringen anförde i skrivelsen att nyckeln till ett framgångsrikt förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism är kunskap, ansvarsfördelning och en fungerande samverkan mellan relevanta myndigheter, kommuner och landsting. Det gäller i synnerhet statliga och kommunala myndigheter och förvaltningar som fritidsverksamhet, skola, socialtjänst och Polismyndigheten, de särskilda ungdomshemmen och Kriminalvården. Samverkan är nödvändig för att bygga upp ett arbete som värnar demokratin. Det behövs för att kunna motverka att våldsbejakande politisk och religiös extremism uppkommer, etableras eller breder ut sig. Det behövs också för att kunna göra insatser för personer som är i riskzonen för att ansluta sig eller som redan har anslutit sig till extremistiska rörelser samt för avhoppare från sådana rörelser. Det handlar om att skapa en samsyn om lokala problem och deras orsaker och om att mer effektivt ta vara på tillgängliga erfarenheter och kunskaper i syfte att göra det förebyggande arbetet långsiktigt och kunskapsbaserat (åtgärd 1–4).

Åtgärder för att värna demokratin och alla människors lika värde och rättigheter

Åtgärder inom detta område har, anförde regeringen, en bred inriktning då de omfattar alla inom relevanta grupper, t.ex. alla elever, alla ungdomar, alla berörda yrkesgrupper, alla trossamfund. Åtgärderna syftar framför allt till att främja demokratisk medvetenhet och medvetenhet om alla människors lika

värde och rättigheter, och därmed till att påverka individer med målsättningen att minska grogrunderna för antidemokratiskt beteende, våldsbejakande ideologier och radikalisering. Dessa åtgärder fångar även upp individer i riskzonen eller individer som redan har anslutit sig till en våldsbejakande extremistisk rörelse. Den nationella samordnarens uppdrag att genomföra riktade utbildningsinsatser ska anpassas till lokala behov och kan exempelvis vara både grundläggande och fördjupande (åtgärd 5–9).

Åtgärder mot identifierade risker

Åtgärdena 10–15 riktar sig till riskgrupper eller områden där det finns identifierade risker och problem kopplade till våldsbejakande extremism.

Åtgärder för att individer ska lämna våldsbejakande extremistiska rörelser

Enligt regeringen ska åtgärdena inom detta område utveckla insatser för individer som är eller har varit involverade i våldsbejakande extremistiska rörelser och syftar till att kunna bemöta ideologiskt övertygade individer och att minska risken för återfall i ideologiskt motiverad brottslighet hos enskilda individer (åtgärd 16–19).

Stärkt nordiskt och internationellt kunskaps- och erfarenhetsutbyte

Regeringen framhåller att den internationella samverkan och det internationella kunskaps- och erfarenhetsutbytet har bidragit till att utveckla det nationella arbetet i Sverige för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Denna samverkan kommer att fortsätta (åtgärd 20 och 21).

Tillkännagivanden till regeringen med anledning av skrivelsen

Konstitutionsutskottet behandlade skrivelsen och motioner som väckts med anledning av skrivelsen samt motioner som väckts under allmänna motions-tiden 2015/16 i betänkande 2015/16:KU4. Utskottet välkomnade regeringens skrivelse om åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism. Det är en allvarlig och angelägen fråga. Demokratin måste värnas, och samhället måste bli mer motståndskraftigt mot radikalisering till våldsbejakande extremism. Det är utomordentligt viktigt att samverkan mellan samtliga berörda aktörer säkerställs, liksom att arbetet på lokal nivå stärks. Enligt utskottets mening är de åtgärder m.m. som regeringen presenterade i skrivelsen goda verktyg i det arbetet, även om utskottet ansåg att ytterligare åtgärder bör vidtas (se vidare nedan). Utskottet föreslog att skrivelsen skulle läggas till handlingarna.

Utskottet föreslog vidare följande tillkännagivanden till regeringen.

- att det är angeläget att det arbete som bedrivs av den nationella samordnaren tas till vara samt att det därutöver finns behov av att kontinuerligt utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism
- att det finns behov av att sprida kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi samt att uppgiften att genomföra detta förslagsvis kan tilldelas Forum för levande historia
- att det finns anledning att se över behovet av ett förtydligat ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar
- att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna eftersom de inte lever upp till grundläggande demokrativärderingar
- att det bör utvecklas metoder och redskap för att identifiera organisationer och samfund som vill motverka radikaliserings, och att dessa organisationer och samfund bör stärkas och stödjas
- att det är viktigt att i digitala miljöer där det förekommer våldsförhålligande budskap som utgör verktyg i rekrytering till extremistiska organisationer och konstellationer sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden
- att det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands.

Utskottet tillstyrkte sju motionsyrkanden helt eller delvis samt föreslog att riksdagen skulle avslå övriga motionsyrkanden. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Ytterligare tillkännagivanden till regeringen våren 2017

Motioner om förebyggande av våldsbejakande extremism behandlades senast våren 2017, då utskottet behandlade ett fyrtiotal motioner från den allmänna motionstiden 2016/17. På utskottets förslag beslutade riksdagen om fyra tillkännagivanden till regeringen (bet. 2016/17:KU23, rskr. 2016/17:294)

- om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel
- om dels behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet, dels behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer
- om ensamagerande terrorister och forskning om mekanismerna bakom självradikaliserings
- om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck.

Sju motionsyrkanden tillstyrktes helt eller delvis. Övriga motionsyrkanden avslogs. I konstitutionsutskottets betänkande fanns elva reservationer (SD, V och -) och två särskilda yttranden (M och V).

Regeringens åtgärder med anledning av riksdagens tillkännagivanden

Åtgärder som redovisats i budgetpropositionen för 2017

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg. omr. 1 s. 76 f.) redogjorde regeringen för resultatet av de åtgärder som den har vidtagit i syfte att värna demokratin mot våldsbejakande extremism och som redovisats till riksdagen i den nämnda skrivelsen. Regeringen behandlade även de nämnda tillkännagivanden som riksdagen gjorde med anledning av skrivelsen och ansåg att de fick anses vara tillgodosedda fullt ut.

Utskottet delade regeringens bedömning när det gäller tre av tillkännagivandena (bet. 2016/17:KU1 s. 27 f.). Det rör tillkännagivandena om den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, om kunskapshöjande åtgärder om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi och om att stärka och stödja samfund och organisationer som vill motverka radikaliserings. När det gäller övriga tillkännagivanden delade utskottet inte regeringens bedömning att tillkännagivandena med redovisade åtgärder var tillgodosedda fullt ut. Utskottet förutspådde att regeringen skulle återkomma i sin skrivelse om behandlingen av riksdagens skrivelser (skrivelse 75) med bl.a. en redogörelse för de ytterligare åtgärder som vidtagits i utestående delar.

Åtgärder som redovisas i Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2016 (skr. 2016/17:75)

I skrivelsen behandlas bl.a. riksdagens tillkännagivande i betänkande 2015/16:KU4, dels punkt 2, 3 och 6 som regeringen ansåg slutbehandlade (och så även riksdagen, se ovan i avsnittet Åtgärder som redovisats i budgetpropositionen för 2017), dels punkterna 4, 5, 7 och 9 i samma betänkande vilka inte var slutbehandlade.

I förhållande till riksdagens tillkännagivande att det finns anledning att se över behovet av ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar (bet. 2015/16:KU4 punkt 4 s. 26 f.) ställde regeringen den nationella samordnarens tilläggsdirektiv, där det ingår att bistå kommunerna i att utveckla sitt kunskapsbaserade arbete och att ge kunskap och stöd till olika personalgrupper (dir. 2016:43). Vidare uppmärksammade regeringen att Göteborgs universitet, som har i uppdrag att utveckla och sprida kunskap och metoder för att minska rekrytering av människor till våldsbejakande ideologier och rörelser och till rasistiska organisationer, även fått i uppdrag att utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism, inklusive rasism och

främlingsfientlighet, i skolorna, inklusive stöd till lärare, fritidspersonal och socialarbetare. Vidare anføres att Statens skolverk har deltagit i Europarådets projekt Teaching controversial issues som syftar till att utveckla vidareutbildningar och stödmaterial för lärare och pedagoger om hur de kan undervisa i kontroversiella ämnen som t.ex. extremism och terrorism. Detta stödmaterial har Statens skolverk översatt till svenska och det avsågs att pilottestas av ett antal lärare under 2017. Regeringen avvaktar redovisningar och resultat innan vidare åtgärder kan vidtas (under rubriken Åtgärder som redovisas i Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2017 [skr. 2017/18:75] framgår att regeringen då anser punkten slutbehandlad).

Åtgärder som redovisas i budgetpropositionen för 2018

Enligt budgetpropositionen för 2018 är tillsättandet av den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism den viktigaste åtgärd som regeringen har vidtagit för att utveckla det förebyggande arbetet. Vidare anges i propositionen att regeringen i juni 2016 gav Totalförsvarets forskningsinstitut i uppdrag att kvantitativt och kvalitativt kartlägga och analysera våldsbejakande extremistisk propaganda på internet och via sociala medier.

Regeringen anför i budgetpropositionen att även om det är förhållandevis få individer som är aktiva i de våldsbejakande extremistmiljöerna är det viktigt att komma ihåg att enstaka individer kan åstadkomma stor skada. För att skapa en bättre bild av omfattningen och av bakomliggande orsaker till att människor väljer att ansluta sig till dessa miljöer behöver fler analyser och kartläggningar genomföras. Genom Totalförsvarets forskningsinstituts kartläggningar finns enligt budgetpropositionen mer kunskap om innehållet i de våldsbejakande extremistiska miljöernas budskap via internet och sociala medier och deras bidrag till en rasistiskt präglad debatt. Dessutom menar regeringen att dess insatser mot våldsbejakande extremism har gett resultat på lokal nivå. Enligt den nationella samordnarens lägesbild för 2017 har 44 procent av kommunerna antagit en handlingsplan. Detta kan jämföras med föregående år när 7 procent av kommunerna hade en färdig handlingsplan.

I avsnittet Politikens inriktning behandlar regeringen ett antal tillkännagivanden från riksdagen som rör våldsbejakande extremism. (bet. 2015/16:KU4, rskr. 2015/16:137 och bet. 2016/17:KU23, rskr. 2016/17:294).

Med anledning av riksdagens tillkännagivanden om att det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands (bet. 2015/16:KU4 punkt 9, rskr. 2015/16:137) respektive om behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet samt om behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer (bet. 2016/17:KU23 punkt 8, rskr. 2016/17:294) har regeringen vidtagit följande åtgärder. Genom uppdrag till Kriminalvården och Statens institutionsstyrelse finns det enligt

regeringen i dag verktyg och riktlinjer för att arbeta med individer som vill lämna våldsbejakande extremism. Enligt regeringen behövs även andra insatser, t.ex. har det saknats vägledning för socialtjänstens arbete, varför Socialstyrelsen har fått ett nytt uppdrag. Myndigheten ska ta fram en nationell vägledning för socialtjänstens arbete med enskilda individer och familjer som återvänder efter att ha stridit för våldsbejakande extremistiska grupper i utlandet, men även för individer som är involverade i andra våldsbejakande extremistiska miljöer.

Regeringen anser även att det fortfarande är viktigt att öka kunskapen om barns egna erfarenheter av våldsbejakande extremism och terrorism i syfte att stärka barns rättigheter, och Barnombudsmannens uppdrag om detta fortsätter även under 2018. Vidare anförs i propositionen att de föräldrar som drabbas när ett barn involveras i en våldsbejakande extremistisk rörelse behöver stöd och hjälp. Det finns även behov av att utveckla insatser till de föräldrar och minderåriga barn som återvänder från Daish-kontrollerade områden i Syrien och Irak. Regeringen avser att återkomma i frågan.

Kommuner, polisen och Säkerhetspolisen måste kunna arbeta nära varandra mot våldsbejakande extremism. Regeringen har därför tillsatt en utredning som ska se över de regler om sekretess och informationsutbyte som gäller för bl.a. polisens, socialtjänstens och Transportstyrelsens arbete mot terrorism. Regeringen anser att tillkännagivandena inte är slutbehandlade.

När det gäller riksdagens tillkännagivande om att det är viktigt att bemöta våldsförhållande budskap i digitala miljöer med positiva motbudskap (bet. 2015/16:KU4 punkt 7, rskr. 2015/16:137) anger regeringen att uppdraget till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att kartlägga våldsbejakande extremistisk propaganda har ökat kunskapen om propagandans innehåll och hur det appellerar till mottagaren. Med denna ökade kunskap som grund finns det nya möjligheter för olika aktörer att utveckla strategier för att bemöta propagandan. I linje med den nya överenskommelsen om åtgärder mot terrorism som regeringen slöt med Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna den 7 juni 2017 avser regeringen att förstärka FOI:s uppdrag för att göra ytterligare och djupare analyser och utveckla samverkan med internationella aktörer. Regeringen anser att befintlig lagstiftning, i synnerhet skollagen och socialtjänstlagen, ger stöd för skolan att arbeta förebyggande mot våldsbejakande extremism. Skolhuvudmän och personal som arbetar med barn och unga måste därför stärkas i sin uppgift att bemöta och hantera extremism i exempelvis undervisningssituationer. Regeringen anser inte att tillkännagivandet är slutbehandlat.

Med anledning av riksdagens tillkännagivande om att skolhuvudmäns ansvar för att motverka radikaliserings bör ses över (bet. 2015/16:KU4 punkt 4, rskr. 2015/16:137) anger regeringen att Statens skolverk inom ramen för de nationella skolutvecklingsprogrammen ska genomföra kompetensutvecklingsinsatser för lärare i syfte att öka kunskapen om hur de kan hantera extremism och rasism och om vilket ansvar skolan har för elever som är i riskzonen för

att hamna i, eller som redan är involverade i, våldsbejakande extremism. Regeringen anser inte att tillkännagivandet är slutbehandlat.

När det gäller riksdagens tillkännagivanden om vikten av att bidra från det allmänna inte ges till verksamheter som stöder radikaliserings-, våldsbejakande extremism eller terrorism (bet. 2015/16:KU4 punkt 5, rskr. 2015/16:137 och bet. 2016/17:KU23 punkt 5, rskr. 2016/17:294) anger regeringen att den har gett Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor i uppdrag att ta fram en vägledning för kommuners samverkan med det civila samhällets organisationer i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Vägledningen redovisades under hösten 2017 (se nedan under rubriken En vägledning från MCUF). Vidare anför regeringen att en pågående utredning ser över demokrativillkor i statens stöd till trossamfunden. Regeringen har även tillsatt en särskild utredare som ska se över och analysera vissa frågor som rör Allmänna arvsfondens verksamhet. Översynen ska säkerställa att Allmänna arvsfondens medel används för den verksamhet som de är avsedda för. Regeringen kommer därutöver att tillsätta en utredning för att se över på vilket sätt ett förtydligt demokratikriterium kan införas för statlig bidragsgivning. Utredningarnas slutsatser ska även enligt regeringen gagna bidragsverksamhet på den kommunala nivån. Regeringen anser inte att tillkännagivandena är slutbehandlade.

Åtgärder som redovisas i Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2017 (skr. 2017/18:75)

I skrivelsen återkommer regeringen till de tillkännagivanden som behandlats i budgetpropositionen för 2018 samt därutöver tre punkter i riksdagsskrivelse 2016/17:294 (7, 8, 10 och 11). Regeringen anser inte att någon av de punkterna är slutbehandlad.

Däremot anser regeringen att riksdagens tillkännagivande om ansvar för skolhuvudmän m.fl. (bet. 2015/16:KU4 punkt 4, rskr. 2015/16:137) är slutbehandlat. Regeringen påminner om att Statens skolverk har deltagit i Europarådets projekt Teaching controversial issues som syftar till att utveckla vidareutbildningar och stödmaterial för lärare och pedagoger om hur de kan undervisa i kontroversiella ämnen som t.ex. extremism och terrorism. Detta stödmaterial har Statens skolverk översatt till svenska, och det pilottestades under 2017 av ett antal lärare. Regeringen har gett Statens skolverk i uppdrag att utreda vilken roll utbildningen inom skolväsendet har enligt gällande regelverk i arbetet mot våldsbejakande extremism. Utgångspunkten för utredningen ska vara utbildningens syfte men även ansvar och skyldigheter för skolhuvudmännen gällande enskilda barn och elever samt hur skolväsendet ska samverka med aktörer som socialtjänsten och polisen i dessa frågor. Skolverket ska också förstärka de insatser som genomförs i syfte att stödja lärare att bemöta olika former av intolerans och extremism.

När det gäller punkt 8 om individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskaphöjande åtgärder, uppmärksammar regeringen bl.a.

nationellt centrum mot våldsbejakande extremism som inrättats vid Brå och dess uppdrag. Vidare anförts att regeringen i november 2017 även gav ett utökat uppdrag till Kriminalvården att utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism. Bland annat ska myndigheten utveckla beredskap för att arbeta med s.k. återvändare genom att i tillämpliga delar använda den manual för arbetet med återvändare och deras familjer som har tagits fram av Radicalisation Awareness Network (RAN). Regeringen har utöver detta även gett Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram en nationell vägledning för socialtjänstens arbete med enskilda individer och familjer som återvänder från strider för våldsbejakande extremistiska grupper i utlandet (Ku2017/01469/D). Regeringen avvaktar redovisningarna av dessa uppdrag innan en bedömning av vidare åtgärder kan vidtas.

Beträffande punkt 10, om ensamagerande våldsverkare, anför regeringen att den nationella samordnaren har sammanställt forskning om våldsbejakande extremism i Våldsbejakande extremism – en forskarantologi som bl.a. tar upp individuella riskfaktorer och riskbedömningar, samt forskning om radikaliseringsprocesser (SOU 2017:67). Forskare vid Uppsala universitet har på uppdrag av den nationella samordnaren gjort en sammanställning av befintlig kunskap om ensamagerande terrorister. Boken Den ensamme terroristen? Om lone wolves, näthat och brinnande flyktingförläggningar är tillsammans med forskningsantologin viktiga kunskapsunderlag i utvecklingen av det förebyggande arbetet. Regeringen överväger behovet av ytterligare kunskaps-höjande åtgärder om mekanismerna bakom självradikalisering.

Angående punkt 11 om värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism, uppmärksammar regeringen sin nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, vilken omfattar ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot människor som uppfattas bryta mot samhällets normer när det gäller t.ex. sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Det kan ta sig uttryck i t.ex. homofobi, bifobi och transfobi.

Vidare hänvisas till att regeringen i budgetpropositionen för 2018 anvisar 214 miljoner kronor för en samlad, flerårig satsning mot hedersrelaterat våld och förtryck inom ramen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017–2026 (skr. 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid). Strategin omfattar även hbtq-personers utsatthet för våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. De avsatta medlen som aviserats i budgetpropositionen för 2018 avser åren 2018–2020 (prop. 2017/18:1 utg.omr. 13 tabell 5.12).

Regeringen uppmärksammar i anslutning till punkt 11 även ett uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att bidra till att stärka statliga och kommunala verksamheters förmåga att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, barnåktenskap, tvångsäktenskap samt könsstympling av kvinnor och flickor. I uppdraget ingår att Länsstyrelsen i Öster-

götlands län ska ta fram förslag som kan tas in i en handlingsplan mot könsstympling av flickor och kvinnor. Även Socialstyrelsen har fått i uppdrag att ta fram förslag inom sina områden. Uppdragen ska redovisas den 30 mars 2018.

Se även avsnitten Individier som återvänder och Nationell samordning.

Nationell strategi mot våldsbejakande extremism

Den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism fick den 26 juni 2014 uppdraget av regeringen att aktivera samverkan samt utveckla det förebyggande arbetet i Sverige. I mars 2015 fick samordnaren även uppdraget att ta fram och initiera en nationell strategi för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

I juni 2016 presenterade den nationella samordnaren en nationell strategi med tre dimensioner – främjande, förebyggande och förhindrande.

Den främjande dimensionen innebär ett inkluderande demokratistärkande arbete för att skapa ett motståndskraftigt samhälle. Den förebyggande dimensionen riktas mot grupper och individer som är mottagliga för rekrytering till våldsbejakande extremism. Den förhindrande dimensionen är inriktad på åtgärder gentemot individer som befinner sig i våldsbejakande extremistmiljöer samt anhöriga till dessa.

Samordnaren angav färdriktningen för det fortsatta arbetet genom följande åtgärder på lokal nivå.

- Demokrati – samverkan mellan kommunen och civilsamhället måste utvecklas.
- Politisk vilja och ansvar.
- Samordnare bör finnas i varje kommun.
- Lägesbild bör upprättas i samverkan med berörda aktörer.
- Samverkan är ett kommunalt ansvar, och de s.k. kunskapshusen kan tjäna som förebild.
- Handlingsplan ska utgå från lägesbilden.
- Informationsdelning utifrån de regelverk som finns.
- Kommunen bör ha resurser för att ge stöd till anhöriga.
- Stöd att lämna våldsbejakande extremism bör finnas i en kommun.
- Den idéburna sektorn ska vara en tydlig samverkanspartner.

På nationell nivå räknades följande åtgärder upp.

- Nationell samordning.
- Ett nationellt expertnätverk ska utveckla konkreta insatser.
- Kunskapsbaserade arbetssätt ska tillgängliggöras.
- Sjukvården bör inkluderas i arbetet mot våldsbejakande extremism.
- Befintliga riktlinjer för informationsdelning bör nå ut till alla verksamheter.
- Utbildning till berörda aktörer.

- Propaganda och medier – kunskap ska utvecklas för ett förebyggande arbete.
- Samordnarens insatser ska utvärderas.

Strategin beskriver de närmast förestående utmaningarna. Flera av åtgärderna är initierade och en del av det pågående arbetet.

Överenskommelse om åtgärder mot terrorism

Den 7 juni 2017 träffades en överenskommelse om åtgärder mot terrorism mellan Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet de gröna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna. Överenskommelsen har sin utgångspunkt i den tidigare överenskommelsen kring åtgärder mot terrorism från december 2015 (bet. 2015/16:KU4 s. 19, 25, 31 f.). I överenskommelsen berörs bl.a. stärkt samarbete mellan Säkerhetspolisen och Migrationsverket, nationella insatsteam mot extremism samt en sekretessbrytande bestämmelse för polis och kommun.

Utredningen om informationsutbyte vid samverkan mot terrorism (Ju2017:11)

Regeringen beslutade den 22 juni 2017 att en särskild utredare ska utreda och lämna förslag till förändringar av de regler om sekretess och informationsutbyte som gäller för bl.a. Polismyndigheten, socialtjänsten och Transportstyrelsen i arbetet mot terrorism (dir. 2017:75). Syftet är att säkerställa att det finns förutsättningar för ett effektivt och rättssäkert informationsutbyte.

Utredaren ska bl.a.

- analysera de regler om sekretess och informationsutbyte som gäller för myndigheter och andra aktörer vid samverkan mot terrorism
- kartlägga myndigheternas och aktörernas behov av förbättrade möjligheter för att utbyta information och utreda hur behovet ska kunna tillgodoses på ett effektivt och rättssäkert sätt, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 augusti 2018.

I direktivet uttalas, under rubriken Samverkan – nödvändigt för ett framgångsrikt arbete mot terrorism, bl.a. att

– _ _ _ myndigheter och andra aktörer som inte har uttalade uppdrag att arbeta mot terrorism, t.ex. socialtjänst och skola, har en central roll i arbetet med att motverka radikaliserings och därmed förebygga terrorism. Det finns även andra verksamheter inom kommunerna som har avgörande funktioner i det förebyggande arbetet. En förutsättning för att det förebyggande arbetet mot terrorism ska bli framgångsrikt är att dessa verksamheter samverkar och får del av den information som krävs för att de ska kunna bidra i arbetet _ _ _ Tillgång till information är en grundläggande förutsättning för myndigheternas möjligheter att förhindra terroristbrottslighet.

Under rubriken Uppdraget uttalas bl.a. att ”en välfungerande samverkan förutsätter att det finns ett regelverk som gör det möjligt att utbyta information på ett effektivt och rättssäkert sätt. _ _ _ Informationsutbytet kräver dels att informationen inte omfattas av sekretess eller tystnadsplikt alternativt att sekretessen eller tystnadsplikten kan brytas, dels att det inte finns något som hindrar behandlingen av personuppgifterna.”

Utredningen om demokrativillkoren i statlig bidragsgivning

Regeringen beslöt den 8 mars 2018 att en särskild utredare ska se över demokrativillkoren i statsbidragsförordningar och tillämpningen av dessa villkor (dir. 2018:19). Syftet med översynen är att säkerställa att allmänna medel går till verksamheter som är förenliga med samhällets grundläggande värderingar så som de formuleras i regeringsformen och i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter.

Utredaren ska bl.a.

- redovisa hur de demokrativillkor som finns i de förordningar som styr den statliga bidragsgivningen till civilsamhällets organisationer är utformade
- göra en samlad analys av vilka svårigheter och utmaningar de ansvariga myndigheterna och det civila samhället har med dagens system, såväl vad gäller beslut om bidragsgivning utifrån demokrativillkoret som hur efterlevnaden av villkoret följs upp
- föreslå ett förtydligt, rättssäkert och enhetligt demokrativillkor för den statliga bidragsgivningen med beaktande av föreningsfriheten
- samverka med de bidragsutbetalande myndigheterna och företrädare för civilsamhällets organisationer i arbetet med att ta fram ett nytt tillämpbart demokrativillkor
- analysera vilka delar av en bidragssökande organisations uppbyggnad och verksamhet som ska granskas i förhållande till demokrativillkoret och hur denna granskning bör genomföras, och
- föreslå nödvändiga författningsändringar.

Uppdraget ska redovisas senast den 20 juni 2019.

I direktiven nämns att Sveriges syn på demokrati och mänskliga rättigheter framgår av regeringsformen. Där framgår av 1 kap. 2 § fjärde stycket att det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden. Vidare uppmärksammas att grundläggande fri- och rättigheter som var och en gentemot det allmänna är tillförsäkrade anges i 2 kap. 1 §.

Vidare uppmärksammas i direktiven att vikten av respekten för demokratin även framgår av överenskommelsen om åtgärder mot terrorism som ingicks mellan Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna den 7 juni 2017 samt av riksdagens tillkännagivanden Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot

våldsbejakande extremism (bet. 2015/16:KU4, rskr. 2015/16:137) och Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (bet. 2016/17:KU23, rskr. 2016/17:294).

Det bör även nämnas att i direktiven anförs bl.a. att

- en organisation som bedriver en verksamhet som motverkar eller strider mot samhällets grundläggande värderingar, som alla människors lika värde, den enskilda människans frihet och värdighet, jämställdhet mellan könen eller principerna om det demokratiska styrelseskicket, inte ska finansieras med allmänna medel, och
- för att säkerställa detta bör det finnas ett, så långt som möjligt likalydande, särskilt villkor i de författningar som styr den statliga bidragsgivningen så att de ansvariga myndigheterna kan avslå en ansökan om de finner att en organisation agerar i strid mot samhällets grundläggande värderingar.

Utbildningspaket från Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har tagit fram ett utbildningspaket som handlar om våldsbejakande extremism. Utbildningspaketet ska vara ett stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna som involverats eller riskerar att dras in i våldsbejakande extremism.

Utbildningspaketet består av sju delar:

- Våldsbejakande extremism.
- Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna.
- En studiehandledning om hur du kan arbeta med materialet.
- Om våldsbejakande extremism.
- Till dig som är chef eller ska leda arbetet. Om syftet med utbildningen och innehållet i utbildningsmaterialet.
- Kort om våldsbejakande extremism.
- Presentation som ger en kortfattad översikt och en introduktion till vad våldsbejakande extremism är.

Dessutom ingår tre presentationer som följer tre faktaavsnitt i utbildningsmaterialet och de reflektionsfrågor som finns till varje avsnitt:

- Förebygga och upptäcka,
- Utreda.
- Insats.

Rapport från Socialstyrelsen angående återvändare m.fl.

Socialstyrelsen presenterade i februari 2018 rapporten Våldsbejakande extremism – Stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer. Rapporten har

tagits fram på uppdrag av regeringen (Ku2017/01469/D). Se vidare nedan i avsnittet Individer som återvänder.

En vägledning från MCUF

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, MCUF, gavs i myndighetens regleringsbrev för 2017 i uppdrag att ta fram och sprida en vägledning för samverkan mellan kommuner och det civila samhällets organisationer i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

MCUF har tagit fram Knäck koden! En vägledning om hur kommuner och civilsamhälle kan arbeta tillsammans mot våldsbejakande extremism. Skriften består av tre delar. Den första gäller det civila samhällets och kommunernas olika förutsättningar, och avser även att ge ett perspektiv på förebyggande arbete och behovet av samverkan mellan kommunerna och det civila samhället. I den andra delen finns en vägledning i hur kommunerna och det civila samhället kan samverka i olika faser av det förebyggande arbetet. I den tredje delen beskrivs kort några olika modeller för samverkan mellan det offentliga och det civila samhället.

Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism

Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism presenterade i december 2016 utredningsbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92).

I betänkandet föreslogs att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) fr.o.m. den 1 januari 2018 skulle överta rollen som nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

I december 2017 lämnade den nationella samordnaren slutbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – hinder och möjligheter, SOU 2017:110, som innehåller en slutredovisning av samordnarens arbete. Under rubriken Fortsatta behov i sammanfattningen anförs bl.a. att det finns ett mycket stort fortsatt behov av att stödja det lokala arbetet mot våldsbejakande extremism, att kommunerna behöver handfast stöd i enskilda ärenden samt att det finns ett fortsatt behov av att utveckla den nationella samordningen.

Sveriges Kommuner och Landsting

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) arbetar för att medlemmarna ska få tillgång till goda exempel på lokala och regionala insatser som förebygger våldsbejakande extremism. SKL ska belysa de olika lokala och regionala behov som finns, beroende på vilken typ av våldsbejakande extremism som det lokala samhället möter. Förutom detta behöver insatser inom skola, fritid och socialtjänst ske vad gäller utbildning och utvecklingsinsatser (allt enligt uppgifter på SKL:s webbplats).

Segerstedtinstitutets rapport Från ord till handlingsplan

Segerstedtinstitutet har på uppdrag av SKL tagit fram en forskningsrapport om de kommunala handlingsplaner mot våldsbejakande extremism som fanns i april 2017.

Rapporten är baserad på en undersökning av 127 kommunala handlingsplaner mot våldsbejakande extremism från 134 kommuner.

Enligt rapporten har ansvaret för det förebyggande arbetet gradvis förskjutits mot våldsbejakande extremism från nationell till lokal nivå.

Rapporten visar bl.a. att innehållet i planerna i huvudsak är utarbetade utan att de föregåtts av lokala behovsanalyser eller lägesbilder. Endast 23 handlingsplaner baseras på någon form av lokal kartläggning eller reflektion rörande förekomsten av våldsbejakande extremism. Avsaknaden av lokala lägesbilder får som konsekvens att de insatser kommunerna beskriver inom ramen för handlingsplanerna inte baseras på lokala problem. I stället beskriver och orienterar sig kommunerna i regel efter nationella lägesbilder. I rapporten anges som en orsak till detta det bristande stöd som kommunerna fått i frågan samt uppmärksammas att först våren 2017 kom ett stödmaterial med syfte att hjälpa kommunerna med detta.

I rapporten beskrivs att professionella och yrkesgrupper i den s.k. första linjen, såsom lärare, socialarbetare och fritidsarbetare, i handlingsplanerna anses inneha nyckelfunktioner för att bemöta våldsbejakande extremism. Detta eftersom de möter den målgrupp som omnämns mest frekvent: barn och unga. Övriga målgrupper för insatser är religiösa individer, anhöriga till de som finns i extremistiska miljöer, avhoppare/återvändare och flyktingar. En annan viktig aktör anges vara den kommunala samordnaren mot våldsbejakande extremism. Denna innehar, enligt rapporten, i drygt hälften av kommunerna en tjänst med säkerhetsinriktning. I många fall har den lokale samordnaren en nyckelroll i de alternativa handlingsplanerna. I rapporten uppmärksammas att det i de kommunala handlingsplanerna förekommer instruktioner om att kommunal personal till den lokala samordnaren ska anmäla beteenden och åsikter som sägs påvisa att någon är radikaliserad, radikaliseras eller ligger i riskzonen för att radikaliseras. Därefter ska informationen överföras till polisen. Givet den svenska grundlagen, lagstiftningen om sekretess och forskning om radikaliseringsprocesser, finns det enligt rapporten goda skäl att förhålla sig kritisk till sådana handlingskedjor.

I rapporten framförs att utöver samverkan med polisen är andra viktiga externa samverkansaktörer civilsamhället och då i synnerhet trossamfunden.

Nämnas kan vidare att det framförs i rapporten att den nationella samordnarens Samtalskompassen, som innehåller ett metodstöd för samtal med någon som visar ett antal beteenden och åsikter som sägs tyda på att någon är radikaliserad eller kan komma att bli det, är den metod som flest kommuner refererar till. Enligt rapporten visar forskning att individuella insatser som baseras på generella, icke-brottsliga tecken på åsikter och beteenden saknar vetenskaplig grund och kan inkräkta på individens grundläggande rättigheter.

Rapporten Samverkan i demokratins försvar

Rapporten Samverkan i demokratins försvar – En studie om den offentliga sektorn, civilsamhället och arbetet mot våldsbejakande extremism (år 2017, Förvaltningshögskolans rapporter nummer 142) hade som syfte att undersöka varför den offentliga sektorn vill samverka med civilsamhället i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism samt hur offentliga institutioner samverkar med civilsamhället och vilka aktiviteter denna samverkan ger upphov till. I rapportens sammanfattning anförts att samverkan med civilsamhället i arbetet mot våldsbejakande extremism har som främsta syfte att nå ut med förebyggande och självreglerande aktiviteter till individer som saknar förtroende för den offentliga sektorn. I synnerhet utgör civilsamhällets närhet till och legitimitet bland individer med muslimsk kulturell bakgrund en särskilt viktig resurs, framhålls det i rapporten. Vidare framhålls i rapporten att samverkansarbetet i dagsläget lider av ett antal strukturella och terminologiska problem som gjort det svårt att omsätta viljan till samverkan i praktisk verksamhet.

Centrum mot våldsbejakande extremism (CVE)

Ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism har inrättats vid Brottsförebyggande rådet, Brå. Enligt 7 § förordningen (2016:1201) med instruktion för Brottsförebyggande rådet, ska centrumet från i huvudsak kriminalpolitiska utgångspunkter stärka och utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism genom att

1. främja utvecklingen av förebyggande arbete på nationell, regional och lokal nivå
2. verka för en högre grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet
3. ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism, och
4. samla och sprida kunskap om förebyggande av våldsbejakande extremism baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik.

Regeringen gav den 21 september 2017 Brottsförebyggande rådet i uppdrag att vidta förberedelser inför inrättandet av ett nationellt centrum mot extremism vid Brottsförebyggande rådet (Ju2017/07399/KRIM). Av regeringsbeslutet följer bl.a. att sådant behovsanpassat stöd som avses i punkt 3 ska centret ge genom exempelvis nationella insatsteam samt att centret ska samverka med relevanta aktörer inklusive det civila samhället, men inte ta över det ansvar som ligger på andra myndigheter eller kommuner.

Enligt regeringsbeslutet skulle Brå vidta nödvändiga förberedelser inför inrättandet av centret. Brå skulle i relevanta delar inhämta kunskap från den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande

extremism (Ju 2018:18), det nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötland samt andra berörda myndigheter och aktörer. Brå skulle även inhämta kunskap från Danmark, som nyligen inrättat ett centrum mot våldsbejakande extremism. Erfarenheterna av det arbete som bedrivits mot våldsbejakande extremism sedan 1990-talet skulle tas till vara.

I regeringsbeslutet anförs vidare att behovet av ett förstärkt stöd avseende individrelaterade åtgärder gentemot t.ex. avhoppare och återvändare har lyfts fram i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism. I regeringsuppdraget ingick att redovisa hur ett sådant stöd skulle kunna tillgodoses och vilket stöd centrets verksamhet kan bidra med.

Uppdraget skulle redovisas senast den 29 mars 2018.

Enligt uppgifter på Brås webbplats startade CVE sin verksamhet i begränsad omfattning den 1 januari 2018, och fortsätter under det första kvartalet med förberedande arbete. Den 1 april startar centrets stöd- och rådgivningsfunktion. Vidare uppges där att CVE under den första tiden inventerar behov och prioriteringar vad gäller exempelvis stöd- och kunskapsmaterial hos yrkesverksamma i deras arbete för att förebygga våldsbejakande extremism. CVE kommer att besöka områden i Sverige med utmaningar kring våldsbejakande extremism samt genom nätverksmöten och workshops kartlägga målgruppernas behov. Centret kommer också att föra dialoger med nationella och regionala aktörer för att identifiera hur en högre grad av samordning kan åstadkommas.

I sin slutredovisning den 28 mars 2018 av uppdraget att förbereda för ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism (dnr 0077/18), redogjorde Brå bl.a. för förberedande åtgärder angående organisatorisk uppdelning, säkerhet, lokaler, personal, kommunikation samt kunskapsinhämtning. (Kunskap hade inhämtats från Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, från Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötlands län, samt från det danska centret mot våldsbejakande extremism).

Under rubriken Stöd till individrelaterade åtgärder, redovisar Brå att den kunskapsinhämtning som genomförts pekar på ett stort behov hos kommuner och lokala aktörer av praktiskt och handfast stöd i bl.a. individrelaterade ärenden vad gäller avhoppare och återvändare. Under rubriken På kort och på längre sikt redovisas följande.

På kort sikt kommer centret att pilottesta en stödfunktion för yrkesverksamma med start den 3 april 2018. Denna funktion kommer att fånga upp behov av stöd i bland annat individrelaterade frågor. Behovsanalyser kommer att visa hur stödet behöver utformas i det enskilda fallet, inklusive möjligheten att bistå yrkesverksamma på lokal nivå, med kunskapsstöd på plats.

Centrets roll blir framförallt att långsiktigt utveckla kapaciteten hos kommuner och myndigheter att själva hantera individrelaterade ärenden, genom att bygga upp och utöka kunskapsbasen för det praktiska arbetet och genom att vägleda och ge stöd till yrkesverksamma på lokal nivå.

Centret kommer också att samla och sprida kunskap om bland annat individrelaterat stöd, i syfte att verka för en kunskapsbaserad praktik. I ett första steg kommer centret att ta fram en handbok för det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.

Ett långsiktigt stöd kommer också att utgöras av centrets process- och metodstöd, med syftet att höja kapaciteten att arbeta förebyggande mot våldsbejakande extremism, inklusive vad gäller individrelaterade åtgärder, hos myndigheter, kommuner och andra aktörer som arbetar med dessa frågor. På sikt är målsättningen att det långsiktiga stödet ska ersätta behovet av kortsiktiga insatser.

Det kan tydliggöras att Brå inom ramen för centrets verksamhet inte kommer att bedriva myndighetsutövning i det operativa arbetet mot våldsbejakande extremism, och inte heller ta över andra myndigheters uppgift att hantera individärenden. Centret kan inte hantera individrelaterade ärenden direkt, med tanke på Brås roll som kunskapsmyndighet (utan mandat att bedriva operativ myndighetsutövning) och gränsdragningen till de operativa myndigheternas uppdrag på området.

Under rubriken Dagsläget uppges att centret inledningsvis kommer att inrikta sig på att bygga upp och utveckla sin verksamhet, utifrån behoven hos de aktörer som centret har till uppgift att stödja. Parallellt med uppbyggnaden kommer centret att i möjligaste mån svara upp mot behov av stöd på lokal, regional och nationell nivå. Från den 3 april 2018 kan centret erbjuda stöd till yrkesverksamma lokala aktörer inom framförallt kommunerna. Parallellt med detta kommer kunskapsbasen för det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism att utvecklas successivt, och centret kommer att följa utvecklingen på området. På sikt kommer detta att utgöra en viktig grund för centrets stöd- och utbildningsverksamhet.

I avsnittet Övergripande verksamhetsinriktning 2018 uppges bl.a. att CVE under våren kommer att

___ se över former för att stärka samverkan mellan myndigheter och öka graden av effektivitet på nationell nivå. Vidare kommer centret att kartlägga regionala strukturer, såsom länsstyrelser, polisregioner och andra relevanta strukturer. På lokal nivå är samverkan mellan lokala aktörer en avgörande faktor i det förebyggande arbetet, och detta kommer att utgöra en central del av centrets rådgivnings- och metodstöd. Centret kommer vidare att samverka med civilsamhället, inklusive bl.a. trossamfund. ___

Målgruppens behov och prioriteringar ska vara styrande för det behovsanpassade stödet. Centret har därför inlett arbetet med att inventera dessa behov och prioriteringar hos bl.a. kommuner och myndigheter. ___

Målgruppen har ett omfattande behov av vägledning och metodstöd i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. För att möta detta behov kommer centret att följa utvecklingen inom såväl forskning som beprövad praktik, internationellt och nationellt, och under 2018 blir en viktig uppgift att ta fram en handbok i förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism.

Skolan och den våldsbejakande extremismen

På Skolverkets webbplats finns information om skolan och våldsbejakande extremism. Där omnämns bl.a. att skolans demokratiska uppdrag är utgångspunkten för skolans arbete mot våldsbejakande extremism, att arbetet handlar om att eleverna i undervisningen får lära sig om grundläggande demokratiska principer och mänskliga rättigheter. Ett källkritiskt förhållningssätt, ett öppet samtalsklimat och yttrandefrihet framhålls.

På Skolverkets webbplats framhålls vidare bl.a. att det inte ingår i skolans uppdrag att rapportera elevers åsikter och sympatier till polisen. Om en elev dras till våldsbejakande extremism kan det vara tecken på att eleven far illa eller riskerar att fara illa. All personal i skolan är skyldig att genast anmäla till socialtjänsten om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Om skolan misstänker att en elev har begått brott eller kommer att begå brott måste skolan i varje enskilt fall bedöma om en polisanmälan ska göras. Det är viktigt att skolan har bra rutiner för att snabbt kunna anmäla till socialtjänsten och polisen.

Ytterligare utredningar

Statens institutionsstyrelse (Sis) har på uppdrag av regeringen klarlagt metoder som kan användas i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism inom ungdomshemmen. Sis ska fortsätta att genomföra insatser för att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism inom de särskilda ungdomshemmen. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 18 maj 2018.

Kriminalvården ska utveckla och långsiktigt förankra arbetet mot våldsbejakande extremism inom myndigheten. Arbetet ska bygga vidare på de behov som myndigheten identifierade i sin kartläggning av metoder och arbetssätt som kan användas för att förebygga våldsbejakande extremism hos Kriminalvårdens klienter. Kriminalvården ska lämna en slutredovisning till Regeringskansliet (Justitiedepartementet och Kulturdepartementet) senast den 3 april 2020. Delredovisningar ska lämnas senast den 3 april 2018 och den 3 april 2019.

Barnombudsmannen har på regeringens uppdrag lämnat rapporten *Barn och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamisk extremism*. Enligt rapporten finns det inte en enskild förklaring till att barn och unga involveras i våldsbejakande islamisk extremism, utan det är en komplex bild. Barnen beskriver utsatthet som beror på våld, kriminalitet och svåra familjeförhållanden, men också utanförskap, rasism och uppgivenhet inför framtiden. Vidare noteras i rapporten att ”de områden som barnen kommer ifrån är områden som av polisen är klassade som särskilt utsatta områden, där ett av kriterierna är att det finns religiös extremism. Andra kännetecken är en hög grad av kriminalitet och våld, vilket återkommit som en röd tråd i [samtalen].”

Barnombudsmannen lämnar i rapporten förslag till regeringen, bl.a. att

- anta en samlad nationell handlingsplan mot våld mot barn
- säkerställa att barn och unga som involverats i våldsbejakande islamisk extremism görs delaktiga i planeringen och genomförandet av insatser och stöd från socialtjänsten samt att socialtjänsten har tillräcklig kunskap för att göra prövningar av barnets bästa i dessa situationer
- säkerställa stöd till föräldrar till barn och unga som riskerar att involveras i våldsbejakande islamisk extremism samt till familjer där barnet har anslutit sig till våldsbejakande islamiska miljöer
- säkerställa att skolans arbete med det demokratiska uppdraget tillgodoser barnens behov av arenor för att prata om svåra frågor inklusive våldsbejakande islamisk extremism.

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) har som en delredovisning i ett regeringsuppdrag presenterat rapporten *Det digitala kalifatet – en rapport om Daishs (IS) propaganda*. En anledning till Daishs framgångar är enligt rapporten att organisationen är framgångsrik i att både producera och sprida propaganda på internet och i sociala medier. Syftet med rapporten är att belysa olika aspekter av Daishs digitala propaganda: hur propagandan sprids, vilka budskap som förmedlas, hur budskapen varierar över tid, vilken roll bilder har i propagandan, kvinnors och barns roller i propagandan samt hur en ungdomskultur som benämns som *Jihadi cool* vuxit fram med en egen typ av klädstil, musik och kulturyttringar.

Även i rapporten *Det vita hatet – radikala nationalistiska miljöer på nätet* framhåller FOI att internet och sociala medier gör det enkelt för olika våldsbejakande extremistiska grupper att kommunicera sitt budskap. Syftet med den rapporten är att ge en inblick i några digitala miljöer vars gemensamma nämnare är att de alla är immigrationskritiska.

Kort om pågående arbete i EU

En övergripande EU-strategi mot terrorism som Europeiska rådet antog 2005 fortsätter att ligga till grund för EU:s arbete på området. Under 2017 diskuterade rådet för rättsliga och inrikes frågor vid flera tillfällen hotet från terrorism och hur medlemsstaterna kan förebygga och förhindra terrorism (skr. 2017/18:118 s. 101).

Den 18 oktober 2017 presenterade kommissionen vad den kallade ett terrorismbekämpningspaket, som bl.a. innehåller en handlingsplan till stöd för skyddet av offentliga platser och en rekommendation om omedelbara åtgärder för att förhindra missbruk av sprängämnesprekursorer. Paketet innehåller också förslag till två rådsbeslut om ingående, på Europeiska unionens vägnar, av dels Europarådets konvention om förebyggande av terrorism från 2005, dels dess tilläggsprotokoll från 2015. Rådet kan endast anta besluten efter Europaparlamentets godkännande, vilket rådet den 18 december 2017 beslutade att begära. I juli 2017 beslutade Europaparlamentet att inrätta ett särskilt utskott för terrorismfrågor. Utskottet ska under tolv månader granska samarbetet mot terrorism inom unionen (skr. 2017/18:118 s. 101 f.).

När det gäller att förebygga och bekämpa radikaliserung bland ungdomar tog kommissionen under 2017 fram stödmateriel för hur fritidsledare som arbetar med ungdomar kan förebygga marginalisering och radikalisering. Materialet följer de rådsslutsatser som antogs av ungdomsministrarna den 30 maj 2016 om ungdomssektorns roll när det gäller att förebygga radikalisering. Rådsslutsatserna fokuserar bl.a. på främjande av ett effektivt samarbete mellan ungdomssektorn, utbildningssektorn och andra sektorer för att utveckla verktyg för att diskutera komplexa frågor med ungdomar samt hantera fall av radikalisering (skr. 2017/18:118 s. 114).

Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om att utreda utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser.

Jämför reservation 19 (SD).

Motionerna

Flera motionsyrkanden gäller lagändringar i syfte att underlätta informationsutbyte mellan de olika aktörerna i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism. I motion 2017/18:188 av Markus Wiechel (SD) begärs att riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge polisen åtkomst till hälso- och sjukvårdsuppgifter i de fall det kan handla om krigs- eller terrorutbrott, och tillkännager detta för regeringen. I kommittémotion 2017/18:895 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -) begärs ett tillkännagivande till regeringen om att riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lättare kunna bryta sekretess i OSL. I motion 2017/18:3544 av Kent Ekeroth (SD) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande till regeringen om förändrad sekretesslagstiftning. Kommittémotion 2017/18:3583 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 10 gäller ett tillkännagivande om det som anförs i motionen om bestämmelserna om s.k. informationsdelning. I kommittémotion 2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 4 begärs att riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över offentlighets- och sekretesslagen i syfte att underlätta överföringen av uppgifter mellan olika aktörer för att bättre kunna förebygga och bekämpa terrorism, och tillkännager det för regeringen.

Gällande ordning

Bestämmelser om behandling av personuppgifter och regler till skydd för den personliga integriteten finns på såväl internationell som nationell nivå. På internationell nivå finns bestämmelser i form av olika internationella

konventioner och rekommendationer samt regleringen inom EU. På nationell nivå finns regler dels i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, dels i personuppgiftslagen (1998:204), förkortad PUL, och i särskilda s.k. registerförfattningar. I maj träder EU:s dataskyddsförordning i kraft.

Regler om utlämnande av uppgifter från en myndighet till en annan finns både i OSL och i myndigheternas registerförfattningar. För att myndigheter ska kunna utbyta information krävs dels att informationen inte omfattas av sekretess eller att sekretessen kan brytas, dels att bestämmelser om behandling av personuppgifter i myndigheternas registerförfattningar ger stöd för att uppgifter kan lämnas ut.

Offentlighetsprincipen

Enligt 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (TF) har varje svensk medborgare rätt att ta del av allmänna handlingar. Rätten att ta del av allmänna handlingar får begränsas endast om det är påkallat med hänsyn till vissa angivna intressen, bl.a. rikets säkerhet eller dess förhållanden till annan stat eller mellanfolklig organisation, intresset att förebygga eller beivra brott eller skyddet för enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden (2 kap. 2 § TF). En sådan begränsning ska anges noga i en bestämmelse i en särskild lag (OSL) eller, om det i visst fall är lämpligare, i en annan lag som den särskilda lagen hänvisar till.

När det gäller sekretess mellan myndigheter bör följande nämnas. OSL reglerar inte bara begränsningarna av rätten att ta del av allmänna handlingar utan också den tystnadsplikt som gäller i det allmännas verksamhet. Sekretess innebär ett förbud att röja en uppgift, oavsett om det sker genom utlämnande av en handling eller genom att uppgiften röjs muntligen eller på något annat sätt (3 kap. 1 § OSL). Sekretessen innebär således dels handlingssekretess, dels tystnadsplikt. Sekretess gäller såväl mot enskilda som mot andra myndigheter.

En grundläggande princip i OSL är att sekretess som huvudregel inte följer med en uppgift när den lämnas till en annan myndighet. Om en sekretessreglerad uppgift lämnas från en myndighet till en annan gäller sekretess för uppgiften hos den mottagande myndigheten antingen om sekretess följer av en s.k. primär sekretessbestämmelse, som är tillämplig hos den myndigheten, eller om sekretess följer av en bestämmelse om överföring av sekretess. Om ingen av dessa förutsättningar är uppfyllda blir uppgiften offentlig hos den mottagande myndigheten. Motsvarande gäller om en myndighet har direktåtkomst till sekretessreglerade uppgifter hos en annan myndighet (7 kap. 2 § OSL). I det fallet gäller dock en generell bestämmelse om överföring av sekretess (11 kap. 4 § OSL).

Syftet med sekretess mellan myndigheter är i första hand att värna den enskildes integritet. Samtidigt har myndigheter behov av att utbyta information med varandra. Sedan länge har det också ansetts vara en självklar princip att myndigheter är skyldiga att samarbeta och bistå varandra i den utsträckning som det kan ske. Principen kommer till uttryck i bl.a. 6 § förvaltningslagen

(1986:223) där det stadgas att varje myndighet ska hjälpa andra myndigheter inom ramen för den egna verksamheten. Vidare föreskrivs i 6 kap. 5 § OSL att en myndighet på begäran av en annan myndighet ska lämna uppgifter som den förfogar över, om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång. Denna föreskrift om informationsskyldighet mellan myndigheter kan ses som en precisering av den allmänna samverkansskyldighet som gäller enligt förvaltningslagen.

För att tillgodose myndigheternas informationsbehov finns i OSL flera undantag från sekretessen mellan myndigheter, s.k. sekretessbrytande bestämmelser. Sådana bestämmelser finns även i andra författningar som OSL hänvisar till eller i form av lag- eller förordningsreglerad uppgiftsskyldighet för en myndighet, varvid 10 kap. 28 § OSL blir tillämplig. De sekretessbrytande bestämmelserna har utformats efter en intresseavvägning mellan myndigheternas behov av att utbyta uppgifter och det intresse som den aktuella sekretessbestämmelsen avser att skydda.

I OSL finns även sekretessbrytande bestämmelser och undantag från sekretess. Den enskilde kan själv förfoga över sekretess som gäller till skydd för honom eller henne, om inte annat anges i OSL. Sekretess till skydd för den enskilde gäller nämligen enligt 10 kap. 1 § och 12 kap. 1 § OSL som huvudregel inte i förhållande till den enskilde själv. Detta innebär att sekretessbelagda uppgifter som annars inte skulle få lämnas till en myndighet kan överlämnas till en annan myndighet om den enskilde samtycker till uppgiftslämnandet.

Socialnämnden har ett särskilt samverkansansvar, som t.ex. kan gälla polisen och hälso- och sjukvården (5 kap. 1 a § socialtjänstlagen [2001:453]). Ett exempel på myndighetsöverskridande samverkan är arbetet i sociala insatsgrupper för att förebygga att unga fastnar i kriminalitet. Inom dessa grupper samarbetar socialtjänsten med Polismyndigheten och andra berörda myndigheter på kommunal nivå för att hjälpa unga som riskerar att bli kriminella. Syftet är att på individnivå göra det möjligt att samordna hjälp och stöd från berörda myndigheter och övriga aktörer under ledning av socialtjänsten. Informationsutbytet mellan aktörerna möjliggörs till stor del genom samtycke från den enskilde.

Socialtjänsten kan även utan samtycke under vissa förutsättningar föra över information till polisen för att förhindra eller förebygga att en person som är under 21 år begår brott. Enligt 10 kap. 18 a § OSL hindrar inte socialtjänstsekretessen (enligt 26 kap. 1 §) att en uppgift som rör en enskild som inte fyllt 21 år lämnas till Polismyndigheten, om

1. det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den unge kommer att utöva brottslig verksamhet
2. uppgiften kan antas bidra till att förhindra det, och
3. det med hänsyn till planerade eller pågående insatser för den unge eller av andra särskilda skäl inte är olämpligt att uppgiften lämnas ut.

En uppgift som gäller misstanke om ett begånget brott får dock lämnas endast under de förutsättningar som i övrigt anges i denna lag.

Enligt 10 kap. 24 § OSL hindrar sekretess normalt inte att en uppgift som angår misstanke om ett brott lämnas till t.ex. Polismyndigheten, om fängelse är föreskrivet för brottet och påföljden kan antas bli annan än böter. Det gäller dock bl.a. inte för uppgifter som omfattas av socialtjänstsekretess. För sådana uppgifter gäller enligt 10 kap. 23 § OSL i stället ett krav på att det ska röra sig om misstanke om ett brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. För uppgifter som gäller försök till brott är huvudregeln ett krav på två års fängelse i straffskalan för att ett utlämnande ska få ske.

Enligt den s.k. generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL får en sekretessbelagd uppgift lämnas till en annan myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgifterna lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Detsamma gäller överlämnande av uppgifter mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet.

Vissa sekretessbestämmelser har ansetts särskilt angelägna att upprätthålla gentemot andra myndigheter, t.ex. socialtjänstsekretessen (26 kap. 1–6 §§ OSL). Dessa områden är därför undantagna från generalklausulens tillämpningsområde. En förutsättning för att generalklausulen ska vara tillämplig är att utlämnandet inte strider mot en sådan specialreglering av uppgiftslämnandet i fråga som finns i lag eller förordning.

Enligt 10 kap. 28 § OSL hindrar sekretess inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning.

För Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och andra myndigheter finns en särskild bestämmelse om att göra s.k. orosanmälningar till socialtjänsten när barn far illa (14 kap. 1 § socialtjänstlagen). Denna anmälningsskyldighet bryter sekretessen mellan myndigheter (10 kap. 28 § OSL).

Ytterligare redogörelser för gällande ordning på området finns i bet. 2016/17:KU23 (s. 23 f.); där finns presentationer om sekretess på socialtjänstens område m.m. och om sekretess på Polismyndighetens och Säkerhetspolisens område.

Tidigare behandling

Motioner om utökat informationsutbyte m.m. behandlades våren 2017 (bet. 2016/17:KU23) varvid utskottet uttalade följande.

Flera kommuner, SKL och Polismyndigheten har efterlyst möjligheter till utökat informationsutbyte mellan Polismyndigheten, Säpo och kommunerna. Ett problem anses vara att kommunerna på grund av rådande sekretessbestämmelser inte får tillgång till information om återvändare från krigsområden. Ett annat problem som nämns är att socialtjänsten är förhindrad att informera Säpo om personer över 21 år som är på väg att radikaliseras men där det inte finns några konkreta misstankar om brott.

Utgångspunkten är och bör vara att sekretesskyddet för den enskildes integritet ska vara starkt. Det är dock av avgörande betydelse för samhällets förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och för att förhindra att människor radikaliserar och begår terroristbrott att

kommuner, Polismyndigheten och Säpo kan samarbeta och utbyta uppgifter som är av väsentlig betydelse för detta arbete. Utskottet anser därför att offentlighets- och sekretesslagstiftningen bör ses över i syfte att utöka förutsättningarna för informationsutbyte mellan Polismyndigheten, Säpo och kommunerna.

Polismyndigheten hade i en hemställan till Regeringskansliet begärt en översyn av sekretessreglerna på området och denna hemställan bereddes i Regeringskansliet vid tiden för utskottsbehandlingen av betänkandet (bet. 2016/17:KU23). Utskottet ansåg att beredningen av denna hemställan borde avvaktas. De då aktuella motionsyrkandena avstyrktes.

I betänkandet finns en reservation i denna fråga (SD, -).

Utredningen om informationsutbyte vid samverkan mot terrorism (Ju 2017:11)

Regeringen beslutade den 22 juni 2017 att en särskild utredare ska utreda och lämna förslag till förändringar av de regler om sekretess och informationsutbyte som gäller för bl.a. Polismyndigheten, socialtjänsten och Transportstyrelsen i arbetet mot terrorism (dir. 2017:75). Syftet är att säkerställa att det finns förutsättningar för ett effektivt och rättssäkert informationsutbyte. (Se även avsnittet Inledning under rubriken Förebyggande av våldsbejakande extremism.)

Enligt direktiven ska utredaren bl.a.

- analysera de regler om sekretess och informationsutbyte som gäller för myndigheter och andra aktörer vid samverkan mot terrorism
- kartlägga myndigheternas och aktörernas behov av förbättrade möjligheter för att utbyta information och utreda hur behovet ska kunna tillgodoses på ett effektivt och rättssäkert sätt, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 augusti 2018.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill framhålla att även med den självklara utgångspunkten att sekretesskyddet för den enskildes integritet ska vara starkt, är det av avgörande betydelse för samhällets förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och för att förhindra att människor radikaliseras och begår terroristbrott att kommuner, Polismyndigheten och Säpo kan samarbeta och utbyta uppgifter som är av väsentlig betydelse för detta arbete. Utskottet välkomnar därför den utredning om informationsutbyte vid samverkan mot terrorism som regeringen har tillsatt.

Med hänsyn till det pågående utredningsarbetet får de här aktuella motionerna vara anses tillgodosedda, varför utskottet avstyrker motionerna 2017/18:188, 2017/18:895, 2017/18:3544 yrkande 1, 2017/18:3583 yrkande 10 och 2017/18:3735 yrkande 4.

Individer som återvänder

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden angående ett nationellt resursteam för att hantera personer som återvänder och RAN:s manual för hantering av Daish-återvändare.

Jämför särskilt yttrande 3 (SD).

Motionerna

Annie Lööf m.fl. (C) begär i partimotion 2017/18:3685 yrkande 51 att riksdagen gör ett tillkännagivande till regeringen om ett nationellt resursteam för att hantera personer som återvänder till Sverige efter att ha anslutit sig till Daish. Motionärerna framför att terrorister ska dömas till fängelse, men efter ett avtjänat straff, eller i de fall då straff inte kan dömas ut, måste de personer som deltagit i Daish terror och mördande hållas under uppsikt och avradikaliseras. Beredskapen för att hantera de återvändande terroristerna är i dag undermålig, och ingen egentlig verksamhet bedrivs för att hantera dem. Det är oacceptabelt. En professionell avhopparverksamhet måste, i enlighet med terrorismöverenskommelsen, sättas in för att försöka förmå Daish-återvändare som inte kan åtalas att lämna sitt gamla liv.

Motionärerna framför även att individer som ännu inte har begått brott utan är på väg att radikaliseras måste mötas av förebyggande åtgärder som inte uppfattas som stigmatiserande. Spionerande eller upplevda kränkningar kan leda till ökad polarisering och ömsesidiga motsättningar. Lokal polis liksom civilsamhället, framför allt mammorna och de religiösa samfundet, spelar i dag viktiga roller i kampen mot radikalisering. Motionärerna vill se sociala insatsgrupper som ett stöd för att förhindra radikalisering och ett prioriterat arbete inom kriminalvården för att upptäcka och motverka radikalisering på anstalterna och inom frivården.

I kommittémotion 2017/18:3126 yrkande 3 begär Beatrice Ask m.fl. (M, KD) att riksdagen ställer sig bakom vad som anförs i motionen om att den av EU:s Radicalisation Awareness Network utarbetade manualen för hantering av Daish-återvändare bör analyseras och bedömas för att kunna implementeras i Sveriges arbete mot radikalisering samt att kunskap i relevanta delar bör förmedlas till berörd offentlig verksamhet. Motionärerna framhåller att utgångspunkten för all diskussion om Daish-återvändare måste vara att den enskilde tar ansvar för sina handlingar. Polis och åklagare måste göra allt som står i deras makt för att klarlägga om Daish-återvändare har begått brott i Sverige eller utomlands. På grund av svårigheter att säkra bevisning om vad som verkligen hänt i Syrien och Irak kan det hända att Daish-återvändare inte kan åtalas men fortfarande förespråkar våldsbejakande islamism. De utpekas av Säkerhetspolisen som ett tydligt säkerhetshot samtidigt som de också kan rekrytera nya Daish-anhängare, inte minst bland ungdomar.

Enligt motionärerna var det förmodligen feltänkt från början att socialtjänsten – eller i någon mån frivilligorganisationer – skulle vara första och sista instans att möta återvändarna, utan annan statlig hjälp än vissa utbildningsinsatser. Kommunerna behövs i det förebyggande arbetet, men det är inte rimligt att kräva att de var och en ska bygga upp kompetens för att hantera personer av det här slaget. För att aktiva åtgärder snabbt ska sättas in gentemot Daish-återvändare är det angeläget att både ett kommande statligt kompetensteam och kommunerna, särskilt socialtjänsten, tar till sig bästa tillgängliga kunskap om hur man bör hantera Daish-återvändare. EU:s Radicalisation Awareness Network, RAN, har utarbetat en omfattande manual för hantering av Daish-återvändare med titeln Responses to returnees: Foreign terrorist fighters and their families.

Regeringen bör, anför motionärerna, säkerställa att de föreslagna åtgärderna i manualen analyseras och bedöms för att kunna implementeras i Sveriges arbete mot radikaliserings. Regeringen bör också ta initiativ till att kunskap om innehållet i manualen förmedlas till berörd offentlig verksamhet. Motionärerna framhåller att det förstås är berörda myndigheter som har att fatta beslut om vilka åtgärder som ska vidtas i enskilda fall, och dessa beslut måste vara förenliga med gällande rätt.

I kommittémotion 2017/18:3898 av Andreas Carlson m.fl. (KD) begärs i yrkande 2 ett tillkännagivande till regeringen om att nationella insatsteam ska stödja kommunerna i arbetet med återvändande terrorkrigsresande.

Gällande ordning m.m.

Bestämmelser om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin mot våldsbejakande extremism finns i förordningen (2011:1508) om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin. Syftet med statsbidraget är att minska antalet aktiva inom våldsbejakande extremistmiljöer. Enligt förordningen får statsbidrag lämnas bl.a. för verksamhet som syftar till att förebygga att individer radikaliserar och ansluter sig till våldsbejakande extremistmiljöer eller till att stödja individer som avser att lämna sådana miljöer.

Det är Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) som har i uppdrag att fördela statsbidraget enligt förordningen. Regeringen har i skrivelse 2014/15:144 bedömt att det behöver finnas möjlighet för organisationer att söka medel för att utveckla ett arbete som kan stödja individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser, eftersom organisationer har unika möjligheter att skapa förtroende bland individer som kan ha låg tilltro till myndigheter (åtgärd 17). När det gäller stöd till individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser utgör organisationers möjligheter att ge stöd ett viktigt alternativ till de insatser som myndigheter och kommuner kan göra. MUCF har sedan 2012 fördelat medel till det civila samhällets organisationer för att förebygga våldsbejakande extremism. Numera kan även kommuner söka detta statsbidrag.

Sedan den 1 januari 2018 finns Centrum mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brå. I regeringsbeslutet med uppdrag till Brå att vidta förberedelser inför inrättande av ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism vid Brå, anförs att behovet av ett förstärkt stöd avseende individrelaterade åtgärder gentemot t.ex. avhoppare och återvändare har lyfts fram i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism. I regeringsuppdraget ingår att redovisa hur ett sådant stöd skulle kunna tillgodoses och vilket stöd centrets verksamhet kan bidra med. Det behovsanpassade stödet till kommuner m.fl. ska lämnas genom exempelvis nationella insatsteam enligt uppdraget. Brå redovisade uppdraget den 28 mars 2018, se inledningsavsnittet under rubriken Centrum mot våldsbejakande extremism (CVE).

Regeringsuppdrag till Socialstyrelsen angående återvändare m.fl.

Regeringen gav 2017 Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram en nationell vägledning för socialtjänstens arbete med enskilda individer och familjer som återvänder från strider för våldsbejakande extremistiska grupper i utlandet (Ku2017/01469/D). Vägledningen skulle även utgöra stöd till socialtjänsten i andra ärenden som rör individer som är involverade i andra våldsbejakande extremistiska miljöer i Sverige och dessa individers närstående. Uppdraget innebär att Socialstyrelsen skulle

- samla in erfarenheter från berörd personal i kommuner som berörs av problematiken med rekrytering till, och återvändande från, strider för våldsbejakande extremistiska grupper i utlandet
- utifrån socialtjänstens behov av stöd utarbeta en vägledning som tydliggör den lagstiftning som ligger till grund för att göra insatser till målgrupperna. Vägledningen ska tydliggöra socialtjänstens åtaganden utifrån befintlig lagstiftning men även klargöra ansvarsfördelning och samverkansformer mellan socialtjänsten och de myndigheter som kommer i kontakt med målgrupperna
- på lämpligt sätt sprida vägledningen till kommunerna och andra berörda aktörer som möter målgrupperna.

Den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen skulle bistå med sakkunskap och stödja Socialstyrelsen i sitt uppdrag. Socialstyrelsen skulle även samverka med Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). I uppdraget ingick även att inhämta kunskap från andra länder som har utvecklat stödmaterial för målgrupperna och från Radicalisation Awareness Network (RAN, se nedan).

Uppdraget har redovisats i rapporten Våldsbejakande extremism – Stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer. I rapporten behandlas bl.a. fördelningen av ansvar och uppdrag bland olika aktörer och var gränserna går aktörerna emellan. Socialtjänstens och andra aktörers åtaganden tydliggörs utifrån

relevant regelverk. Man lyfter också fram samverkan på generell nivå och hur informationsdelning och sekretess påverkar hur samverkan kan gå till. Rapporten uppmärksammar även sociala insatsgrupper där de vanligaste aktörerna är socialtjänst, polis och skola.

Rapporten innehåller även ett avsnitt om Exit-verksamheter:

I ett fåtal kommuner i landet – Stockholm, Bergslagen, Göteborg och Malmö – finns myndighetsdrivna så kallade exit- eller avhopparverksamheter, där framför allt polisen och/eller socialtjänsten är de centrala aktörerna. Samtliga myndighetsdrivna verksamheter arbetar specifikt med målgruppen avhoppare från kriminella grupperingar inom sitt geografiskt avgränsade upptagningsområde.

Verksamheterna erbjuder skyddat boende och stöd, och kan även koppla in andra relevanta aktörer beroende på individens specifika behov.

Det finns också ett antal icke myndighetsdrivna verksamheter, som till skillnad från de myndighetsdrivna vänder sig till personer från hela landet som vill lämna kriminella grupperingar. Vissa av verksamheterna har erfarenheter av att ge stöd till personer som vill lämna våldsbejakande extremistiska miljöer – det handlar framför allt om högerextrema rörelser. De icke myndighetsdrivna verksamheterna kan till exempel erbjuda kontaktperson, samtalsstöd, praktiskt stöd, påverkansprogram, arbetsutbildning och stödboende. Däremot har de svårare att erbjuda skydd om personerna har blivit hotade. Dessa verksamheter har ofta personal med egen bakgrund och erfarenhet i miljöer som påminner om de stödsökande individernas.

Handledning från RAN

Radicalisation Awareness Network (RAN) är ett nätverk under Europeiska kommissionens generaldirektorat för migration och inrikes frågor, som består av tjänstemän från olika delar av Europa som dagligen arbetar med personer som redan har radikaliserats eller som är i riskzonen för radikalisering. Bland dessa tjänstemän finns personer från polisväsendet och kriminalvården, men även personer som inte brukar vara involverade i kontraterrorism, som lärare, personer som arbetar med ungdomar, representanter för civilsamhället och lokala myndigheter samt tjänstemän från hälsovården.

RAN publicerade i juli 2017 en handbok om återvändare m.m., *Responses to returnees: Foreign terrorist fighters and their families*. Handboken innehåller 33 rekommendationer till EU:s medlemsstater. Rekommendationerna gäller

- riskbedömning och samarbete mellan flera myndigheter
- åtal och fängslande
- återanpassning i samhället av återvändare
- barn som återvänder
- sektorsöverskridande frågor (kön och kommunikation).

I handboken följer olika avsnitt om

- återvändare; fakta, siffror och profiler
- utredning och riskbedömning

- avtal mellan flera myndigheter om att ingripa
- frågor om straffrättsliga konsekvenser
- återanpassning i stället för straffrättsliga konsekvenser
- barn som återvänder
- sektorsöverskridande frågor.

Nationella insatsteam mot extremism

Den 7 juni 2017 träffades en överenskommelse om åtgärder mot terrorism (S, M, MP, C, L, KD). Överenskommelsen innehåller bl.a. följande under rubriken Nationella insatsteam mot extremism.

En permanent funktion för nationell samordning inrättas och ett stärkt stöd till avhoppare byggs upp. I det ingår ett kunskapsuppdrag samt rollen att utveckla insatser tillsammans med myndigheter, kommuner och det civila samhället. Arbetet stärks operativt genom konkret stöd från insatsteam till kommuner som har problem i individrelaterade ärenden.

Kommunerna ska få stöd i att ta fram lokala lägesbilder och handlingsplaner. Dessa ska kontinuerligt följas upp på nationell nivå. Nationell vägledning ska skyndsamt tas fram för att tydliggöra aktörernas ansvar för olika insatser när det gäller återvändare. För att stärka samhällets förmåga att kartlägga och förstå extremistisk propaganda, framförallt spridning och organisation på nätet, förstärks Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) uppdrag inom området. Lärare ska genom Skolverket få kompetensutveckling i att hantera extremism och rasism i klassrummet och bland elever i riskzonen.

Tidigare behandling

Riksdagen har på förslag av konstitutionsutskottet gjort tillkännagivanden till regeringen angående hantering av individer som återvänder:

- att det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands (våren 2016)
- om behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet (våren 2017).

Våren 2016 behandlade utskottet motioner om beredskap för att hantera avhoppare och exitverksamheter i betänkande 2015/16:KU4. Utskottet framhöll där betydelsen av att samhället på olika sätt markerar sitt avståndstagande från våld och antidemokratiska tendenser. Därför är det viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands. Utskottet föreslog att riksdagen skulle tillkänna detta för regeringen och därmed bifalla en motion. I betänkandet finns en reservation i denna del (SD). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Våren 2017 behandlade utskottet motionsyrkanden som gällde tillkännagivanden om avhopparverksamheter för personer som vill lämna våldsbejakande, extremistiska grupper och att underlätta etableringen av avhopparverksamheter för avhoppare och andra individer som vill lämna sina kopplingar till terroristorganisationer och våldsbejakande extremistgrupper (bet. 2016/17:KU23.) Utskottet uttalade att det är tydligt att det finns brister i arbetet med hanteringen av återvändare. Utskottet var därför positivt till den nationella samordnarens tankar om ett statligt, nationellt kompetensteam som kan ge stöd till bl.a. kommunerna. Ett sådant nationellt kompetensteam kan bli ett värdefullt stöd i kommunernas arbete med att hantera Daish-återvändare och avhoppare från extremistgrupper. Utskottet ansåg dock att regeringen utöver detta även borde överväga att inrätta en statlig avhopparverksamhet för Daish-återvändare och andra anhängare av våldsbejakande islamism, eftersom det trots olika insatser ännu inte har etablerats någon avhopparverksamhet för dessa grupper. Utskottet framhöll i detta sammanhang även vikten av att regeringen verkar för att öka kunskapen hos kommuner, skolan och andra aktörer om det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism och om hur radikaliserings arbetet upptäckas samt om hur kommunerna bör arbeta med återvändare. Utskottet föreslog att riksdagen skulle tillkännage detta för regeringen. I betänkandet finns reservationer i denna del (SD, - och V). Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2016/17:294).

Redovisning i skrivelse 75 av åtgärder som gäller beredskap för att hantera avhoppare samt om individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapsförhöjande åtgärder

När det gäller beredskap för att hantera avhoppare (bet. 2015/16:KU4, rskr. 2015/16:137), att det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks för att ha begått grova brott utomlands (bet.2015/16:KU4, s. 33 f.), har regeringen anfört följande i skrivelse 2016/17:75 (s. 214).

Den nationella samordnaren har i uppdrag att bistå kommunerna i att utveckla insatser för individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser (dir. 2016:43). Regeringen har i oktober 2016 gett nya uppdrag till Socialstyrelsen (Ku2016/02295/D), Statens institutionsstyrelse (Ku2016/02296/D) och Kriminalvården (Ju2016/06988/KRIM) om att vidareutveckla respektive myndighets arbete ytterligare när det gäller det förebyggande arbetet. Det handlar både om att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande extremism och utveckla arbetet med individer som är involverade i våldsbejakande extremism. Studier visar att psykisk ohälsa inte är ovanligt bland unga som radikaliserats och dragits in i våldsbejakande extremism. Socialstyrelsen har därför fått i uppdrag att göra en kartläggning av hälso- och sjukvårdens erfarenheter av ärenden som rör våldsbejakande extremism (Ku2016/02713/LS). Vidare har regeringen gjort förordningsändringar i förordning (2011:1508) för statsbidrag för verksamhet som värnar

demokratin, som gör det möjligt för organisationer att söka verksamhetsbidrag för befintliga verksamheter som ger stöd till individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser (Ku2016/02756/RS). Under 2017 avsätter regeringen 15 mnkr till statsbidrag som kommuner och det civila samhället kan söka för att utveckla verksamheter som förebygger våldsbejakande extremism, inklusive stöd till dem som vill lämna sådana rörelser. Regeringen avvaktar redovisningarna av dessa uppdrag innan en bedömning av vidare åtgärder kan vidtas. Punkten är inte slutbehandlad.

Däruöver har regeringen anfört följande i skrivelse 2017/18:75 (s. 263).

__ _ Samordnarens uppdrag slutredovisades den 12 januari 2018. __ _ I november 2017 gav regeringen ett utökat uppdrag till Kriminalvården i syfte att utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism (Ju2017/08663/Krim). Uppdraget innebär att myndigheten bl.a. ska intensifiera utbildningsinsatserna och utveckla beredskapen att arbeta med s.k. återvändare genom att i tillämpliga delar använda den manual som tagits fram av Radicalisation Awareness Network (RAN). Regeringen har även gett Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram en nationell vägledning för socialtjänstens arbete med enskilda individer och familjer som återvänder från strider för våldsbejakande extremistiska grupper i utlandet (Ku2017/01469/D). Vägledningen ska även utgöra ett stöd till socialtjänsten i ärenden som rör individer som är involverade i andra våldsbejakande extremistiska miljöer i Sverige och dessa individers närstående. Under 2018 avsätter regeringen 15 miljoner kr till statsbidrag som kommuner och det civila samhället kan söka för att bl.a. utveckla stödjande verksamheter för individer som vill lämna sådana rörelser. Regeringen avvaktar redovisningarna av dessa uppdrag innan en bedömning av vidare åtgärder kan vidtas. Punkten är inte slutbehandlad.

När det gäller bl.a. behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet, har regeringen anfört följande i skr. 2017/18:75 (s. 271).

Regeringen har inrättat ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism vid Brottsförebyggande rådet (Brå). Centret ska stärka och utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism genom att ge behovsanpassat stöd till aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism. Centret ska även samla och sprida kunskap och främja utvecklingen av och verka för en högre grad av effektivitet och samordning i det förebyggande arbetet. I arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism har behovet av ett förstärkt stöd avseende individrelaterade åtgärder gentemot till exempel avhoppare och återvändare lyfts fram. I uppdraget till Brå att vidta förberedelser inför inrättandet av centret ingår att redovisa hur ett sådant stöd skulle kunna tillgodoses och vilket stöd centrets verksamhet kan bidra med (Ju2017/07399/KRIM). I november 2017 gav regeringen även ett utökat uppdrag till Kriminalvården att utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism. Bl.a. ska myndigheten utveckla beredskap för att arbeta med s.k. återvändare genom att i tillämpliga delar använda den manual för arbetet med återvändare och deras familjer som har tagits fram av Radicalisation Awareness Network (RAN). Regeringen har utöver detta även gett Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram en nationell vägledning för socialtjänstens arbete med enskilda individer och familjer som återvänder från strider för våldsbejakande extremistiska grupper i utlandet (Ku2017/01469/D). Regeringen avvaktar redovisningarna av dessa

uppdrag innan en bedömning av vidare åtgärder kan vidtas. (se även redovisningen under rskr. 2015/16:137 punkt 9, åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism). Punkten är inte slutbehandlad.

Se även avsnitt Nationell samordning under rubrik Redovisning i skrivelse 75 av åtgärder som gäller förhindra radikaliserings och rekrytering i digitala miljöer.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att arbetet vid Centrum mot våldsbejakande extremism (CVE) nyss har påbörjats och att Brå i sin slutredovisning den 28 mars 2018 av uppdraget att förbereda för ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism bl.a. uttalade att en viktig uppgift under 2018 blir att ta fram en handbok i förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism. Vidare noterar utskottet att det behövsanpassade stödet till kommuner m.fl. ska lämnas genom exempelvis nationella insatsteam, enligt det regeringsbeslut där Brå getts i uppdrag att förbereda inrättandet av ett nationellt centrum mot extremism vid Brottsförebyggande rådet. Utskottet noterar också att arbetet vid Radicalisation Awareness Network (RAN) på flera sätt uppmärksammats av regeringen. Mot den bakgrunden och då regeringen uttalat att tillkännagivandet om beredskap för att hantera avhoppare och återvändare inte är slutbehandlat anser inte utskottet att det nu finns skäl att föreslå något tillkännagivande till regeringen. Utskottet avstyrker därmed motionerna 2017/18:3685 yrkande 51, 2017/18:3126 yrkande 3 och 2017/18:3898 yrkande 2.

Nationell samordning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om nationell samordning och en nationell kommunikationsstrategi och tillkänner det för regeringen.

Jämför reservation 20 (V).

Motionerna

I kommittémotion 2017/18:3735 yrkande 2 begär Tomas Tobé m.fl. (M) att riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ta fram en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet mot radikaliserings och terrorism. I motion 2017/18:229 av Said Abdu (L) begärs ett tillkännagivande om en specifik nationell samordnare med uppdrag att förbättra insatserna och de förebyggande metoderna mot högerextrema våldsverkare som radikaliserar i hemmen. Motionären uppmärksammar bl.a.

individer som kan planera sina terrorhandlingar under radarn. Genom att utforma en metodik för uppsökande verksamhet riktad mot ensamma män som isolerat sig från samhället skulle troligtvis både självmord och mord kunna avstyras. För detta krävs det insikt i problemet och politiskt mod att genomföra reformerna, anför motionären.

Beatrice Ask m.fl. (M, KD) begär i kommittémotion 2017/18:3126 yrkande 1 ett tillkännagivande om mobilisering av goda krafter i civilsamhället och näringslivet för att motverka våldsbejakande extremism och radikaliserings, särskilt i digitala miljöer, och om en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar. Motionärerna framhåller vikten av olika kommunikatörer sprider positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden, mot extremisternas konspiratoriska världsbild. Staten är, enligt motionärerna, ofta inte en effektiv avsändare av argument vare sig mot extremism eller för frihet och demokrati. I de grupper där islamister värvar nya anhängare har svenska myndigheter generellt sett låg trovärdighet. I stället behöver det civila samhället mobiliseras. Motionärerna menar att regeringen bör ta initiativ till en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar. I det arbetet är det viktigt att involvera t.ex. företag som arbetar med sociala medier, kommunikation och marknadsföring och sådana muslimska organisationer som tydligt tar avstånd från extremism och terrorism. Syftet bör vara att identifiera kommunikationsmetoder och utarbeta budskap som kan förväntas påverka olika målgrupper.

Roger Haddad m.fl. (L) begär i kommittémotion 2017/18:3583 yrkande 3 att riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell stödlinje bemannad dygnet runt och tillgänglig via nätet och tillkännager detta för regeringen. Motionärerna anför att en fransk stödlinje mot radikaliserings är väl utbyggd, och det finns där ett brett och systematiskt arbete mellan olika samhällsaktörer för att fånga upp larmsignaler. Däremot är det, enligt motionärerna, i Sverige alltför svårt att få hjälp för enskilda som känner oro för att någon är på väg att radikaliseras. Den nationella stödtelefon som startades 2015 är bara bemannad dagtid på vardagar, och inte ens hälften av alla inkommande samtal har besvarats. Motionärerna anser att en nationell orostelefon måste fungera dygnet runt, även på helger, och att det måste gå att kontakta stödlinjen digitalt.

Gällande ordning m.m.

Ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism har inrättats vid Brå, CVE. Enligt 7 § förordningen med instruktion för Brottsförebyggande rådet ska centrumet från i huvudsak kriminalpolitiska utgångspunkter stärka och utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism genom att

- främja utvecklingen av förebyggande arbete på nationell, regional och lokal nivå

- verka för en högre grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet
- ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism, och
- samla och sprida kunskap om förebyggande av våldsbejakande extremism baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik.

Enligt Brås webbplats startar centrets stöd- och rådgivningsfunktion för yrkesverksamma den 1 april 2018. För den som är orolig för att någon dras till en våldsam ideologi eller rörelse, hänvisas till Rädda Barnens orostelefon och oroschatt.

Regeringsuppdrag till Brå

Regeringen har, som nämnts ovan i avsnittet Inledning, givit Brå i uppdrag att vidta förberedelser inför inrättandet av ett nationellt centrum mot extremism vid Brottsförebyggande rådet. Enligt regeringsbeslutet ska Brå vidta nödvändiga förberedelser inför inrättandet av centret. Brå ska i relevanta delar inhämta kunskap från den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ju 2018:18), det nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötland samt andra berörda myndigheter och aktörer. Brå ska även inhämta kunskap från Danmark, som nyligen inrättat ett centrum mot våldsbejakande extremism. Erfarenheterna av det arbete som bedrivits mot våldsbejakande extremism sedan 1990-talet ska tas till vara. Uppdraget ska redovisas senast den 29 mars 2018.

Nationellt centrum mot våldsbejakande extremism som inrättats vid Brå (CVE) har bl.a. i uppdrag att främja utvecklingen av förebyggande arbete på nationell, regional och lokal nivå, att verka för en högre grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet samt att ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism. Det behovsanpassade stödet till kommuner m.fl. ska lämnas genom exempelvis nationella insats-team, enligt det regeringsbeslut där Brå getts i uppdrag att förbereda inrättandet av ett nationellt centrum mot extremism vid Brottsförebyggande rådet.

Överenskommelse om åtgärder mot terrorism

Den 7 juni 2017 träffades en överenskommelse om åtgärder mot terrorism (S, M, MP, C, L, KD). Överenskommelsen har sin utgångspunkt i den tidigare Överenskommelse kring åtgärder mot terrorism från december 2015 (bet. 2015/16:KU4 s. 19, 25, 31 f.). I överenskommelsen berörs bl.a. nationella insats-team mot extremism:

En permanent funktion för nationell samordning inrättas och ett stärkt stöd till avhoppare byggs upp. I det ingår ett kunskapsuppdrag samt rollen att utveckla insatser tillsammans med myndigheter, kommuner och det civila samhället. Arbetet stärks operativt genom konkret stöd från insatsteam till kommuner som har problem i individrelaterade ärenden.

Kommunerna ska få stöd i att ta fram lokala lägesbilder och handlingsplaner. Dessa ska kontinuerligt följas upp på nationell nivå. Nationell vägledning ska skyndsamt tas fram för att tydliggöra aktörernas ansvar för olika insatser när det gäller återvändare. För att stärka samhällets förmåga att kartlägga och förstå extremistisk propaganda, framförallt spridning och organisation på nätet, förstärks Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) uppdrag inom området. Lärare ska genom Skolverket få kompetensutveckling i att hantera extremism och rasism i klassrummet och bland elever i riskzonen.

Redovisning i skrivelse 75 av åtgärder som gäller förhindra radikaliserings och rekrytering i digitala miljöer

När det gäller riksdagens tillkännagivande om att förhindra radikaliserings och rekrytering i digitala miljöer, att det är viktigt att i digitala miljöer där det förekommer våldsförhållande budskap som utgör verktyg för rekrytering till extremistiska organisationer och konstellationer sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden (bet. 2015/16:KU4, s. 26 f.), har regeringen anfört följande i skrivelse 2016/17:75 (s. 214).

Regeringen har gett Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) i uppdrag av regeringen att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda under 2016–2018 (Ku2016/01373/D). Medie- och informationskunnighet har kommit att bli ett viktigt verktyg i det förebyggande arbetet mot hot, hat, rasism och våldsbejakande extremism. Regeringen har därför gett Statens medieråd i uppdrag att utveckla och översätta det digitala utbildningsmaterialet MIK för mig (Ku2016/01622/LS). Regeringen avvaktar redovisningarna av dessa uppdrag innan en bedömning av vidare åtgärder kan göras. Punkt 7 är därmed inte slutbehandlad.

Därefter har regeringen lämnat följande redovisning i regeringens skrivelse 2017/18:75 (s. 262 f.).

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) har fått i uppdrag att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda under 2016–2018 (Ku2016/01373/D). I linje med den nya överenskommelsen om åtgärder mot terrorism från den 7 juni 2017 som regeringen har slutit med Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna avser regeringen förstärka FOI:s uppdrag i syfte att göra ytterligare och mer fördjupade analyser och utveckla samverkan med internationella aktörer. Statens medieråd har i samarbete med Forum för levande historia och Konstfack tagit fram ett stödmaterial för pedagoger: *Propaganda och bilders makt – hur och varför?* (Ku2017/00595/D). Materialets målsättning är att bidra till att stärka ungas förmåga att kunna urskilja starkt vinklade budskap samt stötta pedagoger i deras arbete. Materialet kompletterar myndighetens digitala utbildningsmaterial om medie- och informationskunnighet; MIK för mig.

Regeringen avvaktar redovisningarna av uppdraget till FOI innan en bedömning av vidare åtgärder kan göras. Punkt 7 är därmed inte slutbehandlad.

Se även avsnittet Individier som återvänder under rubrik Redovisning i skrivelse 75 av åtgärder som gäller beredskap för att hantera avhoppare.

Tidigare behandling

Våren 2017 behandlade utskottet ett motionsyrkande om ett tillkännagivande om att regeringen ska ta fram en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet mot radikaliserings och terrorism (bet. 2017/17:KU:23). Utskottet ansåg det viktigt att regeringen säkerställer att de övergripande strategier som utarbetats för att förebygga våldsbejakande extremism omsätts i konkreta åtgärder, vilket är en förutsättning för att strategierna ska få genomslag i verkligheten. Utskottet fann för dagen inte skäl att göra något tillkännagivande med anledning av motionen.

Vidare avstyrkte utskottet våren 2017 en motion om att tillsätta en särskild nationell samordnare för högerextrema våldsverkare som radikaliseras i hemmen, varvid utskottet uppmärksammade att som framhålls av samordnaren för våldsbejakande extremism tar samordnarens uppdrag sikte även på högerextrema miljöer och ensamagerande individer.

Utskottet avstyrkte hösten 2016 ett motionsyrkande om att anslaget 6:1 Allmänna val och demokrati skulle vara 30 000 000 kronor högre för 2017 än regeringen föreslagit (bet. 2016/17:KU1). I denna del föreslog motionärerna en ökning av anslaget för att vidta åtgärder för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism och för att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna. Förstärkningen av anslaget skulle enligt motionärerna bl.a. användas för att finansiera verksamhet inom ramen för en nationell kommunikationsstrategi och för att finansiera mer forskning om våldsbejakande extremism.

Motionsyrkanden om en stödtelefon har behandlats av utskottet tidigare, senast våren 2017 (bet. 2016/17:KU23). Utskottet uttalade då att den utvärdering av stödtelefonen som regeringen låtit utföra (se samma bet. s. 68 f.) visade på behov av en nationell stödtelefon för anhöriga och yrkesverksamma, men att det funnits brister i den tidigare verksamheten. Utskottet förutsatte att de brister som utvärderingen påvisat snarast skulle åtgärdas och att regeringen noga följer det fortsatta arbetet (reservation V).

Utskottets ställningstagande

Utskottet välkomnar att regeringen i linje med överenskommelsen om åtgärder mot terrorism från den 7 juni 2017 avser att förstärka uppdraget till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) i syfte att göra ytterligare och mer fördjupade analyser och utveckla samverkan med internationella aktörer. Utskottet välkomnar vidare att ett stödmaterial för pedagoger tagits fram som är tänkt att stärka ungas förmåga att urskilja starkt vinklade budskap.

Internet och sociala medier används ofta för att sprida våldsförhållande budskap och utgör ett kraftfullt verktyg i rekryteringen till extremistiska grupperingar. Utskottet vill framhålla vikten av ett proaktivt förhållningssätt för att upptäcka och agera mot våldsbejakande propaganda och rekrytering till terroristorganisationer, vänsterextrema, högerextrema och islamistiska. En del av ett framgångsrikt, proaktivt arbete för att motverka våldsbejakande extremism och radikaliserings i digitala miljöer är att bemöta de extremistiska uttrycken där de visar sig och ifrågasätta och motbevisa påståenden och mytbildning. Det behövs även att olika typer av kommunikatörer sprider positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden.

Det civila samhället behöver mobiliseras. Utomlands finns goda exempel på kommunikationsarbete som drivs av enskilda individer och ideella 30 organisationer, t.ex. den brittiska kampanjen #notinmyname ("inte i mitt namn") som byggs upp av brittiska muslimer som tar avstånd från Daish. Fler exempel finns. Också i Sverige finns enskilda goda exempel, men mycket mer behövs. Utskottet anser att regeringen bör ta initiativ till en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar i syfte att bl.a. identifiera kommunikationsmetoder.

Vidare bör det förebyggande arbetet ske på bred front och omfatta ett antal olika åtgärder. Allmänt sett behöver kunskapen öka i samhället, framför allt hos offentliga aktörer. Det är också viktigt att enskilda som känner oro för att någon är på väg att radikaliseras kan få hjälp, t.ex. genom en nationell stödtelefon.

Utskottet föreslår att riksdagen ställer sig bakom vad utskottet nu anfört och tillkännager detta för regeringen. Utskottet tillstyrker därmed delvis motionerna 2017/18:3735 yrkande 2, 2017/18:3126 yrkande 1 och 2017/18:3583 yrkande 3 samt avslår motion 2017/18:229.

Kommunernas ansvar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner angående kommunernas ansvar när det gäller förebyggande av våldsbejakande extremism.

Jämför reservation 21 (M, L, KD).

Motionerna

Robert Hannah (L) begär i motion 2017/18:497 yrkande 3 ett tillkännagivande till regeringen om att kommuner som har problem med våldsbejakande extremism bör vara skyldiga att ta fram handlingsplaner för att bekämpa våldsbejakande extremism. Motionären framhåller vikten av samverkan och utbildning samt anfört att det är viktigt att tidigt upptäcka personer som är på väg in i radikala miljöer.

I kommittémotion 2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) begärs i yrkande 3 ett tillkännagivande om att ansvaret för arbetet att motverka radikaliserings och våldsbejakande extremism ska ligga på högsta politiska nivå i kommunerna. Motionärerna framhåller att Sverige ska ha en trygghet att lita på och att det kräver att kraftfulla åtgärder mot terrorism vidtas. Motionärerna anför att i utanförskapsområden och för de människor som bor där, sker i allmänhet omfattande insatser från kommuners sida. För att arbetet med att motverka radikaliserings och våldsbejakande extremism ska tas på största allvar och även få den tyngd som är nödvändig för att långsiktigt kunna nå framgång anser motionärerna att ansvaret för detta arbete ska ligga på högsta politiska nivå i kommunerna. Detta kan enligt motionärerna hanteras exempelvis genom att ansvaret tydliggörs genom att det inarbetas i en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet. Om det skulle visa sig vara otillräckligt eller av andra skäl inte bedömas vara lämpligt bör lagstiftning där ansvaret tydliggörs övervägas.

I kommittémotion 2017/18:3898 av Andreas Carlson m.fl. (KD) begärs i yrkande 1 ett tillkännagivande till regeringen om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikaliserings. Motionärerna anför att det är viktigt att bryta det utanförskap som råder i vissa storstadsförorter som kan fungera som grogrund för extrema organisationer. Det är också viktigt att fler goda krafter står upp för tolerans och mot extremism, anför motionärerna, som menar att exempelvis föreningar och religiösa församlingar kan spela en viktig roll. Enligt motionärerna krävs det helt uppenbart en mer aktiv politik på området, och kommunerna måste ha konkreta strategier för hur man stärker tolerans, icke-diskriminering, grundläggande rättigheter, religionsdialog och annan samhällsdialog.

Nationell strategi mot våldsbejakande extremism

I den nationella strategi som den nationella samordnaren presenterade i juni 2016 anför bl.a. följande om kommunernas ansvar.

För att säkerställa att det kommunala arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism fungerar i alla dimensioner – främja, förebygga, förhindra – krävs att en samordnande funktion koordinerar arbetet i samverkan med lokal och nationell nivå, verksamheter inom det civila samhället och den privata sektorn. Kommunerna ska ansvara för och leda samverkan med relevanta aktörer som kan stärka den lokala motståndskraften mot våldsbejakande extremism.

Överenskommelser om åtgärder mot terrorism

I överenskommelsen (S, M, MP, C, L och KD) från december 2015 nåddes enighet om att kommunerna har ett ansvar för ett strukturerat och konkret arbete med att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande grupper. I överenskommelsen uttalas att det är viktigt att det lokala och centrala ansvaret samspelar vad gäller återvändare. Regeringen ska överväga

vilka åtgärder som kan vidtas om det finns kommuner som inte lever upp till sitt ansvar. Det civila samhällets roll i arbetet mot våldsbejakande extremism kan inte nog understrykas.

Tidigare behandling

Våren 2017 behandlade utskottet (bet. 2016/17:KU23) motioner om att tydliggöra kommunernas ansvar för förebyggande arbete mot terrorism och stöd till kommunerna för att arbeta mot våldsbejakande extremism. I motionerna framfördes bl.a. att man ville stimulera ett förstärkt förebyggande arbete i landets kommuner och stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikaliserings. Vidare framfördes att kommuner som har problem med våldsbejakande extremism bör vara skyldiga att ta fram handlingsplaner. Utskottet uttalade då följande:

Den nationella samordnaren har nyligen presenterat delbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar. I delbetänkandet analyseras bl.a. kommunernas ansvar för att förebygga radikaliserings och rekrytering i våldsbejakande miljöer. Vidare lämnas förslag om att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska ta över samordningsuppdraget fr.o.m. januari 2018 med länsstyrelserna som regionala motorer. Delbetänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet. Utskottet avstyrker motionsyrkandena med hänvisning till den pågående beredningen.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att CVE:s arbete nyss har påbörjats och att Brå ska redovisa sitt uppdrag att vidta förberedelser inför inrättandet av centret senast den 29 mars 2018. Mot den bakgrunden anser inte utskottet att det nu finns skäl att föreslå något tillkännagivande till regeringen. Utskottet avstyrker motionerna 2017/18:497 yrkande 3, 2017/18:3735 yrkande 3 och 2017/18:3898 yrkande 1.

Utländska bidrag till svenska trossamfund

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att utreda hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp, ändamål och villkor som förekommer.

Jämför reservation 22 (M, SD, KD).

Motionen

I kommittémotion 2017/18:3126 yrkande 2 begär Beatrice Ask m.fl. (M, KD) ett tillkännagivande till regeringen om en översyn av hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp, ändamål och

villkor som förekommer. Motionärerna anför bl.a. att det är väl känt att saudier och Saudiarabien ger ekonomiskt stöd till muslimsk verksamhet, t.ex. moskéer, på olika platser i världen. Vidare anför motionärerna att det är oklart i vilken utsträckning som trossamfund i Sverige tar emot utländska bidrag och i vilken mån dessa bidrag är förknippade med villkor av olika slag. För att få en tydligare bild av detta och därmed bättre kunna bedöma om sådana bidrag utgör ett påtagligt problem menar motionärerna att regeringen bör ta initiativ till en översyn av hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp, ändamål och villkor som förekommer. Motionärerna uppger att sådana mer eller mindre omfattande översyner har genomförts i andra europeiska länder samt hänvisar till i rapporten Trossamfund som tar emot pengar (dnr 2017:759) från Riksdagens utredningstjänst som redogör för studier från Tyskland, Frankrike och Nederländerna.

Rapporten Trossamfund som tar emot pengar

Riksdagens utredningstjänst har i rapporten Trossamfund som tar emot pengar (dnr 2017:759) behandlat frågan om vilka trossamfund i Sverige som tar emot pengar från utomeuropeiska länder och hur mycket de i så fall tar emot per trossamfund och år. I rapporten redovisas viss information från SCB och Svensk insamlingskontroll. Det är emellertid svårt, anför det i rapporten, att utifrån dessa uppgifter dra några långtgående slutsatser om hur stora bidrag olika trossamfund eventuellt får från utomeuropeiska länder.

Tidigare behandling

Riksdagen har gjort två tillkännagivanden som rör stöd från stat och kommun i Sverige.

Våren 2016 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen om att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna eftersom de inte lever upp till grundläggande demokrativärderingar; riksdagen följde utskottet (bet. 2015/16:KU4, rskr. 2015/16:136–137).

Våren 2017 gjorde riksdagen, på förslag av utskottet, ett tillkännagivande om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (bet. 2016/17:KU23, rskr. 2016/17:294). I utskottsbetänkandet fanns en reservation i denna fråga (V).

Utskottets ställningstagande

Utskottet, som inte ser skäl att föreslå ett tillkännagivande om att utreda hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp,

ändamål och villkor som förekommer, avstyrker motion 2017/18:3126 yrkande 2.

Reservationer

1. Rättighetskydd för en enskild mot en annan enskild, punkt 1 (M)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2016/17:3291 av Andreas Norlén m.fl. (M) och
avslår motion
2016/17:1183 av Anette Åkesson (M).

Ställningstagande

Inte bara stater utan även enskilda personer och organisationer kan kränka mänskliga fri- och rättigheter. Detta konstaterande ska även ses i ljuset av Europadomstolens praxis. Enligt Europadomstolen handlar Europakonventionen inte enbart om skydd av mänskliga rättigheter gentemot stater, utan också om att konventionsstaterna har ett ansvar för att skydda enskilda från rättighetskränkningar utförda av andra enskilda.

Vi menar att det vore värdefullt att i regeringsformens andra kapitel slå fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda. Vad vi efterlyser är ett allmänt stadgande om statens skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda. Ett sådant stadgande skulle kunna tjäna som en påminnelse till lagstiftaren att beakta detta perspektiv i lagstiftningsarbetet, men också som en signal till alla som bor i Sverige att rättighetskränkningar är något mycket allvarligt och något som riksdagen har tagit avstånd ifrån genom ett så tungt vägande stadgande som en grundlagsbestämmelse. Även om stadgandet formellt sett riktar sig till lagstiftaren är mottagarkretsen i själva verket alla invånare, om man resonerar utifrån en allmänpreventiv utgångspunkt.

När det gäller frågan om att stärka det rättsliga skyddet för äganderätten till fast egendom, är vi eniga med utskottsmajoriteten.

2. En äganderätts- och näringsfrihetskommision, punkt 2 (M, C, L, KD)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Per-Ingvar Johnsson (C), Tina Acketoft (L), Tuve Skånberg (KD), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkande 4.

Ställningstagande

Frågor om äganderättens och näringsfrihetens ställning aktualiseras ofta i dagens Sverige. Olika intressen och principer måste alltid vägas mot varandra om de kommer i konflikt när konkreta fall ska avgöras, t.ex. när äganderättens princip står mot intresset att bygga en ny väg, men frågan är om äganderätten och näringsfriheten får stå tillbaka i alltför hög grad i dag. Vi menar att det är ett problem att det är lättare att inskränka äganderätten och näringsfriheten än vissa andra fri- och rättigheter i och med att begränsningsreglerna och reglerna om vilandeförklaring inte är tillämpliga på äganderätten och näringsfriheten.

Mot bakgrund av äganderättens och näringsfrihetens grundläggande betydelse för ett fritt och välmående samhälle framstår det som angeläget att nu göra en omfattande kartläggning av hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten i dagens Sverige.

3. En gemensam värdegrund, punkt 3 (M, C, KD)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Per-Ingvar Johnsson (C), Tuve Skånberg (KD), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:3288 av Andreas Norlén m.fl. (M) yrkande 1.

Ställningstagande

Vi bor i ett land där människor med olika ursprung, yrken, intressen och identiteter lever tillsammans. Människor har olika politiska och religiösa uppfattningar. Samhället vilar dock på en värdegrund för hur vi ska förhålla oss till och bete oss mot varandra. Det är en viktig del av det som håller samman vårt samhälle. Dessa värderingar är också djupt förankrade hos de allra flesta som bor i Sverige.

Det handlar exempelvis om alla människors lika värde, allas rätt till sitt liv och sin frihet, vikten av en fungerande rättsstat samt rätten att ha en religion men också att avstå från att ha en religion. För ett starkare Sverige behöver vi lyfta fram och öka stödet för de demokratiska värderingar och värderingar om mänskliga rättigheter som också är svenska värderingar. Värderingar om att varje människa ska ha frihet att råda över sitt eget liv och rätt att forma det efter sina val är starka i vårt land.

Hedersrelaterat våld och förtryck utgör ett allvarligt hot mot mänskliga fri- och rättigheter i vårt land, och det behöver lyftas fram som en prioriterad MR-fråga. Det är också viktigt att lyfta fram och öka stödet för de demokratiska värderingar och värderingar om mänskliga rättigheter som också är svenska värderingar. Sverige måste än mer aktivt än i dag gripa in till skydd för de människor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Fler insatser krävs för att motverka hedersvåldet och förtrycket – både från myndigheter och från de grupper där förtrycket förekommer. Diskussionen om våra mänskliga fri- och rättigheter, demokratiska värderingar och jämställdhet måste hållas levande. De värderingar som har gjort Sverige till ett av världens bästa länder att leva i är värda att försvara.

Jämställdhet mellan kvinnor och män är av stort värde, och decennier av jämställdhetskamp har gjort Sverige till ett av världens mest jämställda länder. Det är mycket allvarligt när jämställdheten hotas av fundamentalistiska och traditionalistiska krafter som inskränker människors, ofta flickors, kvinnors och hbtq-personers, frihet.

Att blunda för hedersvåld och hedersförtryck är att svika de människor som är utsatta. När värderingarna om jämställdhet och frihet utmanas så måste det motverkas dels genom en livskraftig värderingsdebatt, dels genom konkret politik. Det svenska samhället behöver arbeta mer aktivt med att motarbeta ojämställdheten samt stödja människor och organisationer som vill ha jämställdhet och respekt för individens frihet i alla delar av Sverige.

4. Ett tredje juridiskt kön, punkt 4 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:3596 av Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V) yrkande 1 och avslår motionerna

2016/17:58 av Robert Hannah (L) yrkande 1,

2016/17:1079 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 13,

2016/17:2811 av Börje Vestlund m.fl. (S),

2017/18:750 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan Gustafsson (båda S),

2017/18:1820 av Teres Lindberg m.fl. (S) och

2017/18:2857 av Rickard Nordin (C).

Ställningstagande

I vissa andra länder finns möjlighet för individen att efter egen begäran folkbokföras i en tredje könskategori, som är jämställd med man och kvinna, men inte är någotdera. Det kan vara en lösning för individer som inte vill kategoriseras som vare sig man eller kvinna.

Det är viktigt att understryka att frågan om ett tredje juridiskt kön inte bara rör intersexuella. För personer som definierar sig som både man och kvinna, varken eller, eller som upplever att könstillhörigheten varierar skulle ett tredje juridiskt kön fylla en mycket viktig funktion. Alla människor har rätt att få sin könsidentitet respekterad och erkänd. Det är både en fråga om rättvisa och psykiskt välbefinnande samt en mänsklig rättighet. Ett tredje juridiskt kön skulle självklart vara en valmöjlighet för den enskilde, ingen ska kunna kategoriseras som ett tredje juridiskt kön mot sin vilja.

Att erkänna ett tredje kön i lagstiftningen skulle dessutom innebära att vi rör oss från den nuvarande tvåkönade modellen och vidgar föreställningarna om den mänskliga existensen. Om vi inte är så fasta i våra föreställningar om vad som är typiskt manligt och kvinnligt skapas förutsättningar för en större variation av hur vi uttrycker oss i våra könsroller samtidigt som det på sikt kan ändra negativa attityder och minska fördomar mot transpersoner, intersexuella och andra personer som i dag ses som normbrytare. Detta skulle i sin tur leda till att diskrimineringen och våldet mot dessa grupper minskar.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man.

5. Ett tredje juridiskt kön, punkt 4 (L)

av Tina Acketoft (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2016/17:1079 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 13,
bifaller delvis motion
2016/17:58 av Robert Hannah (L) yrkande 1 och
avslår motionerna
2016/17:2811 av Börje Vestlund m.fl. (S),
2017/18:750 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan Gustafsson (båda S),
2017/18:1820 av Teres Lindberg m.fl. (S),
2017/18:2857 av Rickard Nordin (C) och
2017/18:3596 av Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V) yrkande 1.

Ställningstagande

Det finns ett antal individer som inte vill kategoriseras som vare sig män eller kvinnor. I vissa andra länder har detta tillgodosetts genom att individen efter egen begäran kan folkbokföras i en tredje könskategori.

Vi anser att för- och nackdelar med att införa ett tredje juridiskt kön bör utredas också i Sverige. Frågan är komplex och meningarna inom hbt-rörelsen flera. En grundläggande princip är att det tredje alternativet i så fall ska vara en valmöjlighet för de personer som själva önskar det, inte något som individer tilldelas. En annan viktig princip är att det fortsatta behovet av könsuppdelad statistik beaktas.

6. Diskriminering m.m., punkt 5 (M)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkande 2 och
avslår motionerna

2016/17:2560 av Mikael Jansson och David Lång (båda SD) yrkandena 2 och 3,

2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkandena 3 och 4,

2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkandena 3 och 4 samt

2017/18:3881 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 6.

Ställningstagande

I 2 kap. 12 § regeringsformen stadgas att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning. Det kan jämföras med formuleringen i 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) som lyder ”Denna lag har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder”. Vi anser att diskrimineringslagen har en rimligare utgångspunkt än regeringsformen, när det gäller avgränsningen av diskrimineringsskyddet.

Den centrala skillnaden mellan dessa båda bestämmelser är att den förstnämnda uttryckligen säger att diskrimineringskyddet enbart gäller den som tillhör en minoritet, medan den begränsningen inte finns i diskrimineringslagen. Även den som i t.ex. etniskt hänseende tillhör majoritetsbefolkningen, den som vad avser sexuell läggning tillhör majoriteten genom att vara heterosexuell och den som tillhör Sveriges största religiösa samfund Svenska kyrkan kan alltså utsättas för diskriminering på etnisk, sexuell respektive religiös grund i diskrimineringslagens mening – men omfattas inte av diskrimineringsförbudet i regeringsformen.

Självklart är det angeläget att ha ett starkt skydd för personer som i något avseende tillhör en minoritet, eftersom diskriminering inte sällan innebär att en majoritet på ett orättfärdigt sätt tar sig rätten att göra något på en minoritets bekostnad. Samtidigt är det viktigt att se vad det är som typiskt sett gör att diskriminering är orättfärdigt: Att en individ blir behandlad annorlunda – sämre – på grund av en egenskap som individen inte själv har kunnat påverka. Kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder är givna omständigheter som individen har att förhålla sig till, men inte kan ändra på (annat än i några få undantagsfall), och därför uppfattar vi det som orättfärdigt att hålla faktorer av det slaget mot en individ som något negativt. Men det blir inte mindre orättfärdigt att särbehandla en individ utifrån exempelvis hans eller hennes kön eller etnicitet bara för att han eller hon tillhör en majoritet i det aktuella hänseendet. Särbehandlingen bygger likafullt på en omständighet som individen inte har kunnat påverka.

Därmed har diskrimineringslagen en rimligare utgångspunkt än regeringsformen, när det gäller avgränsningen av diskrimineringsskyddet. Vi anser därför att utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen bör övervägas vid nästa översyn av regeringsformen. Då skulle man även kunna överväga om ytterligare diskrimineringsgrunder bör införas i regeringsformen. Diskrimineringslagen innehåller, som framgår ovan, fler grunder än regeringsformen.

7. Diskriminering m.m., punkt 5 (SD)

av Jonas Millard (SD) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2016/17:2560 av Mikael Jansson och David Lång (båda SD) yrkandena 2 och 3,

2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkandena 3 och 4 samt

2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkandena 3 och 4 samt avslår motionerna

2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkande 2 och

2017/18:3881 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 6.

Ställningstagande

Vi anser att dagens grundlagsreglering när det gäller diskriminering är olycklig då den utesluter svenskar och lätt leder till ett resonemang som landar i att ”alla är jämlika men vissa är mer jämlika”. För oss är det självklart att ingen ska behöva utsättas för diskriminering och definitivt inte på grundval av några omständigheter som rör den enskilde som person.

Vidare vänder vi oss emot att, som grundlagen i dag stadgar, det allmänna ska främja minoritetens egen kultur och samfundsliv i Sverige. Detta är enligt vår mening extra olyckligt då det inte överensstämmer med principen om att invandrare i Sverige ska assimileras, inte integreras. Sådana kulturella undantag bör endast vara förbehållna Sveriges fem erkända historiska minoriteter.

8. Diskriminering m.m., punkt 5 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:3881 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 6 och avslår motionerna

2016/17:2560 av Mikael Jansson och David Lång (båda SD) yrkandena 2 och 3,

2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkandena 3 och 4,

2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkandena 3 och 4 samt

2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkande 2.

Ställningstagande

Kampen för hbtq-personers juridiska rättigheter har de senaste åren tagit viktiga kliv framåt. Lagstiftningen ger dock fortfarande inte hbtq-personer och då särskilt transpersoner ett heltäckande straffrättsligt skydd. Därför bör det införas ett grundlagsskydd mot lagar och föreskrifter som missgynnar någon på grund av könsidentitet eller könsuttryck. Regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att könsidentitet och könsuttryck läggs till i uppräkningsdelen i 2 kap. 12 § regeringsformen.

9. Återkallande av medborgarskap, punkt 7 (M)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 26, bifaller delvis motionerna

2017/18:1519 av Lars Beckman (M) och

2017/18:3179 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkandena 7 och 8 samt avslår motionerna

2016/17:173 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2016/17:2299 av Kent Ekeroth och Adam Marttinen (båda SD) yrkande 3,
2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkande 11,
2016/17:3302 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 44,
2016/17:3409 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 42,
2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkande 11,
2017/18:887 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -) yrkande 4,
2017/18:2377 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2017/18:3394 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 39 och
2017/18:3890 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkandena 49 och 51.

Ställningstagande

Inom EU har 19 länder regler om förlust av medborgarskap till följd av frivillig tjänstgöring i utländsk militär styrka eller på grund av gärningar som är till allvarlig skada för statens vitala intressen. Vi anser att de svenska reglerna om medborgarskap bör harmoniseras med reglerna i andra jämförbara länder, framför allt Tyskland, Norge, Danmark och Finland.

Det finns i dag i Sverige ingen möjlighet att återkalla ett medborgarskap då en person har fått medborgarskapet genom oriktiga uppgifter eller mutor. Detta skiljer oss från exempelvis Tyskland, Danmark, Norge, Finland, Nederländerna, Storbritannien och Kanada. En återkallelse av medborgarskap på grund av oriktiga uppgifter eller mutor får enligt folkrätten ske även om det leder till statslöshet, och så fungerar det i länder som Danmark och Norge. Att personen som berörs skulle bli statslös ska därför inte hindra återkallelse, men ska särskilt beaktas inom ramen för en proportionalitetsbedömning, där en avvägning ska göras mellan å ena sidan hur klandervärt beteendet är och å andra sidan hur ingripande ett återkallelsebeslut blir för den enskilde. Vi vill att en sådan möjlighet, som kräver grundlagsändring, införs.

Det finns i Sverige i dag inte heller någon möjlighet att återkalla medborgarskap till följd av frivillig tjänstgöring i utländsk militär styrka eller till följd av gärningar som är till allvarlig skada för statens vitala intressen. Detta skiljer oss från länder som Tyskland, Danmark och Finland. I Norge förbereds en motsvarande lagstiftning. Vi vill att en sådan möjlighet till återkallelse införs även i Sverige. Även här krävs grundlagsändring. Med gärning som är till allvarlig skada för statens vitala intressen kan t.ex. avses ett terroristbrott. Däremot avses inte allvarliga brott i allmänhet. En möjlighet till återkallelse i dessa situationer bör införas för att värna Sveriges säkerhetsintressen och respekten för det svenska medborgarskapet. Återkallelse i dessa fall får – till skillnad från återkallelse vid oriktiga uppgifter eller mutor – enligt folkrätten inte leda till statslöshet och får inte tillämpas på den berördes barn.

Enligt 1997 års Europarådskonvention om nationalitet har Sverige åtagit sig att sträva efter att inte göra någon skillnad mellan infödda och naturaliserade medborgare. Denna skrivning har medfört att Danmark och

Norge inte gör någon skillnad beroende på hur medborgarskapet har uppkommit vid tillämpning av de regler som de har respektive håller på att införa om återkallelse av medborgarskap. Sverige bör agera på motsvarande sätt.

Vi anser att frågan om återkallelse av medborgarskap bör utredas i Sverige.

10. Återkallande av medborgarskap, punkt 7 (SD)

av Jonas Millard (SD) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

a) Riksdagen antar som vilande reservanternas förslag i bilaga 2 till lag om ändring i regeringsformen.

b) Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen om medborgarskap eller uppehållstillstånd på falska grunder och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2016/17:2299 av Kent Ekeröth och Adam Marttinen (båda SD) yrkande 3,

2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkande 11,

2016/17:3409 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 42,

2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkande 11,

2017/18:887 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -) yrkande 4 och

2017/18:3890 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkandena 49 och 51,

bifaller delvis motionerna

2016/17:173 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3 samt

2017/18:2377 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3 samt

avslår motionerna

2016/17:3302 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 44,

2017/18:1519 av Lars Beckman (M),

2017/18:3179 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkandena 7 och 8,

2017/18:3394 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 39 och

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 26.

Ställningstagande

Det förekommer att människor ljuger eller mutar tjänstemän för att få uppehållstillstånd och senare medborgarskap i Sverige. Vidare förekommer det att individer ger sig av för att delta i främmande makts styrkor på ett sätt som strider mot internationell lag eller Sveriges intressen, såsom terrorism. Vi tycker att felaktigt förvärvade eller uppenbart förbrukade medborgarskap ska kunna återkallas, även om det innebär att en sådan person blir statslös.

Den som dömts för terroristbrott ska alltså kunna få sitt svenska medborgarskap indraget, inte bara då personen har dubbelt medborgarskap utan även om det gör en person statslös.

Den som erhåller medborgarskap eller uppehållstillstånd på falska grunder, genom att ljuga om sin identitet eller andra förutsättningar, ska omgående få dessa ogiltigförklarade samt utvisas ur landet som följd.

Det ovan sagda anser vi att riksdagen bör ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Vi anser att regeringsformen bör ändras så att det blir möjligt att återkalla medborgarskap som förvärvats genom oriktiga eller ofullständiga uppgifter eller genom annat otillbörligt förfarande.

11. Återkallande av medborgarskap, punkt 7 (KD)

av Tuve Skånberg (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2016/17:3302 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 44 och

2017/18:3394 av Aron Modig m.fl. (KD) yrkande 39 och

avslår motionerna

2016/17:173 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,

2016/17:2299 av Kent Ekeroth och Adam Marttinen (båda SD) yrkande 3,

2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD) yrkande 11,

2016/17:3409 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 42,

2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -) yrkande 11,

2017/18:887 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -) yrkande 4,

2017/18:1519 av Lars Beckman (M),

2017/18:2377 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,

2017/18:3179 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkandena 7 och 8,

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 26 och

2017/18:3890 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkandena 49 och 51.

Ställningstagande

När det är uppenbart att en person fått svenskt medborgarskap genom mutor eller bestickning bör det, genom en grundlagsändring, vara möjligt för domstol att återkalla medborgarskapet. I det fallet ligger ansvarsbördan på myndigheten.

12. Förbud mot slöja på offentliga platser, punkt 8 (SD)

av Jonas Millard (SD) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna 2016/17:790 av Richard Jomshof (SD) och 2017/18:2355 av Richard Jomshof (SD).

Ställningstagande

Lettland beslutade 2016 att införa ett förbud mot heltäckande muslimsk slöja på alla offentliga platser.

År 2010 valde Frankrike att införa ett liknande förbud. Man förbjöd dock inte bara heltäckande slöja på offentliga platser utan bestämde dessutom att män som tvingar sina hustrur eller döttrar att bära heltäckande slöja ska kunna dömas till dryga böter och fängelse.

Som en direkt följd av de islamistiska terroråderna i Frankrike 2016 valde flera franska orter i södra Frankrike dessutom att införa lokala förbud mot täckande strandklädsel med religiösa förtecken.

Vi anser att det är av största vikt att vi försvarar våra demokratiska, kulturella och sekulära värderingar mot alla försök att bekämpa dessa. Ett led i detta är att vi förbjuder den heltäckande och kvinnoförtryckande slöjan på alla offentliga platser.

13. Böneutrop, punkt 9 (SD)

av Jonas Millard (SD) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna 2016/17:793 av Richard Jomshof m.fl. (SD) och 2017/18:2351 av Richard Jomshof m.fl. (SD).

Ställningstagande

Den 26 april 2013 ljöd det första böneutropet från den 32 meter höga minareten i moskén belägen i Fittja. Det var i själva verket det första böneutropet någonsin från en moské på svensk mark. Beslutet att tillåta böneutrop i Fittja kommer förmodligen få en prejudicerande verkan för andra kommuner i vårt land, och liknande önskemål har redan framförts från andra muslimska organisationer i Sverige. Därför bör frågan behandlas i riksdagen.

Ofta har böneutrop från moskéer jämförts med kristna klockringningar som ett motiv att tillåta utrop från moskéer i religionsfrihetens namn. Skillnaden är dock avsevärd då de kristna klockringningarna är en del av vårt kulturella och historiska arv. Vår nation är av historiska skäl präglad av kristendomen, och att tänka bort en närmare tusenårig historisk prägling är inte i enlighet med verkligheten. Även ateister accepterar i dag kristna klockringningar, om inte annat som en historisk restpost.

En annan avgörande skillnad mellan den kristna klockringningen och det muslimska böneutropet är att klockringningen är en oartikulerad ljudsignal, medan det muslimska böneutropet innehåller ett religiöst artikulerat budskap i form av trosbekännelsen. Denna skillnad menar vi är av avgörande betydelse vad gäller religionsfrihetens rätt till frihet från religiösa budskap på offentlig plats. Religionsfrihet innebär nämligen inte att man har rätt att göra vad som helst. Religionsfrihet är också en frihet från tvång, en frihet från religiösa uttryck och religiös propaganda i det offentliga rummet. Det sistnämnda äger dessutom sin aktualitet extra mycket då islam gång på gång visat sig inte vara förenligt med våra västerländska värderingar av exempelvis demokrati och jämställdhet mellan könen.

Med anledning av vad som framförs ovan menar vi att det ska vara förbjudet med religiösa böneutrop från moskéer. Frågan är dock större än så. En medborgares rätt till frihet från religiösa uttryck och religiös propaganda i det offentliga rummet gäller naturligtvis inte bara islam. Därför menar vi att förbudet mot böneutrop ska gälla samtliga religioner.

Trosuppfattning är och ska vara en privatsak mellan den enskilde och hans eller hennes gud eller gudar. Om en religiös grupp vill föra ut sitt budskap på offentlig plats är det rimligt att de förutsätts agera som övriga grupper i samhället, nämligen genom att söka polistillstånd för det aktuella tillfället.

14. En framtida översyn av regeringsformen, punkt 10 (M, C, KD)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Per-Ingvar Johnsson (C), Tuve Skånberg (KD), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M) yrkandena 1 och 3 samt

bifaller delvis motion

2017/18:2250 av Jan Ericson (M).

Ställningstagande

Vi står fortsatt bakom uppgörelsen i Grundlagsutredningen och de förändringar av regeringsformen som blev ett resultat av denna uppgörelse. Vi menar ändå att det är motiverat att fortsätta att stegvis utveckla regeringsformen.

Alla i regeringsformen garanterade fri- och rättigheter åtnjuter inte samma skydd mot rättighetsbegränsande lagstiftning. Skyddet för äganderätten och näringsfriheten är t.ex. svagare än skyddet för sådana fri- och rättigheter som yttrande-, informations-, mötes-, demonstrations- och föreningsfriheterna, eftersom de båda förstnämnda inte omfattas av de begränsningsregler som framgår av 2 kap. 21 § regeringsformen och inte heller av reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen. I 2 kap. 21 § regeringsformen stadgas att begränsningar av ett antal fri- och rättigheter endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Vi menar att det finns skäl att överväga om fler fri- och rättigheter, t.ex. äganderätten och näringsfriheten, borde omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringsformen och reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen. Mycket talar för att grundlagens skydd mot rättighetsinskränkningar borde vara lika starkt, oavsett vilken fri- och rättighet det gäller, men en analys behöver göras rättighet för rättighet för att ge underlag för en bedömning av om det finns sakliga skäl att ge vissa rättigheter ett starkare skydd än andra.

Rätten att äga är en grundval för ett fritt samhälle. Utan enskild äganderätt kan inte ett fritt och demokratiskt samhälle existera. Det är den entydiga slutsatsen från Central- och Östeuropas frigörelse från det sovjetiska förtrycket. Ägandet möjliggör den frihet från staten som är nödvändig i ett demokratiskt samhälle. Eget ägande lägger grunden till ett livsbygge och skapar frihet, trygghet och ansvar. Om äganderätten skulle omfattas av begränsningsreglerna skulle en inskränkning i den enskildes äganderätt endast få göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Vidare skulle en begränsning aldrig få gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett dem. Begränsningar skulle heller inte få göras på grund av politisk eller annan åskådning eller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Det framstår som rimligt och motiverat att överväga en sådan ordning vid nästa översyn av regeringsformen.

När det gäller den s.k. negativa föreningsfriheten menar vi att det, med tanke på det omfattande svenska föreningslivet och den svenska föreningskulturen framstår som egendomligt att inte båda formerna av föreningsfrihet har ett uttryckligt skydd i regeringsformen. Det är av stor betydelse att enskilda fritt får organisera sig, men det är också en viktig rättighet att inte bli tvingad in i organisationer som står för värderingar eller driver ståndpunkter som man inte delar, oavsett om tvånget utövas direkt genom t.ex. lagstiftning eller indirekt genom att det i praktiken är förknippat med sådana negativa konsekvenser att stå utanför att den enskilde egentligen inte har något val.

Vi anser att det är dags att se att föreningslivet är en viktig del av det svenska samhällslivet och den demokratiska infrastrukturen och att det även ger viktig demokratisk fostran – och att både rätten att vara medlem i och rätten att stå utanför en förening därmed förtjänar skydd också i svensk grundlag. Vid nästa översyn av regeringsformen bör alltså utformningen av skyddet för föreningsfriheten övervägas.

15. Kommuners medlemskap i bostadsrättsföreningar, punkt 11 (SD)

av Jonas Millard (SD) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:1595 av Mattias Bäckström Johansson och Josef Fransson (båda SD) yrkande 2.

Ställningstagande

Många kommuner och landsting äger förutom de kommunala bostadsbolagen även bostadsrätter i fristående bostadsrättsföreningar. Syftet har ofta varit att kunna erbjuda särskilt utsatta kommunmedlemmar och barnfamiljer ett tillfälligt boende i de fall behovet inte kunnat mötas genom kommunens egna hyresrätter.

Vi ser inga principiella hinder för att kommuner ska kunna äga bostadsrätter för icke tillfälliga behov. Däremot anser vi det djupt omoraliskt att kommuner gör plötsliga storskaliga inköp för att lösa tillfälliga behov, som inte avser kommunmedlemmar och dessutom i många fall rättfärdigar detta genom rent spekulationssyfte.

Sedan slutet av 1970-talet har det varit omöjligt för bostadsrättsföreningar att vägra kommuner och landsting medlemskap i bostadsrättsföreningar i de fall dessa förvarat bostadsrätten. Vi är tveksamma till att ett sådant ingrepp i föreningsfriheten är förenligt med grundlagen och Europakonventionen.

Att tillfälligt behöva bostäder till asylsökande kan hur som helst omöjligt vara ett tillräckligt skäl för att inskränka föreningsfriheten. Huruvida så är fallet måste naturligtvis i sista hand avgöras av Europadomstolen. Regeringen bör därför, för att undvika en framtida rättsprocess och försäkra sig om att Sveriges medborgare verkligen kan tillgodogöra sig sina mänskliga rättigheter, redan nu efterfråga ett klargörande från Europadomstolen.

16. En värdekommission, punkt 12 (KD)

av Tuve Skånberg (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2016/17:2859 av Tuve Skånberg m.fl. (KD).

Ställningstagande

Betydelsen av tillit kan inte överskattas; tillit för bl.a. ett människovänligt och demokratiskt samhälle, och att tillit grundas i värden. Varje dialog, varje diskussion blir till en meningslöshet, om det inte hos de diskuterande finns ett gemensamt etiskt minimum. En gemensam uppsättning värden och värderingar är ett fundament för dialogen. Politikens behov av samtal och debatt kring de grundläggande mänskliga och demokratiska värdena ska också framhållas. Sverige bör tillsätta en värdekommission i syfte att bredda och

entusiasmera den etiska diskussionen med sikte på samhällets fundament och därmed de mänskliga fri- och rättigheterna.

17. Mänskliga rättigheter i EU, punkt 14 (M, C, L, KD)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Per-Ingvar Johnsson (C), Tina Acketoft (L), Tuve Skånberg (KD), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2016/17:1077 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 1 och
2017/18:3240 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 6 och 12,
bifaller delvis motionerna

2016/17:1079 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 26,
2017/18:3194 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 2 och
2017/18:3684 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 2 och
avslår motionerna

2016/17:812 av Hans Linde m.fl. (V) yrkandena 6 och 8,
2016/17:2791 av Börje Vestlund m.fl. (S) yrkande 4 och
2017/18:2681 av Åsa Westlund m.fl. (S) yrkande 4.

Ställningstagande

Att respektera Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna är ett grundläggande krav för att bli medlem i EU. Den nya europeiska utrikestjänsten arbetar varje dag runt om i världen för att stärka de mänskliga rättigheterna. Samtidigt är EU sämre på att följa upp och garantera utvecklingen av de mänskliga rättigheterna i de länder som redan är medlemmar. EU är en avgörande aktör för att lyfta stater till rättsstater, men ett EU-medlemskap i sig är ingen garanti för att de grundläggande fri- och rättigheterna alltid respekteras.

En förutsättning för samarbete mellan EU:s medlemsstater på det rättsliga området är att alla länder i samarbetet uppfyller högt ställda krav på rätts-säkerhet. Nivån i varje medlemsstat i fråga om respekt för mänskliga rättigheter och demokratisk status prövas vid respektive stats anslutning till EU, men en sådan prövning bör vidare ske löpande genom någon form av återkommande oberoende revision där medlemsländerna granskas och där det finns möjligheter till sanktioner vid allvarliga avvikelser.

Vi ser en oroande negativ utveckling för demokratin i några av EU:s medlemsländer såsom Ungern, Polen och Rumänien. Det är tydligt att EU inte

har verktygen för att kunna påverka medlemsländer i detta avseende. Europarådets roll i detta arbete måste tydliggöras. Europarådets konvention om mänskliga rättigheter är ett viktigt verktyg. Löpande revisioner av medlemsländernas rättssystem bör införas. EU-kommissionen presenterade år 2014 förslag på ett ramverk i syfte att stärka kommissionens roll i att avvärja systemhot mot rättsstatsprincipen i en medlemsstat. Detta ramverk stöder vi. Sedan 2014 genomförs årliga politiska diskussioner mellan medlemsländerna i rådet. Denna dialog bör utvecklas i såväl innehåll som form för att kunna bli en viktig komponent i EU:s arbete för att upprätthålla rättsstatens principer.

EU behöver effektivare verktyg för att motverka brott mot de mänskliga rättigheterna (MR) när de begås av medlemsstaterna själva. Sverige bör driva på för att det skyndsamt skapas en MR-mekanism som innebär tydliga konsekvenser för de medlemsstater som inte garanterar eller som själva begår brott mot medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter.

Kommissionen bör ges möjlighet att dra ett medlemsland inför EU-domstolen för brott mot de grundläggande värderingar som listas i artikel 2 i Lissabonfördraget. Kommissionen ska kunna föreslå kännbara sanktioner, i form av exempelvis frysning av EU-stöd, eller använda möjligheten att dra in rösträtten i rådet. Priset ska vara högt för den som bryter mot unionens grundläggande värderingar, precis som det i dag är för den som trotsar unionens ekonomiska regelverk. Ett första steg mot den sanktionsmöjlighet vi vill se skulle vara att Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter årligen publicerar en lägesbedömning av fri- och rättigheterna i varje medlemsstat. En sådan bedömning skulle exempelvis kunna rapportera om utvecklingen i Polen och Ungern vad gäller repressiva flyktinglagar, pressfriheten och domstolsväsendets oberoende.

EU ska vara en garant för demokrati, rättssäkerhet och mänskliga rättigheter. Inom unionen ska medlemsländerna inte tillåtas bryta mot grundläggande principer om rättsstaten och pressfrihet utan att drabbas av kraftfulla och kännbara sanktioner. Det handlar om legitimitet och trovärdighet för EU. Rättsstatens principer och mänskliga rättigheter ska inte kunna lagstiftas bort av populistiska regeringar.

18. Mänskliga rättigheter i EU, punkt 14 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion 2016/17:812 av Hans Linde m.fl. (V) yrkandena 6 och 8 samt avslår motionerna

2016/17:1077 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 1,
2016/17:1079 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 26,
2016/17:2791 av Börje Vestlund m.fl. (S) yrkande 4,
2017/18:2681 av Åsa Westlund m.fl. (S) yrkande 4,
2017/18:3194 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 2,
2017/18:3240 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 6 och 12 samt
2017/18:3684 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 2.

Ställningstagande

I flera av EU:s medlemsländer är fortfarande diskrimineringen av hbtq-personer utbredd. I Litauen infördes förbud mot ”främjande av homosexualitet” 2009. I Slovenien avskaffades möjligheten för samkönade par att ingå äktenskap efter en folkomröstning i december 2015. I majoriteten av EU:s länder möter fortfarande transpersoner både praktiska och juridiska hinder när de vill ändra juridiskt kön och genomgå könskorrigering. I flera EU-länder, inklusive Sverige, har möjligheterna för hbtq-flyktingar att få asyl begränsats.

Under de senaste åren har det blivit tydligt att ett EU-medlemskap inte är en garant för att hbtq-personer ska undgå diskriminering. Det är viktigt att markera att diskriminering på grund av sexualitet och könsidentitet inte är förenlig med ett medlemskap i EU, och om enskilda medlemsstater väljer att inskränka sina medborgares mänskliga rättigheter måste det få konsekvenser, t.ex. genom minskat jordbruks- och regionalstöd eller förlorad rösträtt i ministerrådet. Den svenska regeringen bör se över möjligheterna för ytterligare åtgärder mot de medlemsländer som inte efterlever de mänskliga rättigheterna och verka för att man inom EU sätter hårdare press på de medlemsländer som diskriminerar sina medborgare på grund av sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Rättigheterna för transpersoner skiljer sig tydligt åt mellan EU:s medlemsstater. De senaste åren har Malta, Irland och Danmark infört nya och moderna lagar som ger transpersoner rätten att själva avgöra sitt juridiska kön utifrån varje individs självidentifikation. Enligt Transgender Europe saknas tydliga möjligheter för transpersoner att ändra juridiskt kön i Ungern och Cypern. I länder som Frankrike, Finland och Tjeckien tvångssteriliseras fortfarande transpersoner. Sverige bör arbeta för att transpersoner i alla EU:s medlemsstater ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön utifrån sin självidentifikation.

19. Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser, punkt 15 (SD)

av Jonas Millard (SD) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 15 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:895 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -),

bifaller delvis motionerna

2017/18:188 av Markus Wiechel (SD) och

2017/18:3544 av Kent Ekeröth (SD) yrkande 1 och

avslår motionerna

2017/18:3583 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 10 och

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 4.

Ställningstagande

Det har visat sig att kommuner ofta inte får ge polisen information som hade varit värdefull för deras brottsförebyggande arbete, något som bl.a. samordnaren mot våldsbejakande extremism i Stockholms stad gett uttryck för.

Sekretessbarriären är enligt nämnda samordnare särskilt stark när det handlar om personer som fyllt 21 år. Finns det inga konkreta brottsmisstankar kan socialtjänsten i dessa fall inte lämna uppgifter till polisen eller Säkerhetspolisen på samma sätt som om det gällde en yngre individ. Det gör att polisen inte kan få reda på ifall socialtjänsten, i en känd extremistisk miljö, har träffat på en person som visat tydliga tecken på radikalisering och till och med sagt sig stå på Daishs sida. Sekretessen är total för personer över 21.

Den generalklausul som finns i offentlighets- och sekretesslagen och som gör det möjligt att bryta sekretessen går enligt poliser på fältet ofta inte att använda. Skälet är att det inte är uppenbart att intresset av att uppgiften röjs väger tyngre än det intresse som sekretessen ska skydda.

Eftersom det uppenbarligen finns praktiska problem för de som jobbar med dessa frågor ute i samhället är det vårt ansvar att underlätta deras arbete. Vi anser alltså att lagen måste ändras så att det blir klart och tydligt att sekretess inte gäller för misstänkta våldsbejakande extremister eller terrorister.

20. Nationell samordning, punkt 17 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 17 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motionerna

2017/18:229 av Said Abdu (L),

2017/18:3126 av Beatrice Ask m.fl. (M, KD) yrkande 1,

2017/18:3583 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 3 och

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 2.

Ställningstagande

Det vidtas idag en rad nationella åtgärder för att upptäcka, förebygga och motverka våldsbejakande extremism och rekryteringen till sådana miljöer. Det nyinrättade Centrum mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brå har ett brett uppdrag på området och ska bl.a. ge behovsanpassat stöd och rådgivning till lokala aktörer genom exempelvis nationella insatsteam samt erbjuder sedan den 1 april en stöd- och rådgivningsfunktion för yrkesverksamma. Jag delar inte majoritetens uppfattning vad det gäller frågan om att ta fram en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar i syfte att bl.a. identifiera kommunikationsmetoder, då jag anser att de uppdrag som lämnats till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) angående kartläggning och analysering av extremistisk propaganda m.m. bättre svarar mot de syften som utskottsmajoriteten anför som motivering för sitt ställningstagande. Framtida redovisningar av de uppdrag FOI innehar får visa om det behöver tas fram en nationell kommunikationsstrategi på området – och hur en sådan i så fall ska utformas – eller om det är helt andra åtgärder som behöver vidtas. Mot bakgrund av detta väljer jag att inte ställa mig bakom utskottets tillkännagivande på denna punkt.

21. Kommunernas ansvar, punkt 18 (M, L, KD)

av Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Tina Acketoft (L), Tuve Skånberg (KD), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 18 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M) yrkande 3 och

bifaller delvis motionerna

2017/18:497 av Robert Hannah (L) yrkande 3 och

2017/18:3898 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Ställningstagande

Vi har ett ansvar för att förhindra att människor reser från vårt land för att utföra de brutala handlingar som tvingar människor på flykt. Det krävs ett mer offensivt och konkret arbete i kommunerna för att förebygga att människor ansluter sig till terrorceller eller blir Daish-krigare. Det är viktigt att bryta det utanförskap som råder i vissa storstadsförorter som kan fungera som en grogrund för extrema organisationer. Det är också viktigt att fler goda krafter står upp för tolerans och mot extremism.

I utanförskapsområden och för de människor som bor där, sker i allmänhet omfattande insatser från kommuners sida. För att arbetet med att motverka radikaliserings och våldsbejakande extremism ska tas på största allvar och även få den tyngd som är nödvändig för att långsiktigt kunna nå framgång anser vi att ansvaret för detta arbete ska ligga på högsta politiska nivå i kommunerna. Detta kan hanteras exempelvis genom att ansvaret tydliggörs genom att inarbetas i en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet. Om det skulle visa sig vara otillräckligt eller av andra skäl inte bedömas vara lämpligt bör lagstiftning – där ansvaret tydliggörs – övervägas.

Det krävs en mer aktiv politik på området. Kommunerna måste ha konkreta strategier för hur man stärker tolerans, icke-diskriminering, grundläggande rättigheter, religionsdialog och annan samhällsdialog. Det är viktigt att tala om vilka underliggande faktorer som finns för radikaliserings samt antisemitism och andra former av rasism och utbyta goda exempel med varandra för att forma strategier.

22. Utländska bidrag till svenska trossamfund, punkt 19 (M, SD, KD)

av Andreas Norlén (M), Jonas Millard (SD), Marta Obminska (M), Fredrik Eriksson (SD), Tuve Skånberg (KD), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 19 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2017/18:3126 av Beatrice Ask m.fl. (M, KD) yrkande 2.

Ställningstagande

Religionsfrihet är ett kännetecken för våra västerländska demokratier, och det står även utländska medborgare och organisationer fritt att stödja den ena eller den andra religiösa inriktningen i vårt land. I ljuset av problemen i Sverige och andra västländer med radikaliserings och islamism är det dock olyckligt att wahhabismen sprids i västvärlden med stöd av betydande, saudiska resurser. Det försvagar de krafter inom den muslimska världen som hellre vill se en moderat islam i samexistens med demokratiska samhällen, det försvagar stödet för demokratiska värderingar och det riskerar att skapa ökad ideologisk grogrund för radikaliserings och i förlängningen våldsbejakande islamism.

Det är dock oklart i vilken utsträckning som trossamfund i Sverige tar emot utländska bidrag och i vilken mån dessa bidrag är förknippade med villkor av olika slag. För att få en tydligare bild av detta och därmed bättre kunna bedöma om sådana bidrag utgör ett påtagligt problem menar vi att regeringen bör ta initiativ till en översyn av hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp, ändamål och villkor som förekommer.

Mer eller mindre omfattande sådana studier har genomförts i andra europeiska länder. Riksdagens utredningstjänst redovisar i rapporten Trossamfund som tar emot pengar (dnr 2017:759) studier från Tyskland, Frankrike och Nederländerna. Utredningstjänsten vid den tyska förbundsdagen konstaterar i en rapport att diskussionen i Tyskland om utländsk finansiering av religiös verksamhet främst har handlat om vissa muslimska gruppers finansiering från Turkiet och Saudiarabien. Det finns däremot inga systematiska undersökningar om omfattningen av det ekonomiska stödet från de båda länderna.

Den franska senaten har genomfört en relativt omfattande studie av hur den muslimska folkgruppen i Frankrike bedriver och finansierar sin religiösa verksamhet. I den del av rapporten som behandlar finansiering av muslimskt trosutövande konstaterar författarna och ansvariga senatorer att finansieringen av muslimska församlingars verksamhet i Frankrike till största delen sker genom bidrag från medlemmarna själva. Det förekommer viss finansiering från Marocko, Algeriet, Turkiet och Saudiarabien, men det rör sig främst om stöd till större moskébyggen och inköp av lokaler.

Nederländernas parlament, andrakammaren, gav 2014 uttryck för en önskan om att det skulle tas fram en studie över hur stort det eventuella utländska stödet var till muslimska trosutövare i Nederländerna. Det oberoende forskningsinstitutet RAND fick därför i uppdrag att genomföra en förstudie för att undersöka om det var möjligt att genomföra en mer detaljerad undersökning. Det framgår inte av RUT-rapporten om förstudien har följts av någon fullständig studie.

I rapporten redovisas viss information från SCB och Svensk insamlingskontroll. Enligt rapporten är det svårt att utifrån dessa uppgifter dra några

långtgående slutsatser om hur stora bidrag som olika trossamfund eventuellt får i bidrag från utomeuropeiska länder.

För att få en tydligare bild och därmed bättre kunna bedöma om sådana bidrag utgör ett påtagligt problem bör att regeringen ta initiativ till en översyn av hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp, ändamål och villkor som förekommer.

Särskilda yttranden

1. Böneutrop, punkt 9 (M)

Andreas Norlén (M), Marta Obminska (M), Lisbeth Sundén Andersson (M) och Ida Drougge (M) anför:

Religionsfriheten är grundläggande i vårt land och måste värnas. Det är självklart att man fritt ska kunna utöva sin tro, också tillsammans med andra i en gudstjänstlokal, exempelvis en moské.

Lika viktigt är att respektera att människor inte bör påtvingas religiösa budskap i det offentliga rummet, eller i sina hem.

Det handlar alltså om att hitta en rimlig balans mellan olika legitima intressen.

Därför är det naturligt att vi är försiktiga med att låta starka religiösa uttryck få ett för stort utrymme i det offentliga rummet och i bostadsområden. Det ska förstås gälla oavsett vilken religion det rör sig om.

Avgränsningen gäller snarare vilken form av religiöst uttryck det handlar om och hur pass stort ingrepp uttrycket kan anses göra i andra människors liv och vardag. Det här synsättet ligger i linje med religionsfriheten såsom den uppfattas, och har tolkats, både i Sverige och i övriga Europa.

Det finns, mot bakgrund av det sagda, goda skäl att vara skeptisk till att tillåta böneutrop i Sverige. Beslut i enskilda fall bör även i framtiden fattas lokalt, konkret i planprocesser och tillståndsärenden.

2. Böneutrop, punkt 9 (KD)

Tuve Skånberg (KD) anför:

Religionsfriheten och föreningsfriheten är grundlagsfästa genom bestämmelserna i 2 kap. regeringsformen. Var och en har frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften, och frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Ingen ska misstänkliggöras på grund av sin tro. Torgmöten och andra manifestationer ska tillåtas enligt dagens regler; böneutrop bör bedömas på samma sätt. När det gäller institutionaliserade och frekvent återkommande böneutrop in i människors hem anser jag dock att det finns skäl att diskutera gränsdragningar.

Det är naturligtvis önskvärt att olika samfund, kommuner och berörda myndigheter för en dialog för att nå en lösning vad gäller böneutrop som är hållbar och bra för alla parter. Men om detta misslyckas och frågan ställs på sin spets, vill jag påminna om att Kristdemokraterna är emot institutionaliserade och återkommande böneutrop som människor inte kan undkomma i sina hem. Att med regelbundenhet proklamera en religion över och in i människors hem är något annat än kyrkklockor, som därtill är del av vår tradition och en kulturell sedvänja.

Kristdemokraterna har därför uppmanat partiets representanter på kommunal nivå att avslå ansökningar om återkommande och institutionaliserade böneutrop som människor inte kan undkomma i sina hem. Kristdemokraterna arbetar för ett samhälle som främjar integration och sammanhållning. Institutionaliserade och återkommande böneutrop främjar inte det arbetet.

3. Individer som återvänder, punkt 16 (SD)

Jonas Millard (SD) och Fredrik Eriksson (SD) anför:

Den som en gång har lämnat Sverige för att delta i terroraktiviteter bör inte vara välkommen att återvända till Sverige. Därmed behövs inte den beredskap som majoriteten förespråkar för att hantera avhoppare.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2016/17

2016/17:58 av Robert Hannah (L):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa möjligheten till ett tredje juridiskt kön som är neutralt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:173 av Richard Jomshof (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med ett lagförslag som gör det möjligt att upphäva det svenska medborgarskapet för jihadresenärer med dubbla medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med ett lagförslag som gör det möjligt att upphäva medborgarskapet för tidigare utländska medborgare med svenskt medborgarskap som väljer att åka på s.k. jihadresor, även i de fall man görs statslös, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:640 av Paula Holmqvist m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om FN:s rasdiskrimineringskonvention och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:790 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot heltäckande muslimsk slöja på alla offentliga platser och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:793 av Richard Jomshof m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:812 av Hans Linde m.fl. (V):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den svenska regeringen bör se över möjligheterna för ytterligare åtgärder mot de medlemsländer som inte efterlever de mänskliga rättigheterna och verka för att man inom EU sätter hårdare press på de medlemsländer som diskriminerar sina medborgare p.g.a. sexuell

läggning, könsidentitet eller könsuttryck, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör arbeta för att transpersoner i alla EU:s medlemsstater ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön utifrån sin självidentifikation och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:1077 av Jan Björklund m.fl. (L):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en kraftfullare rättighetsmekanism och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:1079 av Jan Björklund m.fl. (L):

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten för personer att själva välja en tredje könskategori i folkbokföringen och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kränkningar av hbt-personers rättigheter i EU:s medlemsländer och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:1183 av Anette Åkesson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka det rättsliga skyddet för äganderätten till fast egendom så att svensk lagstiftning följer Europakonventionen liksom den svenska grundlagen genom att en privatperson inte ska kunna tvingas sälja en del av sin fastighet till en annan privatperson eller ett företag, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:2299 av Kent Ekeröth och Adam Marttinen (båda SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om indragna medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:2560 av Mikael Jansson och David Lång (båda SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stryka uppräknningen av grupper som kan bli föremål för diskriminering för att i stället ersätta det med en skrivning om att samhället ska verka för att ingen utsätts för otillbörlig särbehandling med avseende på omständigheter som rör den enskilde som person och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att i regeringsformen införa en skrivning som går ut på att till Sverige invandrade minoriteter ska assimileras, i stället för att man som nu främjar deras kultur, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.

2016/17:2791 av Börje Vestlund m.fl. (S):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder mot de medlemmar i EU som inte respekterar hbt-personers mänskliga rättigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:2811 av Börje Vestlund m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om införande av ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:2859 av Tuve Skånberg m.fl. (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inrätta en värdekommission för att stimulera samtalet om värden och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:2932 av Fredrik Eriksson och Jonas Millard (båda SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stryka uppräkningsgrupper som kan bli föremål för diskriminering och i stället ersätta det med en skrivning om att samhället ska verka för att ingen utsätts för otillbörlig särbehandling med avseende på omständigheter som rör den enskilda som person, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att i grundlagen införa en skrivning som går ut på att i Sverige invandrade minoriteter ska assimileras och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den svenska rättsordningen ska reformeras så att svenska domstolar kan utdöma mistandet av medborgarskap som rättsverkan av brott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:3288 av Andreas Norlén m.fl. (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om betydelsen av att värderingar om demokrati och mänskliga fri- och rättigheter, inklusive jämställdhet, har brett stöd i alla delar av Sverige, och behovet av ett aktivt arbete för att säkerställa det, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:3291 av Andreas Norlén m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga rättigheterna på så sätt att det slås fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:3302 av Aron Modig m.fl. (KD):

44. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återkalla medborgarskap som har erhållits genom mutor eller bestickning och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:3398 av Désirée Pethrus (KD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen måste agera för att motverka religionsförföljelse i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för att religionsförföljelse och kristofobiska hatbrott liksom annan förföljelse på grund av religion uppmärksammas och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:3409 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD):

42. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att personer som fått medborgarskap på falska grunder ska få dessa indragna och utvisas och tillkännager detta för regeringen.

Motioner från allmänna motionstiden 2017/18

2017/18:188 av Markus Wiechel (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge polisen åtkomst till hälso- och sjukvårdsuppgifter i de fall det kan handla om krigs- eller terrorbrott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2017/18:229 av Said Abdu (L):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en specifik nationell samordnare med uppdrag att förbättra insatserna och de förebyggande metoderna mot högerextrema våldsverkare som radikaliseras i hemmen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2017/18:497 av Robert Hannah (L):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner som har problem med våldsbejakande extremism bör vara skyldiga att ta fram handlingsplaner för att bekämpa våldsbejakande extremism, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2017/18:750 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan Gustafsson (båda S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur vi kan införa minst ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:878 av Jonas Millard m.fl. (SD, -):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stryka uppräknningen av grupper som kan bli föremål för diskriminering och i stället ersätta det med en skrivning om att samhället ska verka för att ingen utsätts för otillbörlig särbehandling med avseende på omständigheter som rör den enskilda som person och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en skrivning i grundlagen som går ut på att i Sverige invandrade minoriteter ska assimileras och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den svenska rättsordningen ska reformeras så att svenska domstolar kan återkalla medborgarskap som rättsverkan av brott och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:887 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om indragna medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:895 av Adam Marttinen och Patrick Reslow (SD, -):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lättare kunna bryta sekretess i OSL och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:1519 av Lars Beckman (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheterna att kunna återkalla medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:1595 av Mattias Bäckström Johansson och Josef Fransson (båda SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska efterfråga ett klagörande från Europadomstolen och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:1820 av Teres Lindberg m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett tredje kön och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:2250 av Jan Ericson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skyddet för äganderätten bör stärkas i grundlagen och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:2351 av Richard Jomshof m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:2355 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot heltäckande muslimsk slöja på alla offentliga platser och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:2377 av Richard Jomshof (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med ett lagförslag som gör det möjligt att upphäva det svenska medborgarskapet för jihadresenärer med dubbelt medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med ett lagförslag som gör det möjligt att upphäva medborgarskapet för tidigare utländska medborgare med svenskt medborgarskap som väljer att åka på s.k. jihadresor, även i de fall man görs statslös, och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:2681 av Åsa Westlund m.fl. (S):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder mot de medlemmar i EU som inte respekterar hbt-personers mänskliga rättigheter och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:2857 av Rickard Nordin (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett tredje juridiskt kön i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3126 av Beatrice Ask m.fl. (M, KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att mobilisera goda krafter i civilsamhället och näringslivet för att motverka våldsbejakande extremism och radikalisering, särskilt i digitala miljöer, och om en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp, ändamål och villkor som förekommer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förslagen i manualen för hantering av IS-återvändare som utarbetats inom EU och om att kunskap i relevanta delar bör förmedlas till berörd offentlig verksamhet och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3130 av Beatrice Ask m.fl. (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vid nästa översyn av regeringsformen överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringsformen samt reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vid nästa översyn av regeringsformen överväga utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vid nästa översyn av regeringsformen överväga utformningen av skyddet för föreningsfriheten och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en äganderätts- och näringsfrihetskommision för att kartlägga hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3179 av Johan Forssell m.fl. (M):

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap ska kunna återkallas vid oriktiga uppgifter och mutor och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap ska kunna återkallas vid frivilligt deltagande i utländsk militär styrka och vid brott som är till allvarlig skada för statens vitala intressen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2017/18:3194 av Jan Björklund m.fl. (L):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna rättsstatens principer och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3240 av Karin Enström m.fl. (M):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tydliggöra Europarådets roll i arbetet med mänskliga rättigheter inom EU och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett system med löpande oberoende revision av situationen för mänskliga rättigheter, rättssystemet och den demokratiska statusen i medlemsländerna, med möjlighet för sanktioner vid allvarliga avvikelser, och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3394 av Aron Modig m.fl. (KD):

39. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återkalla medborgarskap som har erhållits genom mutor eller bestickning och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3544 av Kent Ekeröth (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förändrad sekretesslagstiftning och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3583 av Roger Haddad m.fl. (L):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell stödlinje bemannad dygnet runt och tillgänglig via nätet och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om bestämmelserna om s.k. informationsdelning och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3596 av Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3684 av Annie Lööf m.fl. (C):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska driva att EU alltid ska vara en garant för demokrati, rättssäkerhet och mänskliga rättigheter och att medlemsländer inte ska tillåtas att bryta mot dessa grundläggande principer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2017/18:3685 av Annie Lööf m.fl. (C):

51. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att tillsätta ett nationellt resursteam för att hantera personer som återvänder till Sverige efter att ha anslutit sig till Daish, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2017/18:3735 av Tomas Tobé m.fl. (M):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ta fram en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet mot radikaliserings och terrorism och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ansvaret för arbetet att motverka radikaliserings och våldsbejakande extremism ska ligga på högsta politiska nivå i kommunerna och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över offentlighets- och sekretesslagen i syfte att underlätta överföringen av uppgifter mellan olika aktörer för att bättre kunna förebygga och bekämpa terrorism och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda frågan om det kan göras möjligt att återkalla ett svenskt medborgarskap för den som döms för terroristbrott och viss annan terrorismrelaterad brottslighet och har dubbla medborgarskap, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2017/18:3881 av Linda Snecker m.fl. (V):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att könsidentitet och könsuttryck läggs till i uppräkningsdelen i 2 kap. 12 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2017/18:3890 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD):

49. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om medborgarskap eller uppehållstillstånd på falska grunder och tillkännager detta för regeringen.
51. Riksdagen beslutar att 2 kap. 7 § regeringsformen ges lydelse som framgår av det sista avsnittet i motionen.

2017/18:3898 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nationella insatsteam ska stödja kommunerna i arbetet med återvändande terrorkrigsresande och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2

Reservanternas lagförslag

Reservation 10 (punkt 7)

Förslag till lag om ändring i regeringsformen

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 7 § regeringsformen ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse⁴

Föreslagen lydelse

2 kap.**7 §**

<p>Ingen svensk medborgare får landsförvisas eller hindras att resa in i riket.</p> <p>Ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i riket får fråntas sitt medborgarskap. Det får dock föreskrivas att barn under arton år i fråga om sitt medborgarskap ska följa föräldrarna eller en av dem.</p>	<p>Ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i riket får fråntas sitt medborgarskap. Det får dock föreskrivas att barn under arton år i fråga om sitt medborgarskap ska följa föräldrarna eller en av dem. <i>Vidare får föreskrivas att medborgarskapet ska fråntas den som förvärvat det genom oriktiga eller ofullständiga uppgifter eller genom annat otillbörligt förfarande.</i></p>
--	--

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2019.

⁴ Regeringsformen omtryckt 2011:109.